MINISTERUL EDUCAŢIEI ŞI CERCETĂRII

LIMBA LATINĂ

manual pentru clasa a VIII a

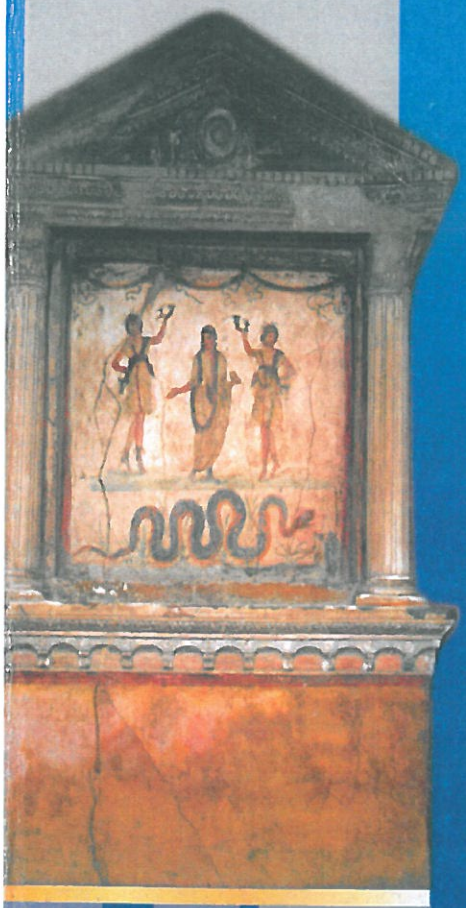

Doina Ionescu
Cireşica Vlădulescu
Despina Mincu-Georgescu

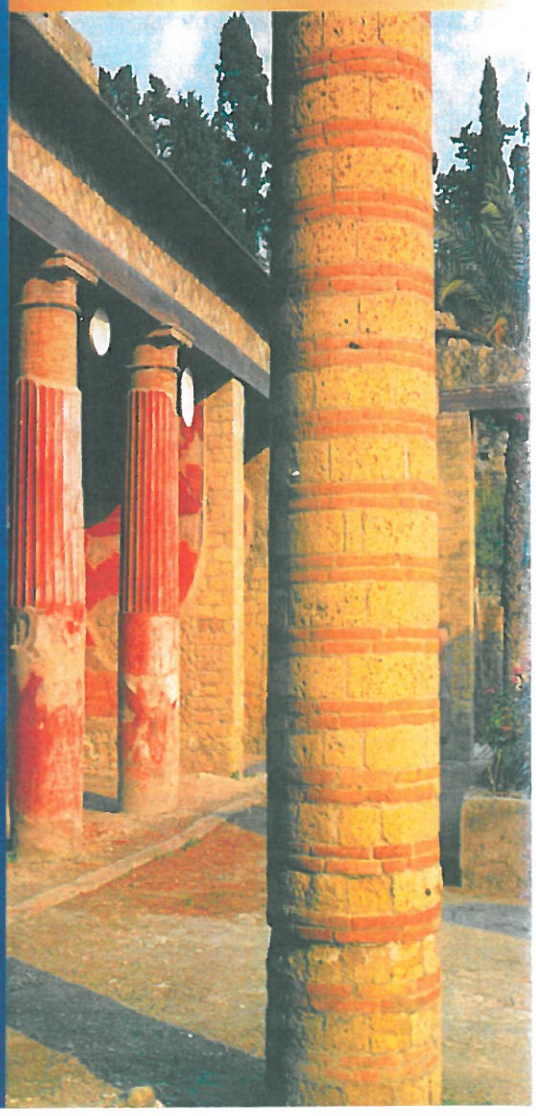

Aramis

MINISTERUL EDUCAŢIEI ŞI CERCETĂRII

LIMBA LATINĂ

manual pentru clasa a VIII a

Doina Ionescu
Cireşica Vlădulescu
Despina Mincu-Georgescu

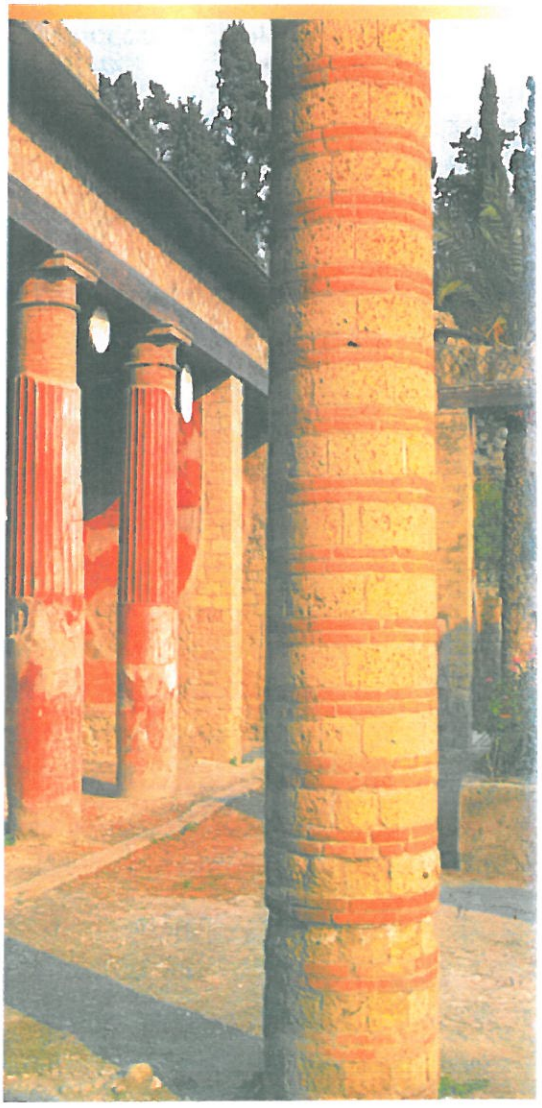

Aramis

Acest manual este proprietatea Ministerului Educaţiei şi Cercetării. Manualul a fost aprobat de Consiliul Naţional pentru Aprobarea Manualelor, în urma licitaţiei organizate de către Ministerul Educaţiei şi Cercetării, prin Direcţia Proiecte de Reformă – Banca Mondială. Manualul este realizat conform programei şcolare aprobate de Ministerul Educaţiei şi Cercetării prin Ordinul nr. 3540 din 02.04.1999 şi este distribuit **gratuit** elevilor.

Inspectoratul şcolar al judeţului/municipiului ..... Şcoala/liceul .....

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Şcoala	Anul şcolar	Starea manualului*:	
1	ILIE ADRIAN				la primire	la returnare
2						
3						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, deteriorat.
Profesorii vor controla dacă numele elevului este scris corect.
Elevii nu trebuie să facă nici un fel de însemnări pe manual.

Redactor: Minodora Călina;
DTP: Cristina Dumitrescu;
Ilustraţii: Mălina Iliescu
ISBN 973-8066-72-7

Copyright © 2004 **Aramis Print s.r.l.** toate drepturile rezervate

Aramis Print s.r.l. • Redacţia şi sediul social:
B-dul Metalurgiei nr. 46-56, cod 041833, sector 4,
Bucureşti, O.P. 82 – C.P. 38
tel: (021) 461.08.10/14/15; fax: (021) 461.08.09/19.
E-mail: office@edituraaramis.ro; office@megapress.ro

Departamentul desfacere: tel: (021) 461.08.08/12/13/16;
fax: (021) 461.08.09/19; E-mail: desfacere@edituraaramis.ro

Tipărit la MEGApress holdings s.a.

Praefatio
Cuvânt înainte

Manualul de faţă se constituie într-o posibilă alternativă a modului de studiere a limbii latine în clasa a VIII-a iar, pentru unii elevi, ca un început de drum în cunoaşterea limbii, culturii şi civilizaţiei romane.

Conceput într-o manieră apropiată mai degrabă de predarea limbilor moderne, manualul încearcă să iasă din rigiditatea inerentă învăţării unei limbi care nu se mai vorbeşte (dar trăieşte încă prin intermediul limbilor romanice răspândite azi în lume).

Imaginarea unei familii romane, situaţiile de viaţă în care sunt puşi membrii ei, au menirea de a-i apropia pe elevi de minunatul univers al Antichităţii, moment de referinţă în istoria civilizaţiei europene.

Autoarele, conştiente de dificulatea misiunii de studiere a limbii latine într-o oră pe săptămână*, au propus, în cadrul fiecărei lecţii, marcarea momentelor specifice actului învăţării în ideea unei asimilări logice şi fără efort. Astfel, textele cu un grad redus de dificultate sunt susţinute de imagini atractive; cele adaptate sau inovate pot fi traduse cu ajutorul dicţionarului lecţiei *(Vocabula)* şi al cunoştinţelor de gramatică română pe care elevii clasei a VIII-a deja le stăpânesc.

Problemele de gramatică latină sunt anunţate în cadrul secvenţei *Observate* şi explicate cu ajutorul schemelor şi paradigmelor cuprinse în *Grammatica.* Exerciţii graduale şi variate fixează, în *Exercitationes,* cunoştinţele dobândite.

Secvenţa *Informationes* a fost proiectată pentru a oferi precizări legate de lexic şi gramatică, sprijinindu-se permanent pe cunoştinţele de limbă română şi de limbi moderne pe care le au elevii.

Subrubrica *Instituţii, tradiţii, obiceiuri* pune la dispoziţie un bogat material informativ care dezvăluie ceea ce se ascunde dincolo de rigoarea regulilor gramaticale – valorile literare, morale şi umane ale romanităţii.

Fişele de portofoliu şi *fişele de dicţionar* au fost concepute ca instrumente de lucru, în ajutorul elevilor şi deopotrivă, al profesorilor.

Temele de portofoliu se constituie într-o invitaţie – adresată elevilor – de a explora cu forţe proprii lumea romană şi profundele ei legături cu lumea actuală, în scopul învăţării printr-o permanentă raportare a cunoştinţelor dobândite la cultura şi civilizaţia modernă. Evidenţierea perenităţii culturii şi civilizaţiei greco-latine este, de fapt, unul dintre deziderateleprezentului manual.

**Fiecare lecţie a fost concepută pentru a se desfăşura pe parcursul a două ore, mai puţin lecţiile VI, VIII, XV (1 oră) şi evaluările (3 ore).*

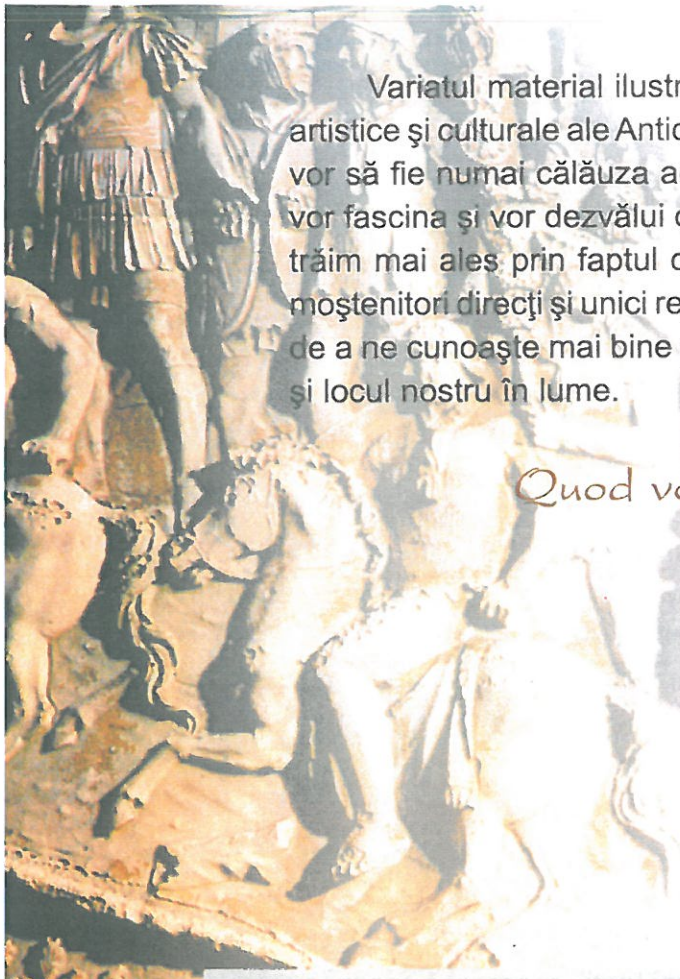

Variatul material ilustrativ are menirea de a trezi interesul pentru valorile artistice şi culturale ale Antichităţii, ce aşteaptă doar să fie descoperite. Autoarele vor să fie numai călăuza acestor descoperiri care, o dată făcute, cu siguranţă vor fascina şi vor dezvălui o lume apusă dar foarte asemănătoare celei în care trăim mai ales prin faptul că ea stă la baza culturii şi civilizaţiei moderne. Ca moştenitori direcţi şi unici reprezentanţi ai romanităţii orientale, avem îndatorirea de a ne cunoaşte mai bine pe noi înşine şi, prin aceasta, de a conştientiza rolul şi locul nostru în lume.

Quod vobis studium felix prosperumque sit!
Sursum corda!

Acest studiu să fie pentru voi
un prilej fericit și de bun augur!
Curaj și succes!

Autoarele

LISTA ABREVIERILOR

a. Chr. = ante Christum
Abl. = ablativ
Ac. = acuzativ
adj. = adjectiv
adv. = adverb
advs. = adversativă
Ap. = apoziţie
arh. = arhaic
At. = atribut
At. subst. = atribut substantival
C.C. = complement circumstanţial
C.D. = complement direct
C.I. = complement indirect
cf. = confer
comp. = comparativ
condiţ. = condiţională
conj. = conjuncţie
coord. = coordonatoare
D. = dativ
decl. = declinarea
dem. = demonstrativ
f. = feminin
fr. = franceză
G. = genitiv
Ind. = indicativ (modul)
indecl. = indeclinabil
interj. = interjecţie
interog. = interogativ
it. = italiană
lat. = latină
m. = masculin
n. = neutru
N. = nominativ
neh. = nehotărât
num. = numeral
P. = predicat
p. Chr. = post Christum
P.N. = predicat nominal
pers. = persoana
pl. = plural
pop. = populară
pos. = posesiv
prep. = prepoziţie
prez. = prezent
pron. = pronume
pron. pers. = pronume personal
rom. = română
S. = subiect
s.f. = substantiv feminin
s.m. = substantiv masculin
s.n. = substantiv neutru
sec. = secol
sg. = singular
sp. = spaniolă
subst. = substantiv
temp. = temporală
V. = vocativ
vb. = verb

INTRODUCERE ÎN STUDIUL LIMBII LATINE

LINGUA LATINA

L I M B A

- este cel mai important mijloc de comunicare între membrii unei comunităţi umane, istoriceşte constituite;
- ca instrument de comunicare interumană, este alcătuită din mai multe sisteme: fonetic, gramatical şi lexical;
- evoluează în paralel cu societatea (trib, popor, naţiune), fiind un fenomen social;
- se schimbă în timp: în anumite condiţii istorice, dispare sau dă naştere unor limbi noi, înrudite între ele, alcătuind familii lingvistice în care se regăsesc relaţii analoge celor de rudenie dintre oameni („limbă-mamă", „limbi-fiice", „limbi-surori").

Latina şi familia limbilor indo-europene

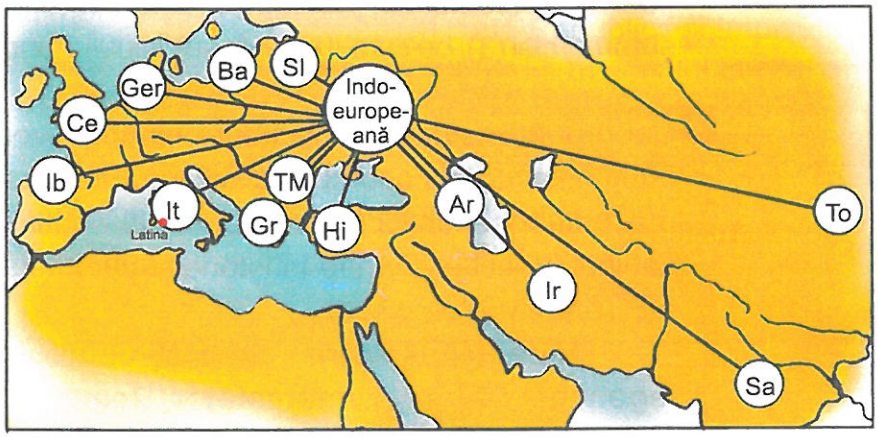

1. Arealul limbilor indo-europene

Legenda

Sl	= slava
Ba	= baltica
Ger	= germanica
Ce	= celtica
Ib	= iberica
It	= italica
Gr	= greaca veche
TM	= traco-moesiana
Hi	= hitita
Ar	= armeniana
Ir	= iraniana
Sa	= sanscrita
To	= toharica

Limba latină aparţine familiei limbilor indo-europene, adică unui grup de limbi înrudite între ele (greaca veche, celtica, germanica, slava, sanscrita, iranica etc.) şi vorbite de numeroase popoare vechi ale Europei şi Asiei (grecii, celţii, germanii, slavii, indo-iranienii, italicii, traco-dacii etc.).

Comparând asemănările fonetice şi lexico-gramaticale dintre aceste „limbi-surori", lingviştii au stabilit că ele provin din aceeaşi „limbă-mamă" care s-ar fi vorbit cu multe mii de ani în urmă şi din care nu s-a păstrat nimic scris. Savanţii au reconstituit această limbă şi au numit-o ***indo-europeană***.

Limbile de origine indo-europeană (1) s-au răspândit de la est la vest, prin intermediul popoarelor care le vorbeau, încă din mileniile al IV-lea şi al III-lea a. Chr., pe un vast spaţiu geografic cuprinzând Europa şi o mare parte din Asia. De-a lungul timpului, unele au dispărut, altele au evoluat, transformându-se treptat. Ele stau astăzi la baza câtorva familii de limbi vorbite atât pe continentul european cât şi pe cel asiatic.

Latina - limbă a Romei şi a Imperiului Roman

Coordonate geografice. Peninsula Italică separă bazinul occidental al Mării Mediterane de cel oriental, făcând posibilă astfel supravegherea şi dominarea lor cu uşurinţă. Aşezată pe axa NV-SE, între Europa şi Asia (2), peninsula este bine situată, având în vedere viitoarea influenţă pe care o va exercita asupra celor două continente.

Limba latină este limba vorbită iniţial de locuitorii regiunii numite *Latium,* situată în centrul Peninsulei Italice, între fluviul Tibru, munţii Apenini şi Marea Tireniană, regiune considerată a fi leagănul istoric al formării poporului roman.

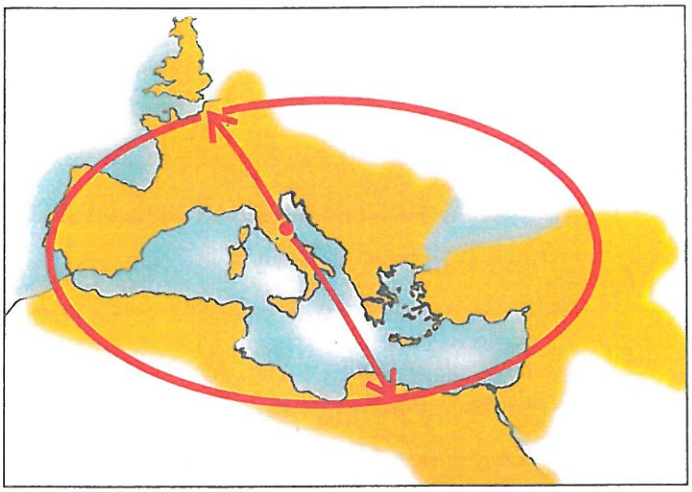

2. Peninsula Italică şi bazinul Mării Mediterane

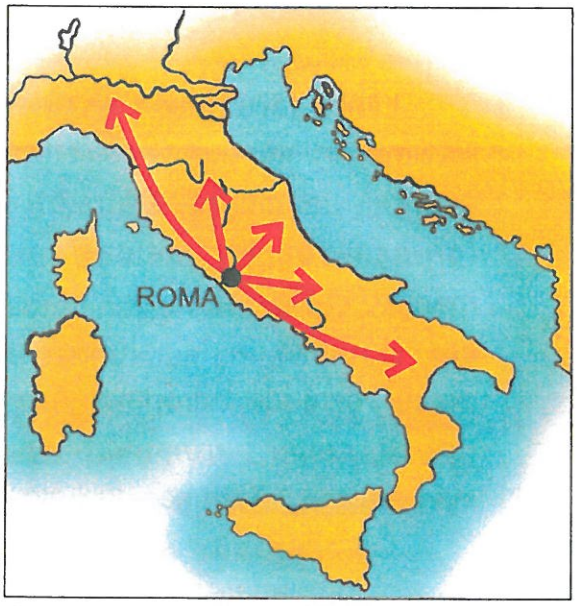

3. Poziţia strategică a Romei

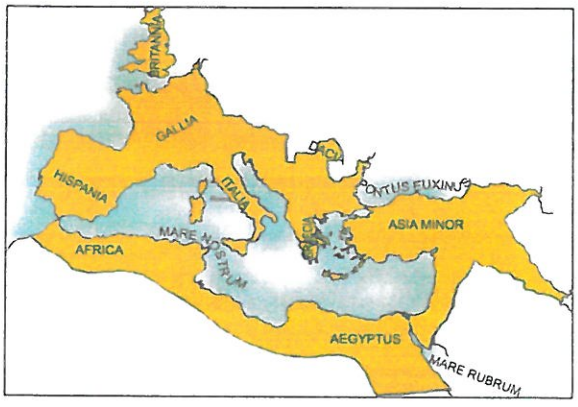

4. Imperiul Roman în anul 117 p.Chr.

În această zonă este întemeiată cetatea ***Roma*** (mijlocul sec. al VIII-lea a. Chr.), într-o poziţie importantă din punct de vedere strategic şi comercial (3), pe cursul inferior al fluviului Tibru.

Coordonate istorice. Locuitorii cetăţii se vor numi ***romani,*** iar poporul rezultat din contopirea mai multor seminţii din Italia Centrală – latini, sabini, etrusci – vor intra în istorie sub numele de ***populus Romanus***.

Modesta aşezare fondată, conform legendei, de eroul întemeietor Romulus, descendent al zeului Marte, va cunoaşte şi ea un destin strălucit. Condusă, la începuturile sale, de regi latini, sabini şi etrusci (sec. VIII-VI a. Chr.), cetatea Roma devine capitala ***Republicii Romane*** (sec. VI-I a. Chr.). Stăpână a Italiei şi Mării Mediterane, ajunge apoi, timp de câteva secole, capitala lumii antice, simbol al celui mai puternic şi întins stat din acea vreme, ***Imperiul Roman / Imperium Romanum***.

În epoca maximei sale stabilităţi politice din sec. al II-lea p. Chr., în anul 117 (4), la moartea împăratului Traian, Imperiul Roman cuprindea o mare parte a Europei precum şi întinse teritorii din Africa şi din Asia Mică.

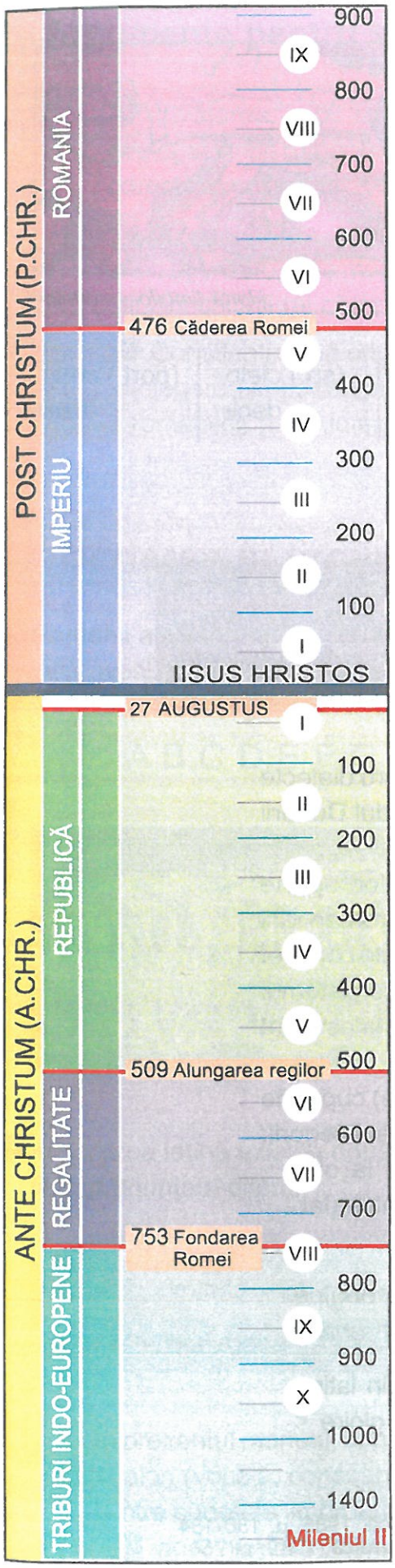

Limba latină, vorbită iniţial pe un teritoriu restrâns (Roma, Latium, Italia) se impune ca limbă oficială şi de cultură pe un vast teritoriu geografic.

Însuşirea limbii latine şi a modului de viaţă roman de către populaţiile din provinciile Imperiului are drept rezultat romanizarea acestora, adică includerea locuitorilor provinciilor (daco-romani, galo-romani etc.) în sfera culturii şi civilizaţiei romane. În limba latină populară, vorbită pe teritoriul provinciilor romanizate, pătrund şi se menţin şi unele cuvinte din idiomurile autohtone, dispărute cu timpul (traco-daca, galica etc.).

Aspecte ale existenţei şi evoluţiei limbii latine

Latina vorbită/vulgară/populară	Limba scrisă/cultă/literară
• limbaj colocvial • mijloc lingvistic de comunicare între toţi locuitorii statului roman • utilizată, în ultimele secole ale Republicii şi Imperiului (până în secolul al IV-lea), de către oamenii simpli, mai puţin cultivaţi • cunoscută doar din inscripţii, scrieri ale autorilor antici (gramaticilor)	• limbaj cult • mijloc de expresie al oamenilor cultivaţi • atestată în scris în secolul al III-lea a. Chr. • atinge perfecţiunea în sec. I a. Chr. - I p. Chr. • se menţine ca limbă de cult în Evul Mediu (sec. IX-XIV; latina medievală) • limbă de cult a bisericii catolice (Vatican) până în zilele noastre

LATINA ŞI FAMILIA LIMBILOR ROMANICE

În secolele următoare căderii Romei (476 p. Chr.) şi dezmembrării Imperiului Roman, pe teritoriul european al unora dintre fostele provincii (Romania) încep să apară şi să se dezvolte o serie de limbi noi, ca urmare a evoluţiei şi transformării treptate a limbii latine vorbite de diversele populaţii romanizate.

Originea comună, latină, a acestor limbi a permis gruparea lor în familia limbilor neolatine sau romanice care cuprinde: româna, italiana, sarda, franceza, provensala, reto-romana, spaniola, catalana, portugheza. Păstrarea sistemului fonetic şi a structurii lexico-gramaticale latine constituie trăsătura esenţială a acestor limbi. Particularităţile care diferenţiază limbile romanice

orientale de cele occidentale se datorează influenţelor istorico-sociale specifice formării lor.

Caracterul latin al limbilor romanice este dovedit în special de existenţa fondului lexical moştenit în comun de toate aceste limbi şi alcătuit din aproximativ 500 de cuvinte. [1]

Comparaţi, spre exemplificare, cuvântul latin moştenit (etimon) şi evoluţia romanică a acestuia:

Harta limbilor romanice

(lat.) caelum dicĕre	(rom.) cer (a) zice(re)	(it.) cielo dire	(fr.) ciel dire	(sp.) cielo decir	(port.) ceu dizer

LATINA ŞI LIMBA ROMÂNĂ

„Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia,... Dardania, Moesia...) din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii şi până în zilele noastre. [2]"

Definiţia genealogică a limbii române face referire la cele patru dialecte ale limbii, vorbite atât în nordul Dunării (daco-român) cât şi în sudul Dunării (aromân, meglenoromân şi istroromân).

Printre celelalte limbi romanice, limba română deţine un loc aparte deoarece este unica descendentă a „latinei dunărene" deci a romanităţii orientale, fiind izolată de restul romanităţii moderne printr-o vecinătate complet nelatină. Limba română şi-a păstrat însă caracterul latin deoarece sistemul fonetic, structura gramaticală şi o bună parte din lexicul ei au rămas esenţial latine.

Fondul principal lexical al limbii române (cca 1500 de cuvinte) cuprinde peste 60 % cuvinte de origine latină. Acestea se împart în mai multe categorii:

- cuvinte moştenite din latină (romanizare) referitoare la om, natură, societate etc., prezente şi în celelalte limbi romanice (lat. *homo* > rom. om; fr. homme; it. uomo);
- cuvinte derivate pe teren românesc din elemente de origine latină (rom. credinţă < (a) crede < lat. *credĕre* + suf. -inţă < *-entia*);
- cuvinte împrumutate din celelalte limbi romanice sau din latina medievală, pe cale cultă (reromanizare) (rom. glorie < fr. gloire < lat. *gloria*).

1. I. Fischer, *Latina dunăreană,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 130-134
2. Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 75

Argumente pentru studierea limbii latine

1. Învăţarea limbii latine constituie o cale de cunoaştere a originii şi evoluţiei limbii române şi, în acelaşi timp, un instrument necesar însuşirii corecte şi temeinice a acesteia şi a altor limbi romanice.

2. Cunoaşterea acestei limbi permite accesul la valorile culturii şi civilizaţiei europene moderne, fundamentate pe valorile morale şi spirituale ale Antichităţii (al căror vehicul este limba latină).

3. Conştientizarea originii latine a limbii şi poporului român contribuie la înţelegerea importanţei latinităţii în definirea identităţii etnice şi culturale a românilor, parte integrantă a spiritualităţii europene.

Scrierea şi pronunţarea

Romanii au împrumutat scrierea de la greci prin intermediul etruscilor. Alfabetul latin avea 23 de litere, nediferenţiate în mari şi mici, care se scriau într-o formă asemănătoare majusculelor de azi:

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Piatra de la Satricum, Italia

În scrierea latină existau două litere care notau atât o vocală cât şi o consoană, fiind pronunţate diferit:

i	vocală	*filius*	u	vocală	*Romanus*
	consoană	*iocus*		consoană (= v)	*uentus* (= *ventus*)

În prezentul manual, conform unei tradiţii mai vechi din şcoala românească, pentru notarea dublei valori (vocală, consoană) a sunetelor i şi u se vor folosi literele **I (i); U (u); V (v)**.

Dintre sunetele limbii latine, a, e, i, o, u sunt vocale, iar restul sunt consoane. Literele z şi y apar numai în cuvinte de origine greacă *(zona, Dionysius)*.

Cuvintele latineşti se citesc, în general, aşa cum se scriu. Există totuşi unele deosebiri în privinţa anumitor grupuri de litere latine:

Grupuri	Scriere	Pronunţare
• ce, ci, ge, gi	• *cena, Cicero, gelu, frigidus*	• ca în limba română
• ti + vocală	• *amicitia*	• amiciţia
• s, x, t + ti + vocală	• *ostium, Sextius, Vettius*	• ca în limba română
• ngu + vocală	• *lingua, sanguis*	• lingva, sangvis
• qu + vocală	• *quinque, aqua*	• cvincve, acva
• ch, ph, th	• *chorus, pulcher, philosophus, theatrum*	• horus, pulher, filósofus, teatrum
• ae, oe (diftongi)	• *caelum, poena*	• celum, pena
• aë, oë (vocale în hiat)	• *aër, poëta*	• a-er, po-e-ta
• au, eu (diftongi)	• *aurum, Europa, laudo*	• au-rum, Eu-ro-pa, lau-do
• ll, rr, pp	• *vallis, ferrum, oppidum*	• valis, ferum, opidum

Accentul în limba latină

Cantitatea vocalelor:

- reprezintă durata de timp, mai lungă sau mai scurtă, a pronunţării acestor sunete;
- este indicată prin semne grafice (vocala lungă: ā, ē, ī, ō, ū; vocala scurtă: ă, ĕ, ĭ, ŏ, ŭ);
- determină cantitatea silabelor în care se găsesc vocale.

Cantitatea silabelor este lungă sau scurtă, în funcţie de cantitatea vocalei pe care o conţin:

Silabe lungi	Silabe scurte
• prin natura lor, silabele care conţin vocale lungi sau diftongi (Eū-rō-pa); • prin poziţie, silabele care conţin o vocală urmată de mai multe consoane (fe-nēs-tra)	• prin natura lor, silabele care conţin o vocală scurtă (di-cĕ-re); • prin poziţie, silabele care conţin o vocală urmată de altă vocală (au-dĭ-ŏ).

Accentul în limba latină se stabileşte în funcţie de cantitatea silabelor:

- este determinat de cantitatea silabei penultime;
- este fix, limitat la ultimele trei silabe ale cuvântului;

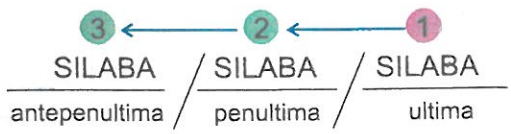

Regula accentului

- nu stă niciodată pe ultima silabă a cuvântului;
- stă pe silaba penultimă, dacă aceasta este lungă; (lau-dā́-re; ae-tḗr-na; Ro-mā́-nus);
- stă pe silaba antepenultimă, dacă penultima este scurtă (ṓ-pĕ-ra; glṓ-rĭ-a).

EXERCIŢII / EXERCITATIONES

1. Despărţiţi în silabe cuvintele: *vivo, volo, uxor, vallis, statua, filius, saepe, servus, laetus, consul, proelium, quaestor, laudo, amoenus, equites, militesque, videsne.*
2. Stabiliţi cantitatea silabelor.
3. Notaţi cu o linie oblică accentul, aplicând regula accentuării cuvintelor în limba latină.

Inscripţie pe frontispiciul Arcului de triumf al lui Titus

Aspecte specifice limbii latine

Structura cuvântului latin:

temă + terminaţii (cazuale/personale)
↓
partea cuvântului care nu se schimbă pe parcursul flexiunii

- Substantiv:

radical + vocală tematică + desinenţă
(terminaţie cazuală; temă)

- Verb:

radical + voc. tematică (+sufix modal/temporal) + desinenţă personală
(temă)

Părţile de vorbire ale limbii latine

- Părţile de vorbire ale limbii latine (flexibile şi neflexibile) sunt aceleaşi cu ale limbii române.
- Flexiunea nominală (declinarea) şi flexiunea verbală (conjugarea) au, în limba latină, aproape aceleaşi caracteristici ca şi în limba română.
- Deosebiri:

1) limba latină are, pe lângă cele 5 cazuri moştenite de limba română şi un caz specific pentru exprimarea complementelor circumstanţiale, ablativul (Abl.);
2) un număr redus de substantive exprimă complementul circumstanţial de loc prin cazul locativ (vechi caz din indo-europeană).

Informaţii variate/Miscellanea

- Romanii nu cunoşteau semnele de punctuaţie, iar cuvintele nu erau separate în scris *(scriptio continua).*
- Inscripţiile existente pe monumentele romane atestă folosirea doar a literelor majuscule.

II

REGULI DE TOPICĂ ŞI DE TRADUCERE

VERBUL: indicativul prezent al verbului **esse**

ROMA

Roma, magna urbs in Italia est.
Roma este un mare oraş în Italia.

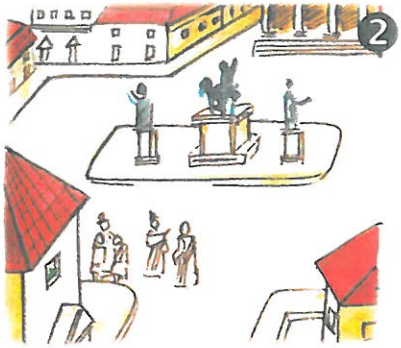

Nos incolae Romae sumus.
Noi suntem locuitorii Romei.

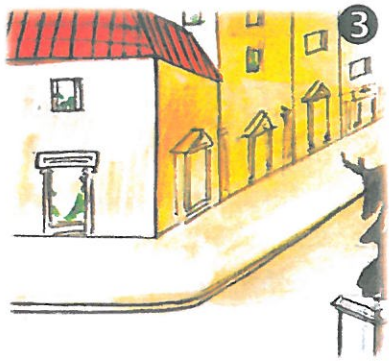

In viis Romae numerosa aedificia et statuae altae sunt.
Pe străzile Romei sunt numeroase clădiri şi statui înalte.

Nostra domus in via Aurelia est.
Casa noastră este pe strada Aurelia.

Ego Iulia, filia Corneliae, sum. Laetitia, tu mea amica es!
Eu sunt Iulia, fiica Corneliei. Letiţia, tu eşti prietena mea!

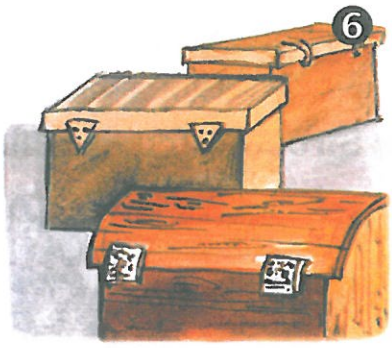

Cras, cum mea amita et ancilla, rus vadĕre necesse est.
Mâine, împreună cu mătuşa mea şi cu o slujnică, trebuie să mergem la ţară.

VOCABULA

1. Roma, -ae (s.f.) = Roma
   magnus, -a, -um (adj.) = mare
   urbs, -is (s.f.) = oraş
   in (prep. + Abl.) = în (starea pe loc)
2. nos (pron. pers. I., pl.) = noi
   incola, -ae (s.m.) = locuitor
   sum, esse (vb.) = a fi
3. via, -ae (s.f.) = drum, stradă
   numerosus, -a, -um (adj.) = numeros
   aedificium, -ii, (s.n.) = clădire
   statua, -ae (s.f.) = statuie
   altus, -a, -um (adj.) = înalt
4. noster, -tra, -trum (adj. pos.) = al nostru
   domus, -us (s.f.) = casă
5. ego (pron. pers. I, sg.) = eu
   filia, -ae (s.f.) = fiică
   meus, -a, -um (adj. pos.) = al meu
   amica, -ae (s.f.) = prietenă
6. cras (adv.) = mâine
   cum (prep. + Abl.) = cu, împreună cu (asocierea)
   amita, -ae (s.f.) = mătuşă
   ancilla, -ae (s.f.) = slujnică
   rus (Ac. sg., indică direcţia) = la ţară
   necesse est = este necesar, trebuie
   vado, -ĕre (vb.) = a merge

OBSERVATE!

Reguli de topică şi de traducere

- Urmăriţi cu atenţie traducerea în limba română, în comparaţie cu versiunea latină a fiecărei propoziţii (pag. 12). Remarcaţi:
  - poziţia verbului predicat;
  - prezenţa/lipsa articolului;
  - tipul de articol folosit în traducerea românească;
  - poziţia adjectivului faţă de substantivul pe care îl determină.

Substantivul

N. sg.		G. sg.	
Rom	-a	Rom	-ae
vi	-a	vi	-ae
statu	-a	statu	-ae
amic	-a	amic	-ae

tema substantivului

G. sg. - ae
MARCA DECLINĂRII I

- Substantivele se declină adăugând temei terminaţiile specifice.

Adjectivul

Adj.	m. (decl. II)	f. (decl. I)	n.	
	magnus	magna	magnum	N. sg.
Subst.	poëta	statua		N. sg.
	m. (decl. I)	f. (decl. I)	n.	

- Remarcaţi acordul adjectivului cu substantivul determinat (gen, număr şi caz).

Verbul sum, esse (a fi)

III sg. *est* (el/ea este) III. pl. *sunt* (ei/ele sunt)

- Sesizaţi asemănările cu limba română şi cu celelalte limbi romanice cunoscute.

GRAMMATICA

Reguli de topică

- În limba latină verbul stă la sfârşitul propoziţiei.

Statua magna est.

- Adjectivul se aşază înaintea sau după substantivul pe care îl determină.

Iulia, filia Corneliae, puella pulchra est.

Reguli de traducere

- Se identifică predicatul propoziţiei.
- Se caută subiectul sau se subînţelege (conform desinenţei personale a verbului).
- Se urmăresc perechile de substantive şi adjective acordate în gen, număr şi caz.

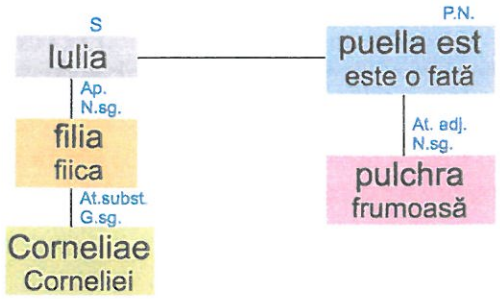

- În limba latină nu există articol (hotărât sau nehotărât).
- În limba română substantivul se traduce articulat sau nearticulat, în funcţie de sensul cuvântului în propoziţie.

Substantivul: declinarea I cuprinde substantive feminine şi câteva masculine, terminate la N. sg. în -a iar la G. sg. în -ae.

substantive feminine (majoritare)
statua, -ae
via, -ae
amica, -ae

substantive masculine (puţine)	
ocupaţii considerate bărbăteşti	*incola, -ae*
	agricola, -ae (agricultor)
	poeta, -ae (poet)
	nauta, -ae (marinar)
nume de bărbaţi	*Catilina, -ae*
	Numa, -ae

aquila, -ae (vultur)

Aratul şi semănatul (mozaic)

	singular	plural
N. cine? ce? S./N. P./Ap.	amic **-a**	amic **-ae**
G. al (a, ai, ale) cui? At.	amic **-ae**	amic **-ārum**
D. cui? C.I. (atribuire)	amic **-ae**	amic **-is**

Mea amica.

Meae amicae.

Columba amicae.

Columba amicārum.

Amicae columbam do.

Amicis columbam do.

singular			plural
Meam amicam video.	amic **-am**	**Ac.** pe cine? ce? C.D.	amic **-as**	*Meas amicas video.*
Salve, amica!	amic **-a**	**V.** —	amic **-ae**	*Salvēte, amicae!*
Cum mea amicā perambulo.	amic **-ā**	**Abl.** cu cine? (sociativ) unde? când? cum?	amic **-is**	*Cum meis amicis perambulo.*

NOTA BENE !

- Terminaţiile cazuale identice sunt: N. V. sg. -ă; G. D. sg. -ae; N. V. pl. -ae; D., Abl. pl. -is
- Cazul Ac. are la singular desinenţa -m şi la plural -s (adăugate vocalei tematice -a).

Verbul: sum | esse

Ind. prez., pers. I sg. | infinitiv

sum	(eu sunt)	*sumus*	(noi suntem)
es	(tu eşti)	*estis*	(voi sunteţi)
est	(el/ea este)	*sunt*	(ei/ele sunt)

desinenţele personale, folosite la aproape toate modurile şi timpurile verbului, indică persoana şi numărul.

NOTA BENE!

- Desinenţele personale ale verbului sunt:

sg.	- m/o	-mus	pl.
	-s	-tis	
	-t	-nt	

EXERCITATIONES

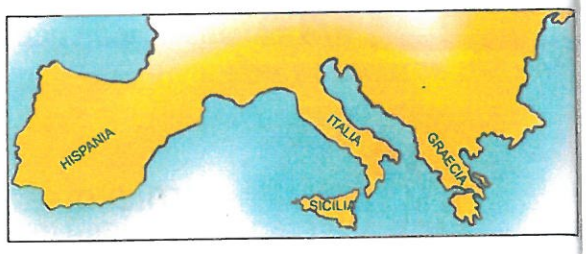

1. • Traduceţi: *Via longa* (*longus, -a, -um,* adj. = lung) *est.*
   • Treceţi enunţul la plural.

2. • Alcătuiţi un enunţ cu ajutorul cuvintelor date, respectând topica latină: *estis, Romae, poëtae, vos* (voi), *gloria!*
   • Traduceţi-l.

3. • Alcătuiţi două enunţuri cu ajutorul hărţii şi al cuvintelor: *insula, -ae* (s.f. = insulă), *paeninsula, -ae* (s.f. = peninsulă).
   • Traduceţi-le.

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite			Cuvinte împrumutate		
Latină		Română	Latină		Română
in, prep.	>	în, prep.	*via,* s.f.	> *fr.* via	> via, prep. (indică ruta/itinerariul)
vadum(<vadĕre)	>	vad	*numerosus,* adj.	> *it.* numeroso	> numeros, adj.
			aedificium, s.n.	> *fr.* édifice	> edificiu, s.n.
			statua, s.f.	> *fr.* statue	> statuie, s.f.

Morfologie

- **Substantivul**

Se păstrează 3 (din cele 5) declinări din latină precum şi:

1. *Genul substantivelor* (declinarea I)

lat. *casa* (s.f.) > rom. casă (s.f.)

2. *Terminaţii cazuale* (declinarea I)

lat.	N. sg. *-a*	> rom.		-ă
	G. sg. *-ae*	>	G. D., sg.	-e
	N. pl. *-ae*	>		-e

- **Verbul a fi** din română moşteneşte formele verbelor latine ESSE şi FIERI

inf. prez.	*fieri*	>	(a) fi, fire
ind. prez.	*sum*	>	-s (eu îs/-s)
	est	>	este, e, -i (el îi)
	sunt	>	-s (ei îs)

Instituţii, tradiţii, obiceiuri

LEGENDA ÎNTEMEIERII ROMEI apare în secolele IV-III a. Chr., mult mai târziu decât evenimentele istorice propriu-zise; aparţine tradiţiei literare a secolului I a. Chr.

VERGILIUS, poet: ENEIDA (epopee)

Eroul troian Enea, fiul zeiţei Venus şi al pământeanului Anchise, este salvat, prin voinţa zeilor, din dezastrul căderii Troiei. Însoţit de fiul său Ascaniu şi de câţiva troieni credincioşi, Enea ajunge, după ce rătăceşte îndelung pe mare şi pe uscat, pe coasta vestică a Italiei, în Latium.

Aici domnea regele Latinus, urmaş al zeului Saturn. Enea se luptă cu băştinaşul Turnus, căpetenia rutulilor. După ce îl ucide pe Turnus, se căsătoreşte cu Lavinia şi întemeiază, în cinstea ei, cetatea Lavinium al cărei rege devine.

După moartea acestuia, Ascaniu, fiul său, fondează în Latium, în apropiere de Lavinium, cetatea Alba-Longa. Urmaşii lui Ascaniu, regii albani, domnesc în Latium mulţi ani.

Medicul Iapsis îl îngrijeşte pe Enea rănit

Lupa Capitolina (lupoaica hrănindu-i pe Romulus şi Remus)

TITUS LIVIUS, istoric: DE LA ÎNTEMEIEREA ROMEI

Regele Albei Longa, Numitor, este detronat de fratele său, Amuliu, iar fiica regelui, Rhea Silvia, este obligată să devină vestală (preoteasă a zeiţei Vesta).

Iubită în taină de zeul Marte, Rhea Silvia naşte doi băieţi gemeni, Romulus şi Remus. Amuliu porunceşte să fie ucişi copiii dar, în mod miraculos, aceştia sunt salvaţi de o lupoaică fără pui, fiind alăptaţi de aceasta. Mai târziu sunt găsiţi de păstorul Faustulus care devine tatăl lor adoptiv. Ajunşi la vârsta bărbăţiei, după ce află taina naşterii lor, cei doi fraţi îl ucid pe Amuliu, îl reînscăunează pe Numitor şi o eliberează pe Rhea Silvia (care fusese întemniţată de Amuliu).

Dorinţa de a construi o nouă cetate (pe malul Tibrului, între şapte coline) îi dezbină pe Romulus şi Remus. Fraţii se vor lupta chiar între ei, iar Remus va fi ucis.

Romulus întemeiază Roma pe 21 aprilie 753 a. Chr., devenind primul rege al poporului roman format din latini, sabini, etrusci şi alte seminţii învecinate.

Dispariţia misterioasă a lui Romulus, înălţat la ceruri într-un nor, îl trece în rândul zeilor romani (Quirinus).

Miscellanea

- **Cei şapte regi legendari ai Romei au fost**: ROMULUS (latin), NUMA POMPILIUS (sabin), TULLUS HOSTILIUS (latin), ANCUS MARTIUS (sabin), TARQUINIUS PRISCUS (etrusc), SERVIUS TULLIUS (etrusc), TARQUINIUS SUPERBUS (etrusc).
- Legendele privind dispariţia neobişnuită, misterioasă a unui conducător, ridicat la ceruri din mijlocul poporului său apar frecvent în mitologia generală: aztecă (plecarea lui Quetzalcoatl în chip de flacără), chineză (zborul împăratului Galben pe spinarea unui dragon de aur), islamică (urcarea la cer a profetului Mahomed pe spatele animalului fabulos Burak); creştinismul înregistrează o situaţie mitică similară, (înălţarea la ceruri a lui Iisus Cristos, prin voinţa tatălui) cu o conotaţie spirituală aparte.
- Păstrând amintirea zeului Saturnus, care i-a învăţat pe locuitorii din Latium cum să cultive pământul, Italia era numită de poeţi *Saturnia tellus,* «pământul saturnic» (Vergilius) iar poporul roman *Saturnia gens* «neamul lui Saturn» (Ovidius).
- Saturnaliile *(Saturnalia)* erau sărbătorile organizate în luna decembrie în cinstea străvechiului zeu italic al vegetaţiei *(Saturnus).* Ele conţineau fastuoase ceremonii religioase, însoţite de petreceri zgomotoase în timpul cărora romanii mergeau în vizită la prieteni, făceau schimb de daruri, iar stăpânii luau, pentru câteva zile, locul sclavilor.

FIŞĂ DE PORTOFOLIU

Declinarea I

Terminaţiile substantivelor feminine şi masculine

	sg.	pl.
N. V.	-ă	-ae
G.	-ae	-ārum
D.	-ae	-is
Ac.	-am	-as
Abl.	- -	-is

G. sg. -ae MARCA DECLINĂRII I

Conţinutul pe genuri

f m

- ocupaţii bărbăteşti *auriga, -ae* (vizitiu)
- nume proprii *Cotta, -ae; Cinna, -ae*

**Nu include substantive neutre*

FIŞĂ DE DICŢIONAR

ROMA

Subst: *Roma, -ae,* f. = oraş în Latium, pe stânga Tibrului, devenit capitala Italiei şi a Imperiului Roman
Romanus, -i, m. = (cetăţean) roman; poporul roman
Romani, -ōrum, m. = romanii
Romania, -ae, f. = imperiul roman
Romanitas, -ātis, f. = obiceiurile romanilor
Adj: *Romanus, -a, -um* = roman, -ă
Romanicus, -a, -um = roman, -ă
Adv.: *Romane* = ca un adevărat roman

TEME DE PORTOFOLIU

1. Ce sărbătoare religioasă se apropie, prin perioadă şi atmosferă de Saturnaliile romane?
2. Cum se numeşte această sărbătoare în limba română? Dar în alte limbi romanice?

SUBSTANTIVUL: declinarea a II-a - substantive masculine şi feminine terminate în **-us**
VERBUL: conjugările I şi a II-a, infinitivul şi indicativul prezent

VILLA RUSTICA

Ego Marcus, filius Titi sum. Salve!

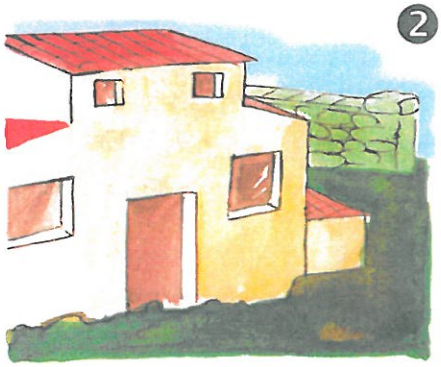

In villa rustica habito.

Seduli servi cum vilico terras fundi arant.

Cornelia, nostra mater, matrona est.

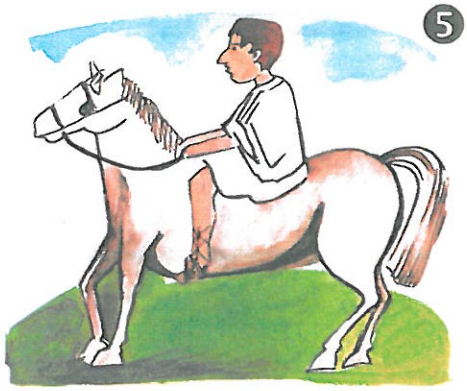

Meus pater, Titus Iulius Sabinus, equitare valde amat.

Numerosos equos habemus.

VOCABULA

1. filius, -ii (s.m.) = fiu
   salve! (vb.imperativ) = fii sănătos! (formulă de salut)
2. villa, -ae (s.f.) = casă (de la ţară)
   rusticus, -a, -um (adj.) = de ţară
   habito, -āre (vb.) = a locui
3. sedulus, -a, -um (adj.) = harnic
   servus, -i (s.m.) = sclav
   cum (prep.+Abl.) = cum
   vilicus, -i (s.m.) = administrator, vechil
   fundus, -i (s.m.) = proprietate
   aro, -āre (vb.) = a ara
4. mater, -tris (s. f.) = mama
   matrona, -ae (s.f.) = stăpâna casei
5. meus, -a, -um (adj. pos.) = al meu
   equito, -āre (vb.) = a călări
   valde (adv.) = foarte mult
   amo, -āre (vb.) = a iubi, a plăcea
6. numerosus, -a, -um (adj.) = numeros
   equus, -i (s.m.) = cal
   habeo, -ēre (vb.) = a avea

III

OBSERVATE!

Substantivul

N. sg.	
serv	-us
vilic	-us
equ	-us

G. sg.	
serv	-i
vilic	-i
equ	-i

tema substantivului

G. sg. = i

MARCA DECLINĂRII a II-a

- Substantivele se declină adăugând temei terminaţiile specifice.

Adjectivul

Adj.	bonus	bona	bonum	N.sg.
Subst.	**servus**	**ancilla**		N. sg.
	m. (decl. a II-a)	f. (decl. I)	n.	

- Remarcaţi acordul adjectivului cu substantivul determinat (gen, număr, caz).

GRAMMATICA

Substantivul

Declinarea a II-a cuprinde substantive terminate la genitiv singular în **- i**.

Substantivele terminate la nominativ singular în **-us** sunt de genul masculin/feminin.

Exemple

substantive masculine (majoritare)		substantive feminine (puţine)	
amicus, prieten	*-i*	*cerasus,* cireş	*-i*
hortus, grădină	*-i*	*Aegyptus,* Egipt	*-i*
lupus, lup	*-i*	*Corinthus,* Corint	*-i*

Muzeul J. Paul Getty, S.U.A. (construcţie după modelul Vilei cu papirus - Herculanum)

singular			plural	
	amic **-us**	**N.** cine? ce? S./N. P./Ap.	amic **-i**	
Meus amicus				*Mei amici*
	amic **-i**	**G.** al (a, ai, ale) cui? At.	amic **-ōrum**	
Hortus amici				*Hortus amicorum*
	amic **-ō**	**D.** cui? C.I. (atribuire)	amic **-is**	
Meo amico equum do.				*Meis amicis equum do.*
	amic **-um**	**Ac.** pe cine? ce? C.D.	amic **-os**	
Meum amicum video.				*Meos amicos video.*
	amic **-ĕ**	**V.** —	amic **-i**	
Salvē, amice!				*Salvēte, amici!*
	amic **-ō**	**Abl.** cu cine? (sociativ) unde? când? cum?	amic **-is**	
Cum meo amico perambulo.				*Cum meis amicis perambulo.*

NOTA BENE!

- Terminaţiile cazuale identice sunt D. Abl. sg. -ō, pl. -is N.V. pl. -i
- Terminaţia cazului V. sg. este -ĕ .
- Cazul Ac. are la singular desinenţa -m şi la plural desinenţa -s , alipite vocalei tematice (ca şi la declinarea I).

III

Verbul: în limba latină, ca şi în română, există patru conjugări. Ele se recunosc după vocala care precedă terminaţia **-re** a infinitivului:

– āre	– ēre	– ĕre	– īre
conjugarea I	conjugarea a II-a	conjugarea a III-a	conjugarea a IV-a

Verbul latin figurează în dicţionarul lecţiei cu două forme de bază:

	INDICATIV, prezent I, sg.	INFINITIV	conjugarea	INFINITIVUL scurt	INFINITIVUL lung	
latină	aro	arāre	I	a ara	aráre	română
	habeo	habēre	II	a avea	avére	

tema prezentului + re

INDICATIV PREZENT = tema prezentului + desinenţe personale

	aro		arāmus		habeo		habēmus
sg.	aras	pl.	arātis	sg.	habes	pl.	habētis
	arat		arant		habet		habent

EXERCITATIONES

1

- Alcătuiţi un enunţ în limba latină după schema de mai jos (ajutaţi-vă de imaginea alăturată):

S. —— C.C. Sociativ (cum+Abl.) —— C.D. —— P.

2 Traduceţi propoziţia I. şi alcătuiţi enunţul corespunzător celui de-al doilea desen.

I. *Dominus servos spectat.*

II. .....

3 Traduceţi expresiile folosind dicţionarul manualului:

- *Victoriam Romanōrum laudāmus.*
- *Romam vidētis.*
- *Saepe cantas.*
- *Discipulos sedulos docet.*

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
dāre	>	a da
filius	>	fiu
terra	>	ţară
equa	>	iapă

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
villa	>	*fr., it.* villa	>	vilă
rusticus	>	*fr.* rustique	>	rustic, -ă
agricultura	>	*fr.* agriculture	>	agricultură

Morfologie

- **Substantivul**: păstrează din declinarea a II-a latină:
  1. genul substantivelor
     lat. *lupus* (s.m.) > rom. lup (s.m.)
  2. terminaţiile cazuale
     lat. V.sg. *lup -e!* > rom. lup(ul)e!
     N.pl. *lup-i* > (nişte) lupi
- **Verbul**: păstrează din limba latină:
  1. infinitivul celor patru conjugări şi mărcile caracteristice acestora (vocalele tematice);
  2. unele forme verbale şi terminaţii personale ale indicativului prezent:
     persoana I, sg. *canto* > cântu > cânt
     persoana a III-a, sg. *cantat* > cântă
     persoana I, pl. *cantāmus* > cântăm

Instituţii, tradiţii, obiceiuri - FAMILIA

1. PATER FAMILIAS

2. MATER FAMILIAS

FAMILIA: instituţie de bază a societăţii romane, realizată prin căsătorie *(nuptiae)* şi bazată pe autoritatea supremă a capului familiei (exercitată în mod nelimitat asupra soţiei, copiilor, sclavilor şi patrimoniului familial).

Pater familias deţinea alături de calitatea de preot al cultului strămoşesc şi pe aceea de conducător suprem al persoanelor *(familiares)* supuse jurisdicţiei sale, mergând până la dreptul de viaţă şi de moarte *(ius vitae necisque)* asupra acestora.

Mater familias se bucura de respect deplin în calitate de mamă şi soţie, stăpână a casei *(matrona)*. Principalele sale atribuţii erau îngrijirea căminului *(domum servare)*, educarea copiilor *(pueros educāre)* şi toarcerea lânii *(lanam ducĕre)*.

LOCUINŢA ROMANĂ

- Era desemnată prin trei termeni diferiţi, în funcţie de mediu şi destinaţie:

1. DOMUS

Locuinţă individuală tradiţională a familiei romane, situată în mediul urban, avea plan rectangular şi numeroase încăperi cu destinaţie specială pentru folosinţa membrilor familiei. Era confortabilă (apă, încălzire centrală) şi cu spaţii largi pentru odihnă şi recreere *(peristylum, hortus)* decorate cu statui, mozaicuri, fântâni.

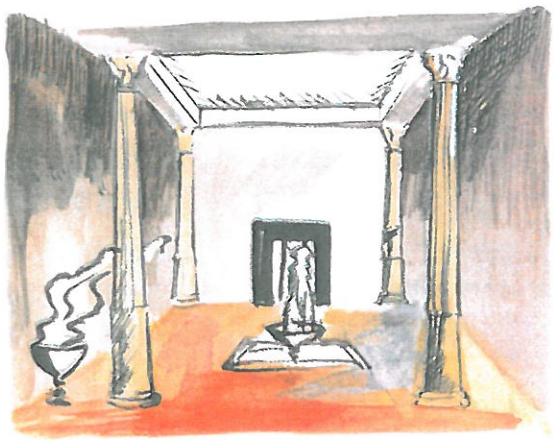

2. INSULA

Imobil de mari dimensiuni (peste 20 m înălţime), avea mai multe etaje. Conţinea apartamente de închiriat, lipsite de confort şi era locuită de populaţia săracă a oraşelor.

3. VILLA

URBANA

Casă particulară de lux, era construită pe o suprafaţă întinsă, în locuri pitoreşti din împrejurimile oraşului sau din zone îndepărtate. Destinată exclusiv odihnei şi distracţiei cetăţenilor romani bogaţi, era dotată cu confort şi decoraţiuni somptuoase (fresce, statui şi grădini).

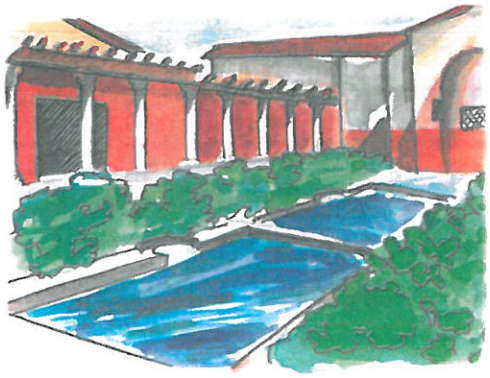

RUSTICA

Locuinţă situată la ţară *(rus)*, era o fermă destinată exploatării unui domeniu agricol *(fundus)* prin munca sclavilor.

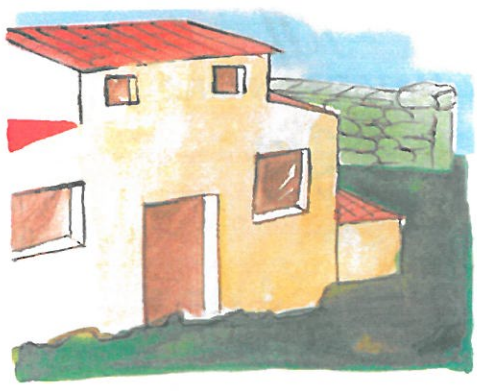

Miscellanea

- Numele încăperii principale a locuinţei romane *(atrium)* se datorează culorii pereţilor înnegriţi *(ater, -tra, -trum* = negru) de fumul focului sacru, întreţinut în permanenţă în vatra casei *(focus)* considerată altar *(ara)* al cultului familiei.
- Termenul *casa,* moştenit în limba română pentru exprimarea ideii de locuinţă, are în limba latină sensul de „colibă, bordei".

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. Găsiţi corespondentul modern al termenilor latini care denumesc locuinţa: ***domus***, ***insula***, ***villa***.
2. Identificaţi datinile, credinţele şi obiceiurile legate de vatra casei, existente în folclorul românesc.
3. Argumentaţi motivul păstrării în limba română a cuvântului ***casa***.

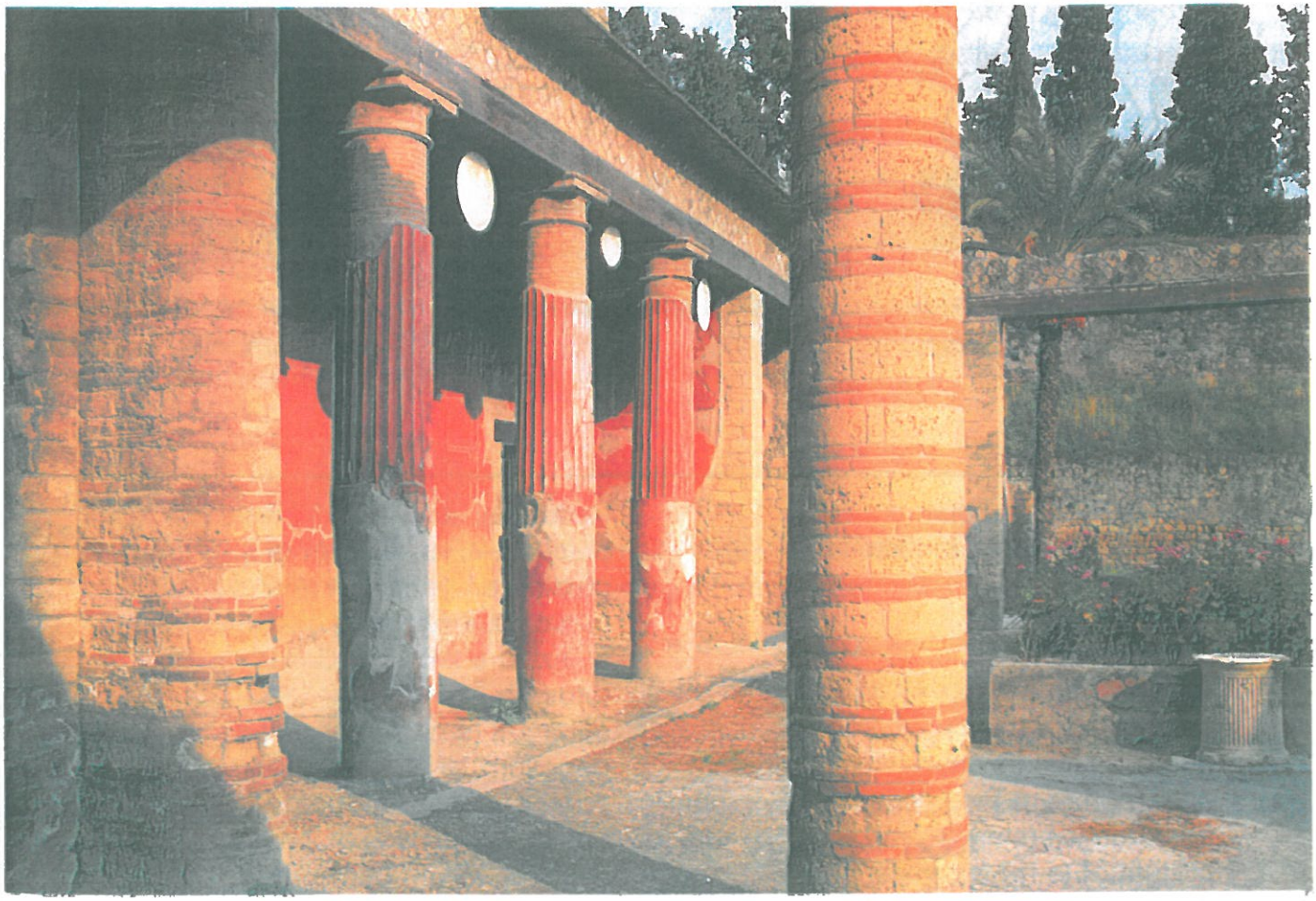

Atrium. Casă din Herculanum.

IV

SUBSTANTIVUL: declinarea a II-a, substantive masculine în **-er**; substantive neutre.
ADJECTIVUL: adjectivul cu trei terminaţii (clasa I)

ROMANAE NUPTIAE

Ego et Iulia pueri familiae sumus.

Hodie nuptias Caeciliae et Macri celebramus.

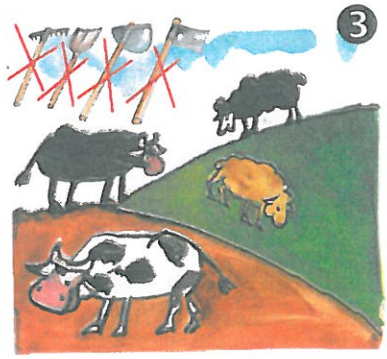

Nemo in agris et pometis laborat.

In prato amoeno pueri laeti et pulchrae puellae cantant et saltant.

Tota familia laeta est.

Otium et negotium pariter nos, Romanos, delectant.

VOCABULA

1. puer, -i (s.m.) = copil
   familia,-ae (s.f.) = familie
   Iulia, -ae
2. Caecilia, -ae
   Macer, Macri
   nuptiae, -ārum (s.f.) = căsătorie
   celebro, -āre (vb.) = a sărbători
3. nemo, -minis (pron. nehot.) = nimeni
   ager, agri (s.m.) = ogor
   pometum, -i (s.n.) = livadă
4. pratum, -i (s.n.) = pajişte
   amoenus, -a, -um (adj.) = plăcut
   laetus, -a, -um (adj.) = vesel
   pulcher, -chra, -chrum (adj.) = frumos
   puella, -ae (s.f.) = tânără
   canto, -āre (vb.) = a cânta
   salto, -āre (vb.) = a dansa
5. totus, -a, -um (adj.) = tot, toată
6. otium, -ii (s.n.) = odihnă
   negotium, -ii (s.n.) = activitate
   pariter (adv.) = deopotrivă
   nos (pron. pers. I, pl. caz Ac.) = pe noi
   Romani, -ōrum (s.m.) = romani
   delecto, -āre (vb.) = a desfăta, a încânta

OBSERVATE!

GRAMMATICA

Substantivul

- Care este marca substantivelor alăturate?
- Ce declinare indică?
- Care este tema lor?
- Prin ce diferă tema acestora?
- Aplicaţi fiecărei teme obţinute terminaţiile cunoscute ale declinării a II-a.

PUER, PUER-I

MACER, MACR-I

GENER, GENER-I

AGER, AGR-I

❶ Toate substantivele în -er sunt de genul masculin.

❷ Substantivele în -er sunt de două tipuri:

a) substantive care păstrează vocala -e- în temă: *puer, pueri;*

b) substantive care pierd vocala -e- *ager, agri.*

❸ Toate aceste substantive au N. sg. = V. sg.

NOTA BENE!

- Declinarea a II-a conţine un singur substantiv masculin în -ir : VIR, VIRI (bărbat)

Adjectivul

- Ce terminaţii au adjectivele la N.sg. (masculin sau feminin)?
- Căror declinări aparţin aceste terminaţii?
- Ce diferenţe există între cele două forme de genul feminin?

	m.	f.	n.
N.sg.	tener (gingaş)	tenera	tenerum
N.sg.	pulcher	pulchra	pulchrum

Terentius Neo şi soţia sa (Neapole, Muzeul Naţional)

❶ Ca şi în cazul substantivelor, există adjective terminate în -er la N. sg.

❷ Formele de genul masculin aparţin declinării a II-a, iar cele de genul feminin, declinării I.

❸ Spre deosebire de substantive, tema acestor adjective se obţine înlăturând terminaţia -a de la feminin singular.

❹ Adjectivele în -er sunt de două tipuri:

a) adjective care păstrează vocala -e în temă: *TENER* se declină ca substantivul *PUER.*

b) adjective care pierd vocala -e din temă: *PULCHER* se declină ca substantivul *AGER.*

IV

Substantive neutre

- Care este marca substantivelor alăturate?
- Ce declinare indică?
- Care este tema lor?
- Ce terminaţii au la N. sg.?

pometum	pomet-i
pratum	prat-i
otium	oti-i
negotium	negoti-i

❶ Substantivele terminate în -um la N. sg. sunt de genul neutru.

❷ Ele aparţin declinării a II-a.

Regula neutrelor:

- au trei cazuri identice: N. = Ac. = V.
- cele trei cazuri N. Ac. V. au la plural terminaţia ă
- la celelalte cazuri primesc terminaţiile cunoscute ale declinării a II-a

sg.	N. Ac. V.	consili-um		N. Ac. V.	consili-ă
	G.	consili-i		G.	consili-ōrum
	D. Abl.	consili-o	pl.	D. Abl.	consili-is

Adjectivele cu trei terminaţii - clasa I

	m.	f.	n.	
N.sg.	BONUS servus	BONA ancilla	BONUM consilium	Adj. Subst.
N.sg.	TENER puer	TENERA puella	TENERUM pratum	Adj. Subst.
N.sg.	PULCHER hortus	PULCHRA Caecilia	PULCHRUM exemplum	Adj. Subst.
	decl. a II-a	decl. I	decl. a II-a	

❶ Adjectivele care au la N. sg. terminaţiile

-US/-ER, -A, -UM

diferenţiate pe genuri, alcătuiesc clasa I a adjectivelor cu trei terminaţii.

❷ Ele se acordă în gen, număr şi caz cu substantivele determinate.

EXERCITATIONES

puella, -ae

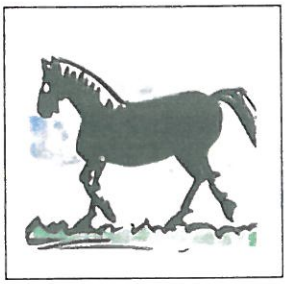

equus, -i

donum, -i

❶ Alegeţi adjectivul potrivit fiecărui substantiv şi faceţi acordul.

niger, -gra, -grum (negru)

gratus, -a, -um (plăcut)

laetus, -a, -um (vesel)

2 Acordaţi adjectivul *clarus, -a, -um* (vestit) cu substantivele următoare:

poëta, -ae (s.m.); *vir, -i* (s.m.); *Aegyptus, -i* (s.f.); *exemplum, -i* (s.n.); *magister, -tri* (s.m.).

- Puneţi la cazurile Abl. sg. şi Ac. pl. cel puţin două dintre substantivele din coloana alăturată.

3 Traduceţi, consultând dicţionarul manualului:
Matrona servo cibum dat.

- Treceţi enunţul la plural.

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
nemo, Ac. *neminem*	>	nimeni
totus, -a, -um	>	tot, toată
nuptiae	>	nunţi (pl.)
pometum	>	pomet (livadă cu pomi fructiferi)
saltāre	>	a sălta

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
celebrāre	>	*fr.* célébrer	>	a celebra
delectāre	>	*fr.* délecter	>	a (se) delecta

Morfologie

• Substantivul

Limba română este singura dintre limbile romanice care păstrează genul neutru, reorganizându-l cu elemente existente în limbă.

vinum > vin

• Adjectivul

Limba română păstrează din latină clasa adjectivelor cu 3 terminaţii, diferenţiate pe genuri. Acestea au devenit în română adjective variabile cu două terminaţii:

bonus, -a, -um > bun (m.,n.), bună (f.)
tener, -era,-erum > tânăr (m.,n.), tânără (f.)

Instituţii, tradiţii, obiceiuri - CĂSĂTORIA *(matrimonium, nuptiae)*

- Cel mai important eveniment al vieţii familiei romane.
- Precedată de logodnă, *sponsalia*, care consta într-un schimb de daruri şi inele între cei doi tineri.
- La romani existau trei forme tradiţionale de căsătorie: *confarreatio, coëmptio* şi *per usum.*

IV

a) Confarreatio:

- practicată în familiile patriciene;
- avea loc în faţa altarului familial, în prezenţa preoţilor;
- momentul solemn consta în unirea mâinilor drepte ale celor doi tineri, *iunctio dextrarum.*

b) Coëmptio:

- ceremonie plebeiană;
- consta în cumpărarea simbolică reciprocă a tinerilor.

c) Per usum:

- desemna convieţuirea „în fapt" sub acelaşi acoperiş, cu acordul părinţilor.

NAŞTEREA *(nativitas)*

❶ Recunoaşterea copilului:

- ceremonie specială care se desfăşura în faţa altarului familial, *Lararium (Lares* = larii, zeii protectori ai familiei);
- noul născut, *pupus/pupa*, era mai întâi aşezat pe pământ, apoi ridicat în braţe de *pater familias* în semn de recunoaştere şi i se acorda *praenomen.*

❷ Numele romane:

- băieţilor, cetăţeni romani prin naştere, li se acordau trei nume, *tria nomina:*

„Lararium" din casa Vetti, Pompei

PRAENOMEN	NOMEN GENTILICIUM	COGNOMEN
Caius	Iulius	Caesar
• de obicei, numele unui strămoş	• numele întregii familii *(gens)*	• porecla (cel născut prin operaţie)

- fetele purtau doar două nume:

PRAENOMEN +	NOMEN GENTILICIUM (numele tatălui, la G.)
Caecilia	Metelli
(Cecilia, fiica lui Metellus)	

sau

- unul singur:

NOMEN GENTILICIUM (numele tatălui, la feminin)
Antonia, Aurelia

Miscellanea

- La 8/9 zile de la naştere, copiii romani primeau, după purificarea prin vrăji şi descântece, o amuletă, *bulla,* pe care o purtau până la majorat, băieţii, şi până la căsătorie, fetele.
- *Praenomen,* acordat băieţilor, indica fie ordinea naşterii *(Primus, Quintus, ...),* fie momentul sau luna naşterii *(Lucius* = cel născut în zori, *Marcus* = cel născut în luna martie) sau chiar statutul social (*Spurius* = copil nelegitim).
- Romanii nu făceau nunţi în luna mai, considerată de rău augur, ci mai ales în a doua jumătate a lunii iunie.
- Mireasa, înveşmântată în alb, purtând o cunună de flori şi un voal roşu-portocaliu *(flammeum),* era trecută în braţe peste pragul casei de către doi prieteni ai mirelui.

TEMĂ DE PORTOFOLIU - pe grupuri de elevi

1. Identificaţi în tradiţiile şi obiceiurile româneşti cunoscute de voi, elemente asemănătoare legate de familie, căsătorie şi naştere.

Basorelief, Muzeul Luvru

IV

FIŞĂ DE PORTOFOLIU

Declinarea a II-a

Terminaţiile substantivelor masculine şi feminine

N.	-us/-er/-ir	-i
G.	-i	-ōrum
D.	-o	-is
Ac.	-um	-os
V.	-e/-er/-ir	-i
Abl.	-o	-is

Terminaţiile substantivelor neutre

N. Ac. V.	-um	- ă
G.	-i	-ōrum
D. Abl.	-o	-is

G. sg. -i MARCA DECLINĂRII a II-a

Conţinutul pe genuri

m -us, -er, -ir — la N. sg.

f - us — la N.sg.

- nume de arbori - *malus*
- nume de ţări - *Aegyptus*
- nume de insule - *Rhodus*
- nume de oraşe - *Ephesus*

n -um — la N. sg.

Regula neutrelor

- N. = Ac. = V.
- N. Ac. V.pl.= ă

- Adjectivele din clasa I au la masculin şi neutru terminaţiile declinării a II-a.

FIŞE DE DICŢIONAR

FAMILIA

Subst: *familiaris, -is,* m. = sclav/om de casă; prieten intim
familiaritas, -atis, f. = prietenie, intimitate, familiaritate
famulus, -i, m. = servitor, slujitor, sclav
famula, -ae, f. = sclavă, slujnică
Adj.: *familiaris, -e* = al casei, de familie; (fig.) intim, familiar, cunoscut
Vb.: *familiaresco, -ĕre* = a deveni familiar, a se familiariza
Adv.: *familiariter* = prieteneşte, intim

DOMUS

Subst.: *domicilium, -ii,* n. = locuinţă proprie, casă
domina, -ae, f. = stăpână a casei, soţie
dominus, -i, m. = stăpân al casei, proprietar; (creşt.) Domnul (Dumnezeu)
dominatio, -onis, f. = stăpânire, putere absolută
Adj.: *domesticus, -a, -um* = al casei, de casă, de-al familiei, familiar
dominicus, -a, -um = al stăpânului; (creşt.) al Domnului (Dumnezeu)
Vb.: *domo, -āre* = a face să asculte, a îmblânzi, a domestici
domino, -āre = a învinge
Adv.: *domestice* = în particular, acasă

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. Găsiţi în limba română neologismele de origine latină legate de familia lexicală a celor două cuvinte latineşti.

VERBUL: indicativul prezent al conjugărilor a III-a şi a IV-a
PRONUMELE: pronumele personal şi pronumele reflexiv

ROMANI ET SABINI

Saepe avus ad nos venit.

Vespere, ad focum, antiquas historias narrat.

Hodie nobis historias Romuli dicit.

Romulus, Latinus vir bellicosus, Romam condit.

Latini viri numerosi et firmi sunt, sed familias non habebant.

Romulus feminas vicinōrum Sabinōrum rapĕre decernit.

VOCABULA

1. avus, -i (s.m.) = bunic
   venio, -īre (vb.) = a veni
2. vespere (Abl.sg.) = seara
   focus, -i (s.m.) = vatră, foc
   antiquus, -a, -um (adj.) = vechi
   historia, -ae (s.f.) = poveste, legendă
   narro, -āre (vb.) = a povesti
3. hodie (adv.) = azi
   Romulus, -i
   dico, -ĕre (vb.) = a spune, a zice
4. Latinus, -a, -um (adj.) = latin
   bellicosus, -a, -um (adj.) = războinic
   condo, -ĕre (vb.) = a întemeia
5. firmus, -a, -um (adj.) = puternic
   habebant (vb., impf.) = aveau
6. vicinus, -i (s.m.) = vecin
   Sabini, -ōrum (s.m.) = sabini
   rapio, -ĕre (vb.) = a răpi
   decerno, -ĕre (vb.) = a hotărî

V

OBSERVATE!

- Recunoaşteţi conjugările verbelor:

dico, -ĕre
rapio,-ĕre
venio,-īre

- Ce obţineţi prin îndepărtarea sufixului -re de la infinitiv?

GRAMMATICA

- **INDICATIV PREZENT = tema prezentului + desinenţe personale**

		Sufix inf.
conj. a III-a	dico, -ĕ	- re
	rapio, -ĕ	- re
	vocală tematică ĕ	
conj. a IV-a	venio, -ī	- re
	vocală tematică -ī	

Radical **dic** — TEMĂ CONSONANTICĂ - o

conj. a III-a **rapi** — TEMĂ VOCALICĂ - o

Tema prezentului = INF. fără sufixul -RE
conj. a IV-a

❶ La verbele de conjugarea a III-a cu temă consonantică, între temă şi desinenţă se adaugă vocala -i- la toate persoanele (pentru a uşura pronunţia), cu excepţia persoanei I sg.; la persoana a III-a pl. se adaugă vocala -u-.

❷ La verbele de conjugarea a III-a cu temă vocalică, se adaugă vocala -u- numai la persoana a III-a pl.

❸ Verbele de conjugarea a IV-a primesc la persoana a III-a pl. aceeaşi vocală -u-, înaintea desinenţei personale prin analogie cu conjugarea a III-a.

dic-o	rapi-o	veni-o
dic-i-s	rapi-s	veni-s
dic-i-t	rapi-t	veni-t
dic-ĭ-mus	rapĭ-mus	veni-mus
dic-ĭ-tis	rapĭ-tis	veni-tis
dic-u-nt	rapi-u-nt	venĭ-u-nt

Scenă de luptă (sarcofag de porfir) Muzeul Vatican, Roma

Pronumele personal

	sg. Persoana I	sg. Persoana a II-a
N.	*ego*	*tu*
G.	*mei* = de mine	*tui* = de tine
D.	*mihi*	*tibi*
Ac.	*me*	*te*
V.	–	*tu!*
Abl.	*me (cum)**	*te (cum)*

	pl.	
N.	*nos*	*vos*
G.	*nostri* = de noi *nostrum* = dintre noi	*vestri* = de voi *vestrum* = dintre voi
D.	*nobis*	*vobis*
Ac.	*nos*	*vos*
V.	–	*vos!*
Abl.	*nobis (cum)*	*vobis (cum)*

Pronumele reflexiv

	sg. şi pl.
N.	–
G.	*sui* = de sine
D.	*sibi*
Ac.	*se*
V.	–
Abl.	*se (cum)*

❶ Pronumele personal nu are forme proprii pentru persoana a III-a.

❷ Pentru exprimarea persoanei a III-a se folosesc formele pronumelor demonstrative sau cele ale pronumelui reflexiv, cu valoare de pronume personal.

EXERCITATIONES

❶ Grupaţi pe conjugări următoarele verbe:

1. *scribo, -ĕre* a scrie
6. *incipio, -ĕre* a începe
4. *disco, -ĕre* a învăţa
11. *ferio, -īre* a lovi
9. *specto, -āre* a privi
7. *audio, -īre* a auzi
5. *pareo, -ēre* a se supune
10. *doceo, -ēre* a învăţa (pe alţii)
3. *curo, -āre* a îngriji
12. *cupio, -ĕre* a dori
2. *credo, -ĕre* a crede
8. *sentio, -īre* a simţi

- Conjugarea I: numerele ...
- Conjugarea a II-a: numerele ...
- Conjugarea a III-a:
  temă consonatică: numerele...;
  temă vocalică: numerele ...
- Conjugarea a IV-a: numerele...

* *cum: postpoziţie + Abl.; exprimă asocierea (= împreună cu)*

V

2 Recunoaşteţi şi traduceţi următoarele forme verbale:

credunt	*curatis*	*incipit*
pares	*discunt*	*auditis*
docēmus	*ferimus*	*spectant*

3 a) Precizaţi sensurile cuvintelor egoism, egocentrism, egotism din limba română.
b) Alcătuiţi un enunţ cu unul dintre aceste cuvinte, imaginând o situaţie de viaţă.

4 Stabiliţi evoluţia pronumelui personal de pers. I sg. *ego* în limbile romanice.

5 • Traduceţi:
Pulchra cantica (canticum, -i, s.n. = cântec) *me delectant (delectāre* = a încânta).
• Analizaţi morfosintactic cuvintele *pulchra* şi *me*.

6 Traduceţi cu ajutorul desenelor:

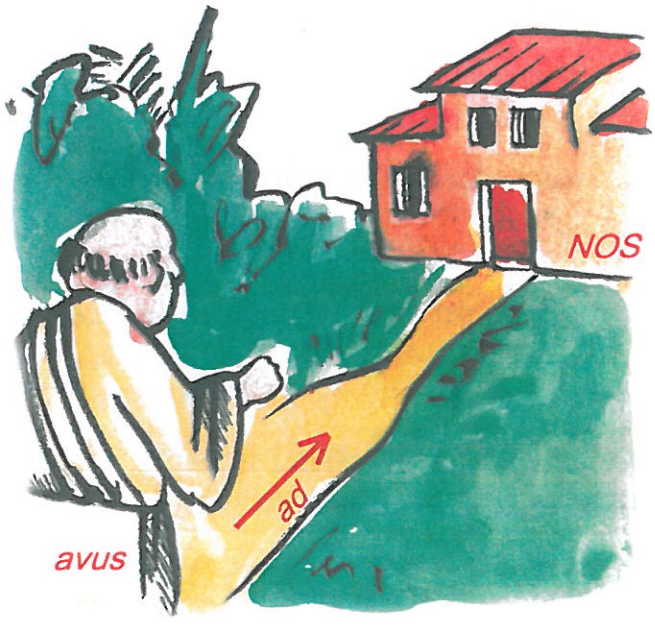

Avus ad nos (persoane) *venit.*
ad + Ac.

Pueri ad focum (în faţa) *sedent*.*
ad + Ac.
(sens spaţial)

7 • Traduceţi cu ajutorul desenului:

Quintus in oppidum venit.
Marcus in oppido est.
(*in* + Ac.: direcţia)
(*in* + Abl.: = starea pe loc)

• Precizaţi funcţia sintactică a substantivului *oppidum, -i* (s.n.) în cele două formulări *(in oppidum/in oppido).*

* *sedeo, -ēre = a şedea*

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite		
Latină		Română
avus	>	auş (=moş) (reg.)
focus	>	foc
venīre	>	a veni
rapĕre	>	a răpi

Cuvinte împrumutate				
Latină				Română
narrare	>	*fr.* narrer	>	a nara
vesperalis	>	*fr.* vespéral	>	vesperal
antiquus	>	*fr.* antique	>	antic, -ă
firmus	>	*fr.* ferme	>	ferm, -ă
virilis, -e	>	*fr.* viril	>	viril
decernĕre	>	*fr.* décerner	>	a decerna

Morfologie

• Verbul

• Limba română păstrează din limba latină conjugările a III-a şi a IV-a precum şi mărcile acestora (vocalele tematice).

dicĕre > zicĕre (inf. lung)
audire > auzire (inf. lung)

• De asemenea, mai păstrează unele forme verbale şi anumite terminaţii personale:

dico > dzicŭ > zic
facio > facŭ > fac
audimus > audzimŭ > auzim

• Pronumele personal şi reflexiv

• Limba română le păstrează cu puţine modificări:

ego > eu
mihi > mi > mi, îmi
nobis > nouă, ne, ni
no(s) > noi (-i marcă a pluralului)

• Formele pronumelui personal de persoana a III-a din limba română provin din forme ale pronumelui demonstrativ latin.

Instituţii, tradiţii, obiceiuri - RĂPIREA SABINELOR

• Moment de referinţă în istoria legendară a Romei (sec. al VIII-lea a. Chr.), răpirea sabinelor este amintită de un străvechi rit nupţial, furtul miresei.

• Conform legendei transmise de istoricul latin Titus Livius (59 a.Chr. - 17 p. Chr.) în lucrarea *Ab Urbe condita* („De la întemeierea Romei") pentru a popula Roma, Romulus atrage în oraş pe locuitorii zonelor limitrofe, în majoritate bărbaţi.

Aceştia, însă, nu-şi puteau întemeia familii, deoarece în Roma nu erau femei. Pentru a asigura viitorul cetăţii, Romulus recurge la un vicleşug: invită neamurile vecine, împreună cu familiile lor, la jocurile organizate în cinstea zeului Neptun. În timpul acestora, tinerii romani înarmaţi îi imobilizează pe bărbaţii care urmăreau desfăşurarea întrecerilor şi răpesc fetele şi femeile, cele mai multe de neam sabin.

Între romani şi sabini se declanşează o luptă care durează până la intervenţia femeilor sabine. Acestea imploră, deopotrivă, pe taţii şi pe viitorii lor soţi să încheie pacea. Rugăminţile lor sunt ascultate, iar romanii şi sabinii hotărăsc să formeze un singur popor sub conducerea lui Romulus şi a sabinului Titus Tatius.

Miscellanea

Numele păsării *auşel* din familia piţigoiului conţine în alcătuirea sa cuvântul românesc auş (moş) moştenit din latinescul *avus* (bunic). Pasărea are coada şi aripile negre, creştetul şi guşa albe.

FIŞĂ DE DICŢIONAR

VIR

Subst: *vir, viri,* m. = bărbat, soţ; om/soldat
virilitas, -atis, f. = vârsta bărbăţiei
virtus, -utis, f. = bărbăţie, forţă sufletească, caracter, suflet ales

Adj.: *virilis, -e* = bărbătesc, de bărbat

Adv.: *viriliter* = bărbăteşte

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. Identificaţi obiceiuri de nuntă asemănătoare, practicate în zona în care locuiţi.

2. Găsiţi motivaţia acordării numelui de *auşel* unei păsări, ţinând cont de aspectul penajului acesteia.

Răpirea Sabinelor.
Sculptură de Giovanni da Bologna

VERBUL: indicativul imperfect al verbului **esse**
PRONUMELE: pronumele şi adjectivul posesiv

PUGNA

❶

Romulus deo Neptuno ludos parat et Sabinos in hospitium invitat.

❷

Sabini cum suis feminis et puellis erant.

❸

Sabini ad spectaculum intenti erant.

❹

Romani armati discurrunt et Sabinas puellas rapiunt.

❺

Sabini irati arma capiunt et in pugnam se iaciunt.

❻

Romani et Sabini longe et acriter pugnant.

VOCABULA

❶ deus, -i (s.m.) = zeu
Neptunus, -i = Neptun
ludus, -i (s.m.) = joc
ludi, -ōrum (s.m.) = jocuri publice, spectacole
paro, -āre (vb.) = a pregăti
hospitium, -ii (s.n.) = ospitalitate
invito, -āre (vb.) = a invita
invitare in hospitium = a invita ca oaspete

❷ cum (prep.+ Abl.) = cu
ad (prep.+ Ac., indică direcţia) = la
oculus, -i (s.m.) = ochi

❸ spectaculum, -i (s.n.) = spectacol
intentus, -a, -um (adj.) = atent

❹ armatus, -a, -um (adj.) = înarmat
discurro, -ĕre (vb.) = a alerga din/ în părţi diferite
rapio, -ĕre (vb.) = a răpi

❺ iratus, -a, -um (adj.) = mâniat
arma, -ōrum (s.n.) = arme
pugna, -ae (s.f.) = luptă
iacio, -ĕre (vb.) = a arunca

❻ longe (adv.) = mult timp
acriter (adv.) = cu înverşunare
pugno, -āre (vb.) = a lupta

VI

OBSERVATE!

ERANT

- Ce indică desinenţa personală -nt ?
- Înlăturând această desinenţă personală, ce formă verbală românească recunoaşteţi?

GRAMMATICA

INDICATIVUL IMPERFECT al verbului esse = tema prezentului + a + desinenţe personale

❶ Tema prezentului es- a devenit printr-o transformare foarte veche er- .

sg.	pl.
era-m	*erā-mus*
era-s	*erā-tis*
era-t	*era-nt*

NOTA BENE!

- Accentuaţi după regulile limbii latine: éram, éras etc.

• Pronumele şi adjectivul posesiv

❶ Pronumele posesiv exprimă ideea de posesie.
❷ Când determină un substantiv, pronumele posesiv devine adjectiv posesiv.
❸ Pronumele şi adjectivul posesiv au formele unui adjectiv cu trei terminaţii şi se declină ca atare.

Număr	Obiectul posedat aparţine			Se declină ca adjectivele
	persoanei I	persoanei a II-a	persoanei a III-a	
sg.	meus, -a, -um	tuus, -a, -um	suus, -a, -um	bonus, -a, -um
pl.	noster, -tra, -trum	vester, -tra, -trum		pulcher, -chra, -chrum

MEUS equus

TUUS

Romulus SUUM equum habet.

NOSTER equus

VESTER equus

EXERCITATIONES

1 Traduceţi:

- *Sic* (astfel) *eram contentus, quia* (deoarece) *fortuna (fortuna, -ae* = soartă) *mihi propitia (propitius, -a, -um* = favorabil) *erat.*
- *Mea mihi, tua tibi cara (carus, -a, -um* = drag) *erant.*
- *Meum consilium non antepono (anteponĕre* = a prefera) *tuo consilio.*

2 Respectând topica învăţată, alcătuiţi un enunţ cu ajutorul următoarelor cuvinte:

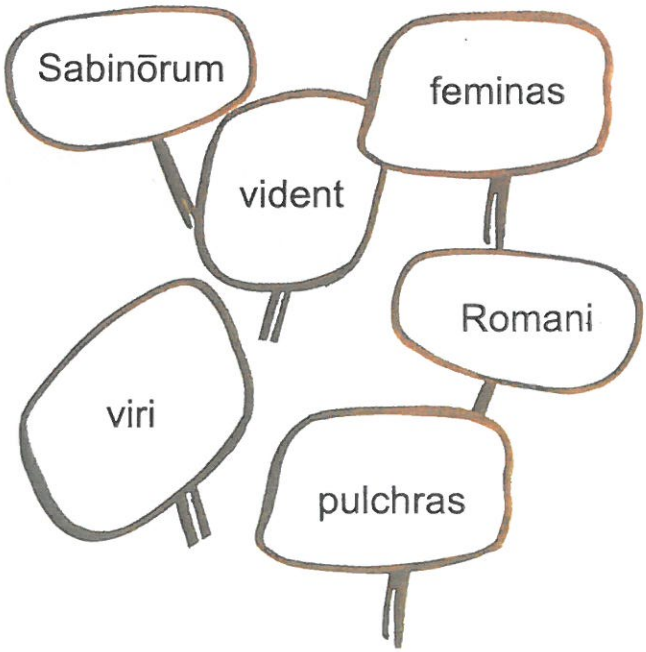

3 Citiţi „în oglindă" următoarele cuvinte. Traduceţi-le:

MARE, SITARE, SUMARE

Teracotă policromă, Villa Giulia, Roma

VI

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite			Cuvinte împrumutate		
Latină		Română	Latină		Română
V. sg. *Dominedeus*	>	Dumnezeu	*hospitium*	> *fr.* hospice	> ospiciu
hospitium	>	ospăţ	*invitare*	> *fr.* inviter	> a invita
			ludicus	> *fr.* ludique	> ludic, -ă
			spectaculum	> *fr.* spectacle	> spectacol

Morfologie

• Verbul

Formele indicativului imperfect ale verbului „a fi" din limba română continuă formele verbului ESSE, moştenit cu unele modificări ale desinenţelor şi accentuării.

• Pronumele şi adjectivul posesiv

Limba română păstrează formele pronumelui posesiv din latina populară, cu unele modificări faţă de latina clasică:

meus, -a, -um > al meu, a mea

Instituţii, tradiţii, obiceiuri -

SPECTACOLELE LA ROMANI *(ludi)*

● LUDI - spectacolele, jocurile publice ocupau un loc important în viaţa publică romană din toate timpurile. De origine foarte veche, jocurile publice erau legate iniţial de sărbători religioase şi cuprindeau aproximativ 45 de zile din anul roman. Ele completau prin manifestări specifice procesiunile cultelor religioase consacrate diverselor divinităţi: Ceres, Neptun, Apolo. Aceste manifestări constau în: jocuri sportive, militare, alergări de cai, spectacole cu animale sălbatice. Jocurile erau organizate de către stat prin magistraţii numiţi edili *(aediles)* sau de persoane particulare, pentru atragerea electoratului. Existau trei tipuri: *ludi circenses* (spectacole de circ), *ludi gladiatorii* (lupte de gladiatori) şi *ludi scaenici* (spectacole teatrale).

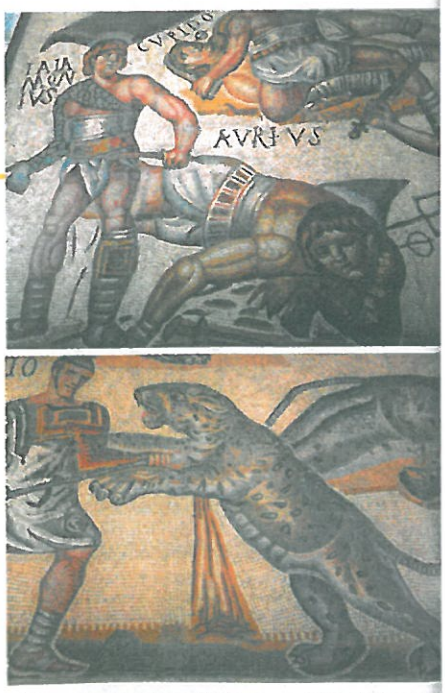

*Mozaic roman într-o „**villa urbana**" din Tusculun*

Miscellanea

- Foarte agreate la Roma erau întrecerile de care (cu unul, două sau trei atelaje) conduse de un vizitiu, *auriga,* îmbrăcat în culorile echipei pe care o reprezenta. Erau admise patru culori: roşu, alb, verde, albastru. Spectatorii, îmbrăcaţi la fel, susţineau echipa favorită prin strigăte şi aclamaţii. Învingătorilor, vizitii şi cai, li se ridicau statui în locuri publice şi private.

- Jocurile copiilor romani se asemănau cu jocurile copiilor de azi. Preferate erau jocurile cu moneda, cu cercul, cu mingea.

FIŞĂ DE DICŢIONAR

FEMINA

Subst.: *femina, -ae,* f. = femeie
femella, -ae, f. = femeie tânără

Adj.: *femineus, -a, -um* = de femeie, feminin
femininus, -a, -um = feminin

Adv.: *feminine* = în felul femeilor

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1 Găsiţi asemănarea între statutul câştigătorilor întrecerilor sportive din Roma antică şi cel al campionilor din lumea sportului de azi.

Colosseum, Roma

VII

VERBUL: indicativul imperfect al conjugărilor I-IV

NOVUS POPULUS

«Ave, quomodo Romani pugnabant?»

Avus respondet: «Romani scutis, loricis et galeis se defendebant.

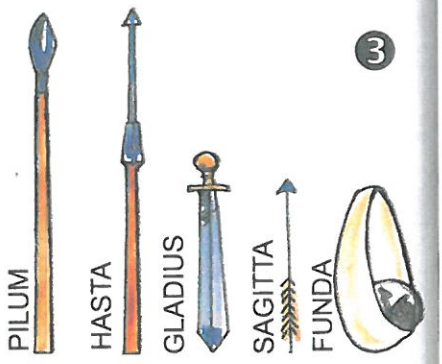

At telis inimicos in proeliis feriebant.»

Iulia interrogat: «Quidnam interea Sabinae puellae agebant?»

«Sabinae feminae inter tela se inferebant et viros bellum desinĕre orabant.

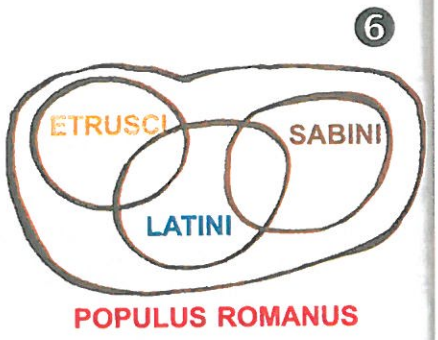

Sic Latini cum Sabinis et Etruscis, unum populum et regnum faciunt.»

VOCABULA

1. novus, -a, -um (adj.) = nou
   avus, -i (s.m.) = bunic
   quomodo (adv. interog.) = în ce mod
2. respondeo, -ēre (vb.) = a răspunde
   scutum, -i (s.n.) = scut
   lorica, -ae (s.f.) = platoşă (de piele)
   galea, -ae (s.f.) = coif
   defendo, -ĕre (vb.) = a apăra
3. at (conj. coord. adv.) = în schimb
   telum, -i (s.n.) = armă (de aruncat)
   inimicus, -i (s.m.) = duşman
   in (prep. + Abl., indică locul) = în
   ferio, -īre (vb.) = a lovi
   pilum, -i (s.n.) = lance (cu mâner de lemn)
   hasta, -ae (s.f.) = suliţă
   proelium, -ii (s.n.) = luptă
   gladius, -ii (s.m.) = sabie
   funda, -ae (s.f.) = praştie
   sagitta, -ae (s.f.) = săgeată
4. interrogo, -āre (vb.) = a întreba
   quidnam (pron. interog.) = ce oare...?
   interea (adv.) = în acest timp
   ago, -ĕre (vb.) = a acţiona, a face
5. inter (prep. + Ac.) = între
   (se) infero, -ferre (vb.) = a se arunca
   bellum, -i (s.n.) = război
   desino, -ĕre (vb.) = a înceta
   oro, -āre (vb.) = a ruga
6. sic (adv.) = astfel, aşa
   unus, -a, -um (adj.) = unul singur
   regnum, -i (s.n.) = domnie, conducere

OBSERVATE!

PUGNA**BANT**

- Identificaţi tema prezentului de la verbul *pugnāre*.
- Precizaţi ce indică grupul -nt .

GRAMMATICA

INDICATIVUL IMPERFECT al verbelor de conjugările I-IV = tema prezentului + -e- (III-IV) | ba (sufix) + desinenţe personale

I	II	III		IV
		temă consonantică	temă vocalică	
pugnāre	respondēre	ago, -ĕre	facio, -ĕre	ferīre
pugna-ba-m	responde-ba-m	ag-ē-ba-m	faci-ē-ba-m	feri-ē-ba-m
pugna-ba-s	responde-ba-s	ag-ē-ba-s	faci-ē-ba-s	feri-ē-ba-s
pugna-ba-t	responde-ba-t	ag-ē-ba-t	faci-ē-ba-t	feri-ē-ba-t
pugna-bā-mus	responde-bā-mus	ag-e-bā-mus	faci-e-bā-mus	feri-e-bā-mus
pugna-bā-tis	responde-bā-tis	ag-e-bā-tis	faci-e-bā-tis	feri-e-bā-tis
pugna-ba-nt	responde-ba-nt	ag-e-ba-nt	faci-e-ba-nt	feri-e-ba-nt

EXERCITATIONES

1
- Grupaţi pe timpuri formele verbale.
- Traduceţi-le!

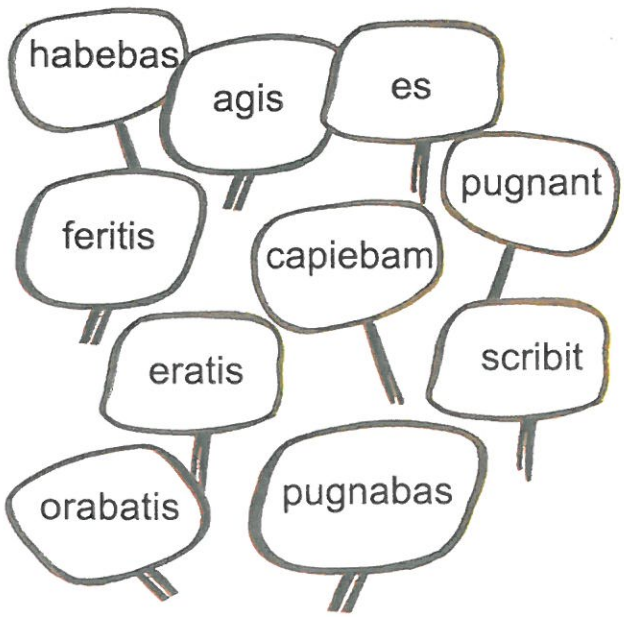

2 Completaţi punctele de suspensie şi traduceţi următoarele enunţuri:

a) *Ancillam dominus interroga...; ancilla responde...* .

b) *Sabinus vir pilum iaci...* .

c) *Romani in bello gladios et sagittas habe...* .

3 Înlocuiţi punctele de suspensie cu pronumele sau adjectivul posesiv adecvat, apoi traduceţi propoziţiile.

a) *Marcus ... equum videbat.*

b) *Iulia ... videbat.*

VII

IOCUS

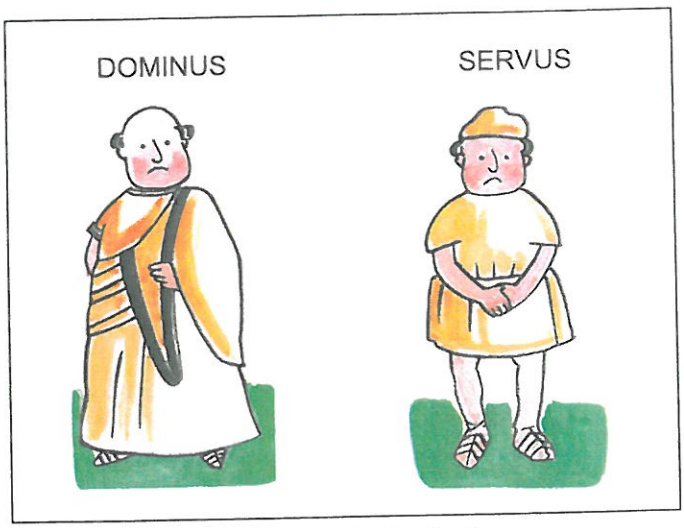

Lat. *Vestis facit virum.*
Rom. Haina îl face pe om.

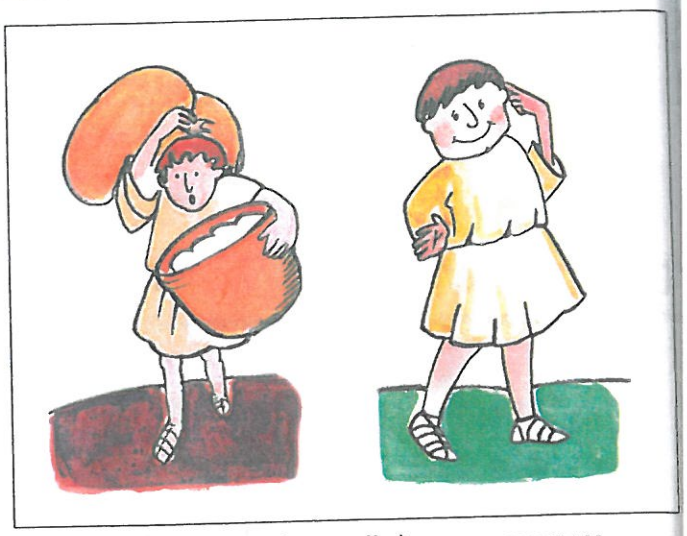

Lat. *Omnia* (toate bunurile) *mea mecum porto* (*portāre* = a purta).
Rom. .....

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
respondēre	>	a răspunde
interrogāre	>	a întreba
orāre	>	a ura
facĕre	>	a face

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
defendĕre	>	*fr.* défensif	>	defensiv, -ă
(din familia vb.)				
populus	>	*it.* popolo	>	popor
regnum	>	*fr.* règne	>	regn

Morfologie

• Verbul

Limba română moşteneşte din limba latină formele indicativului imperfect al celor patru conjugări, cu unele modificări, în principal fonetice.

laudabam > (eu) lăudam *habebam* > (eu) aveam

Instituţii, tradiţii, obiceiuri - ARMATA *(exercitus)*

Instituţie de bază, emblematică, a statului roman. Structura, compoziţia, strategia şi tactica de luptă diferă de la o etapă istorică la alta.

În perioada Regalităţii şi la începuturile Republicii, armata romană era formată din toţi cetăţenii apţi să poarte arme, concentraţi doar în caz de nevoie. În timpul lui Romulus, ea se compunea din 300 de călăreţi *(celeres* = cei sprinteni), organizaţi în trei centurii (centurie = câte 100 de călăreţi de fiecare trib); alături de aceştia erau 3000 de infanterişti *(milites)* conduşi de tribuni *(tribuni)*.

Miscellanea

- În perioada Republicii serviciul militar *(militia)* era o obligaţie a cetăţeanului roman. Cetăţenii lipsiţi de avere *(proletarii* = cei care nu aveau decât copii) erau scutiţi de activitatea militară.
- Ca semn al victoriei, romanii înălţau pe câmpurile de luptă, în vremurile mai vechi, un trunchi de copac, de ramurile căruia atârnau armele învinşilor. Mai târziu, acest monument *(tropaeum)* era realizat din marmură sau din bronz.
- La sfârşitul fiecărei campanii militare, romanii îşi purificau armele printr-o ceremonie specială numită *Armilustrium,* menită să anihileze potenţialul distructiv al acestora.

Ofiţer în armata romană din timpul Republicii

FIŞĂ DE DICŢIONAR

EXERCITUS

Subst.: *exercitus, -us,* m. = armată, trupă organizată
exercitium, -ii, n. = ocupaţie, exerciţiu militar
exercitatio, -onis, f. = mişcare, experienţă practică; exerciţiu

Adj.: *exercibilis, -e* = practicabil

Vb.: *exerceo, -ēre, -ui, -ĭtum* = a pune în mişcare, a forma prin exerciţii, a exersa

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. Identificaţi pe teritoriul ţării noastre un monument roman care marchează victoria din anul 102 p. Chr., asupra dacilor. Descrieţi-l!

PUER ET FIDUS DELPHINUS

1. Puer delphinum saepius fragmentis cibi alliciebat, ideoque delphinus puerum multum amabat.

2. Cum puer inclamabat, delphinus ex undis adnatabat; tum puero dorsum praebebat et usque ad scholam mari ducebat; deinde eum revehebat.

3. Quondam puer morbo e vita excedit, mox delphinus desiderio suam animam exspirat et in pueri sepulcro inhumatus est.

VOCABULA

1 fidus, -a, -um (adj.) = credincios
delphinus, -i (s.m.) = delfin
saepius (adv.) = mai des
fragmentum, -i (s.n.) = bucată
cibus, -i (s.m.) = mâncare
allicio, -ĕre (vb.) = a atrage (la sine)
multum (adv.) = mult

2 cum (conj. temp.) = când
inclamo, -āre (vb.) = a striga pe cineva
unda, -ae (s.f.) = val
adnato, -āre (vb.) = a se apropia înot
tum (adv.) = atunci
dorsum, -i (s.n.) = spate
praebeo, -ēre (vb.) = a oferi
usque (adv.) = până la
schola, -ae (s.f.) = şcoală
mari (Abl.) = pe mare
deinde (adv.) = apoi
eum (pron. dem. Ac. sg.) = pe el
reveho, -ĕre (vb.) = a aduce înapoi

3 quondam (adv.) = într-o bună zi
morbus, -i (s.m.) = boală
excedĕre e vita = a muri
mox (adv.) = îndată după aceea, în curând
desiderium, -ii (s.n.) = regret, supărare
exspirāre animam = a-şi da sufletul (a muri)
sepulcrum, -i (s.n.) = mormânt
inhumatus est = a fost îngropat

EXERCITATIONES

1. • Cunoaşteţi alte întâmplări cu delfini?
   • Dar cu alte animale credincioase omului?
   • Povestiţi-le!

2. • Traduceţi: *Puer fido delphino fragmenta cibi iaciebat.*
   • Treceţi predicatul la indicativ prezent.
   • Treceţi enunţul de mai sus la plural.
   • Declinaţi la singular şi la plural sintagma *fidus delphinus*.

3. • Completaţi punctele de suspensie cu adjectivele din paranteză.
   Roma ... (numerosus, -a, -um) et ... (laetus, -a, -um) incolas habet.
   • Traduceţi enunţul obţinut.

4. • Traduceţi enunţul:
   Viae, statuae deorum, aedificia Romae nos delectant.
   • Potriviţi fiecărui substantiv cu funcţie de subiect, câte un adjectiv dintre următoarele: *magnus, -a, -um; pulcher, -chra, -chrum; amoenus, -a, -um; antiquus, -a, -um; sedulus, -a, -um; bellicosus, -a, -um.*

5. • Puneţi predicatele propoziţiilor de mai jos la forma cerută:
   Romani Romam altis muris (cingo, -ĕre = a înconjura - indicativ imperfect, pers. a III-a, pl.).
   Pulchras fabulas amicis nostris (narrāre - ind. prezent, persoana I, plural).
   • Traduceţi enunţurile obţinute.

6. • Citiţi cele trei cuvinte româneşti „în oglindă".
   • Traduceţi-le!

MARE

SARE

TARE

7. • Regăsiţi etimonul de origine latină din următoarele cuvinte româneşti:
   altitudine, intravilan, spectacol, auditoriu, echitaţie, domeniu.

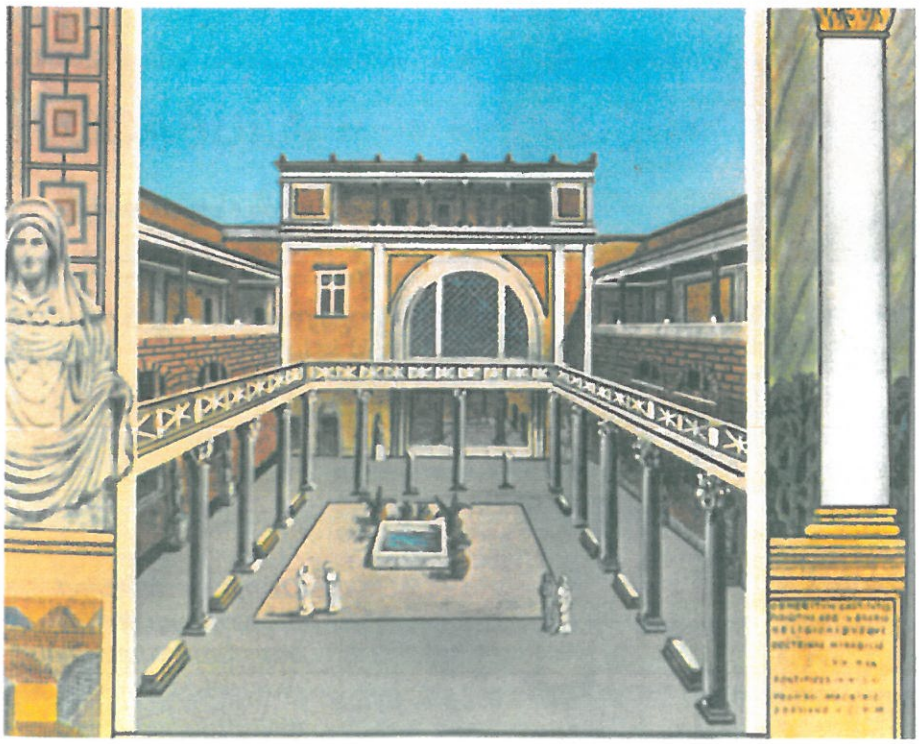

Casa Vestalelor (amplasată în forul roman). Reconstrucţie

IOCUS

• Formaţi două echipe.
• Se dau, pe rând, cuvintele: *Roma, villa, nuptiae, Sabini.*
• Câştigătoare va fi echipa care va putea prezenta cele mai multe informaţii legate de fiecare cuvânt în parte.

Miscellanea

- În mitologia spaţiului mediteranean, sunt numeroase legendele despre delfini, animale marine deosebit de inteligente şi despre legăturile speciale stabilite de aceştia cu fiinţele umane.

- O legendă grecească despre isprăvile zeului Dionysos explică apariţia acestor animale prin metamorfozarea piraţilor tirenieni care, neştiind cine este, încercaseră să-l răpească de pe malul mării pe tânărul zeu. Pedepsiţi pentru cutezanţa lor, piraţii au fost transformaţi în delfini prin puterea miraculoasă a lui Dionysos.

- Conform altei legende, poetul grec Arion din Metimna (sec. VI a. Chr.), primul autor al imnurilor închinate zeului Dionysos numite ditirambi, este salvat în mod miraculos de un delfin (după ce fusese jefuit de bogăţii şi aruncat în valurile mării de oameni nelegiuiţi). Ajuns la mal, în oraşul Corint, pe spinarea delfinului, poetul va închina salvatorului său, drept mulţumire, o statuie înfăţişând un om călare pe un delfin.

«Cântăreţul Arion, speriat şi pierzând orice nădejde de viaţă, le-a cerut atunci ca ultimă favoare să-i permită să se îmbrace cu hainele sale, să-şi ia lira şi să cânte, înainte de a muri, cântecul nenorocirii sale, spre a se consola.
Aceşti oameni cruzi şi neomenoşi, simţind totuşi dorinţa de a-l asculta, îi încuviinţară cererea. Atunci el îşi pune îndată cingătoarea, şi podoabele obişnuite poeţilor şi, stând în picioare la pupă, cântă pe un ton foarte înalt cântecul numit *orthium*.
Cântecul sfârşit, el s-a aruncat în marea cea adâncă cu lira şi cu găteala sa, aşa cum era în picioare şi cântând.
Marinarii, convinşi că s-a înecat, îşi continuară drumul. Dar, o! minune! o, lucru divin şi nemaiauzit, deodată un delfin spintecă valurile, trece pe sub cântăreţ care plutea pe apă, îl ridică şi, purtându-l în spinare, îl duce teafăr şi cu hainele nestricate...»

(Aulus Gellius, Nopţile atice, Povestea cântăreţului Arion, XVI, 19, traducere - I. Teodorescu)

Pescari
(frescă din interiorul unui mormânt etrusc, 530-520 a. Chr.)

FIŞĂ DE DICŢIONAR

PUER

Subst.: *puer, -i,* m. = copil (băiat/fată) până la 17 ani; sclav tânăr
pueritia, -ae, f. = copilărie
Adj.: *puerīlis, -e* = de copil; de băiat; (fig.) copilăresc, pueril
puerperus, -a, -um = care naşte
Adv.: *pueriliter* = copilăreşte; (fig.) pueril, negândit, prosteşte

Dionysos călătorind pe nava piraţilor transformaţi în delfini (vas grecesc, sec. VI a. Chr.)

VERBUL: indicativul viitor al verbului **esse**
NUMERALUL: numeralul cardinal şi ordinal

SALVE, MAGISTER!

«Quam gaudeo! Cras, nunc primum, in schola ero.

Mecum collegae erunt et quinque meorum amicorum.

Iulia disciplinam amat ideoque prima inter discipulos sedulos erit.»

«In schola et noster magister, Sextus Aulus Doctus, eritne?»

«Profecto, cras mane ibi primi erimus!»

«Salvēte, pueri! Hodie vobis fabulam de industria narrabo.»

VOCABULA

1. quam (adv.) = cât de (mult)
   gaudeo, -ēre (vb.) = a se bucura
   cras (adv.) = mâine
   nunc primum (adv.) = acum pentru prima oară
   schola, -ae (s.f.) = şcoală
2. quinque (num. card.) = cinci
   collega, -ae (s.m.) = coleg
3. disciplina, -ae (s.f.) = învăţătură
   amo, -āre (vb.) = a iubi, a plăcea
   ideoque (adv.) = şi din acest motiv
   primus, -a, -um (num. ord.) = cel dintâi
   inter (prep. + Ac.) = între
   discipulus, -i (s.m.) = elev
   sedulus, -a, -um (adj.) = silitor
4. magister, -tri (s.m.) = profesor
   -ne (adv. interog. enclitic) = oare
5. profecto (adv.) = desigur
   ibi (adv.) = acolo
6. salveo, -ēre (vb.) = a fi sănătos (folosit în formule de salut)
   hodie (adv.) = azi
   fabula, -ae (s.f.) = fabulă
   de (prep. + Abl.) = despre
   industria, -ae (s.f.) = hărnicie
   narro, -āre (vb.) = a povesti
   narrabo (vb., viit.) = voi povesti

VIII

OBSERVATE!

Verbul

ero
erunt
erit
erimus

- Identificaţi desinenţele personale.
- Sesizaţi radicalul comun tuturor acestor forme verbale.

Numeralul

cardinal	ordinal
5 quinque	primum primi prima

- Priviţi terminaţiile şi recunoaşteţi declinările folosite.
- Identificaţi tema celor trei forme.
- Cu a cărei părţi de vorbire cunoscute seamănă flexiunea numeralului ordinal?
- Căutaţi asemănări cu limba română şi limbile romanice cunoscute (franceză, italiană, spaniolă).

GRAMMATICA

INDICATIV VIITOR = radicalul er- + desinenţele personale

er -o	er -i -mus
er -i -s	er -i -tis
er -i -t	er -u -nt

vocală tematică

Profesorul şi elevii săi (Muzeul din Trier, Germania)

Numeralul

Cifre		Cardinal		Ordinal (are forma adjectivului cu trei terminaţii (clasa I) şi se declină ca acesta
arabe	romane			
1	I	unus, -a, -um	se declină	primus, -a, -um (întâiul)
2	II	duo, duae, duo		secundus, -a, -um (al doilea)
3	III	tres, tres, tria		tertius, -a, -um (al treilea...)
4	IV	quattuor		quartus, -a, -um
5	V	quinque		quintus, -a, -um
6	VI	sex		sextus, -a, -um
7	VII	septem		septimus, -a, -um
8	VIII	octo		octavus, -a, -um
9	IX	novem		nonus, -a, -um
10	X	decem		decimus, -a, -um

EXERCITATIONES

1 • Traduceţi:
Nos quattuor in scholae horto aut (sau) *in palestra (palestra, -ae,* s.f. = teren de sport) *erimus.*

2 • Combinaţi cartonaşele pentru a obţine formele corecte ale verbului ESSE la indicativ viitor.
• Traduceţi-le!

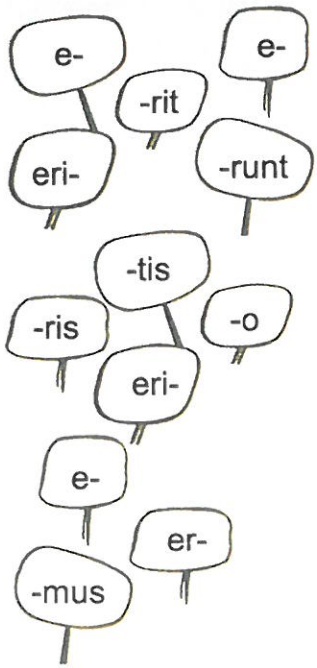

3 • Scrieţi, pe orizontală, în dreptul fiecărei cifre romane, numeralul ordinal corespunzător.
• Descoperiţi, pe verticală, un alt numeral ordinal. Traduceţi-l!

VII									
IV									
III									
X									
II									
IX									

• Alcătuiţi un enunţ simplu cu ajutorul numeralului ordinal descoperit şi cu verbul esse la indicativ viitor.

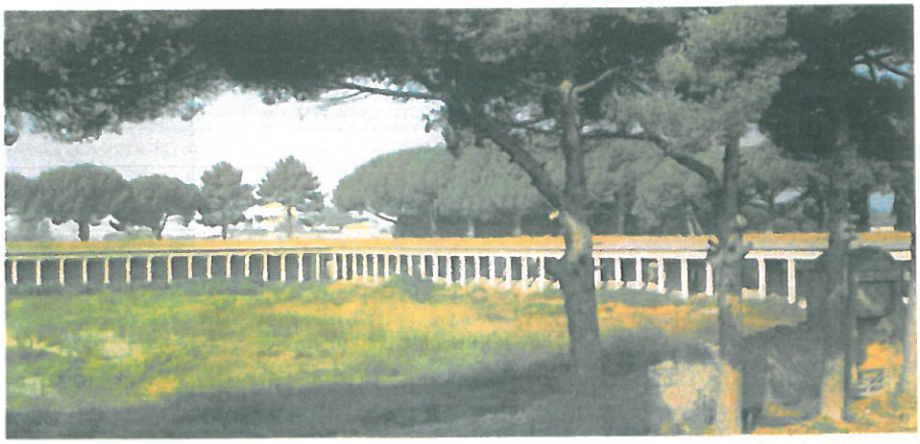

Terenul de sport (Gymnasium), Pompei

VIII

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
quam	>	ca
magister	>	măiestru
inter	>	(î)ntre

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
schola	>	*lat.* medievală *(pe filieră slavă)*	>	şcoală
magister	>	*cf. germ.* Magister	>	magistru
collega	>	*fr.* collègue	>	coleg
disciplina	>	*fr.* discipline	>	disciplină
discipulus	>	*fr.* disciple	>	discipol

Morfologie

• Numeralul

În limba română s-au conservat, cu unele modificări fonetice, numeralele cardinale de la 1 la 10.

lat. *unus* m.	>			rom. unu, m.
una f.	>			o, f.
duo m.	>			doi, m. (-i marcă de plural)
duae f.	>			două, f.
tres	>			trei (-i marcă de plural)
quattuor	>	lat. pop. *quattor*	>	patru
quinque	>	lat. pop. *cinque*	>	cinci
sex	>			şase
septem	>			şapte
octo	>			opt
novem	>			nouă
decem	>			zece

Instituţii, tradiţii, obiceiuri - ÎNVĂŢĂMÂNTUL LA ROMA

Instruirea şi educarea copiilor şi a adolescenţilor romani se desfăşura pe trei niveluri, cuprinzând tipuri de şcoli corespunzătoare celor din învăţământul actual: primar, secundar şi superior.

ÎNVĂŢĂMÂNTUL PRIMAR

- datează din primele secole de existenţă ale Romei (sec. V a. Chr.);
- cuprindea copii (fete şi băieţi) între 7 şi 10 ani;
- se desfăşura sub supravegherea unui învăţător (*litterator,* «cel care învaţă pe alţii literele»); la începuturi, orele se ţineau sub cerul liber, apoi, în spaţii modeste, amenajate în porticurile din Forul Roman;
- în şcoala primară *(ludus litterarius)* elevii învăţau literele alfabetului, apoi cititul, scrisul *(litteratio)* şi elemente esenţiale de aritmetică; textele scrise pe tăbliţe şi operaţiile aritmetice erau învăţate în colectiv, pe dinafară, însoţite de anumite intonaţii melodice;
- copiii familiilor înstărite puteau studia şi acasă, sub îndrumarea unui sclav special instruit *(paedagogus).*

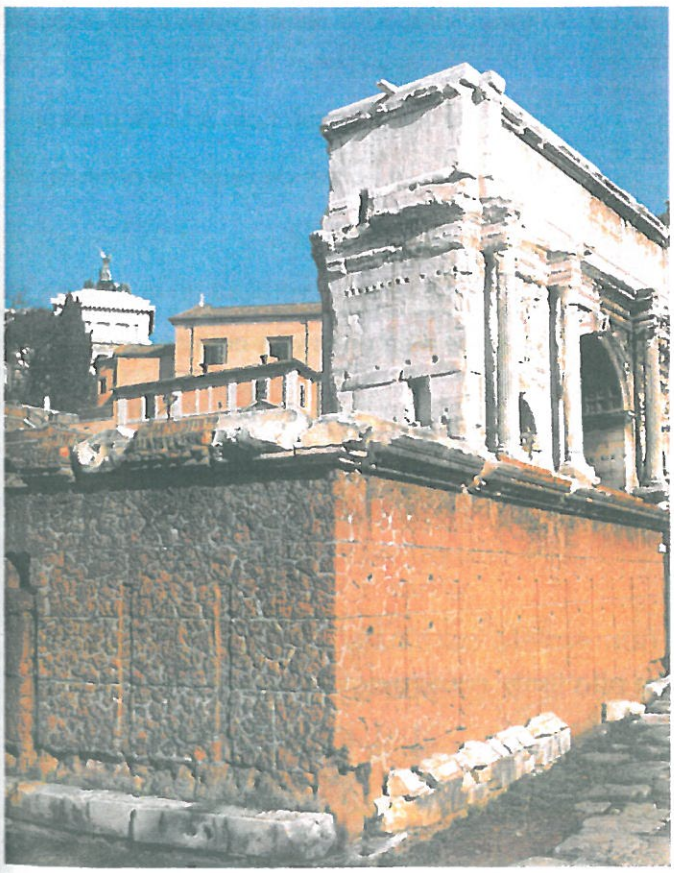

Rostra (tribună de la care magistraţii se adresau poporului şi Senatului)

ÎNVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

- apare mai târziu, în sec. III a. Chr.;
- este frecventat de copiii între 11 şi 16 ani;
- îndrumaţi de un profesor *(grammaticus)* elevii studiau limbile greacă şi latină, citeau şi comentau operele scriitorilor greci (Homer) şi latini (Terentius, Vergilius, Sallustius, Cicero);
- elevii îşi mai însuşeau şi noţiuni de mitologie, istorie, fizică, geografie precum şi elemente de matematică, geometrie şi astronomie.

Tăbliţe de ceară pe care se scria cu stilul

ÎNVĂŢĂMÂNTUL SUPERIOR

- apare în sec. I a.Chr., organizat după modelul grecesc al şcolilor de retorică;
- destinat adolescenţilor romani (17-20 ani);
- sub conducerea unui *rhetor* sau *orator,* tinerii deprindeau arta cuvântului (elocinţa) indispensabilă carierei politice atât la greci, cât şi la romani;
- tinerii exersau arta de a vorbi în public susţinând în faţa auditoriului discursuri fictive *(declamationes),* compuse pe teme date de către profesori;
- studiile de retorică se încheiau cu o călătorie în Grecia, în scopul desăvârşirii educaţiei pe lângă renumiţi filozofi şi oratori;
- tinerii urmau şi cursuri de drept roman *(ius)* sub îndrumarea unui *magister iuris.*

Miscellanea

- Copiii romani învăţau să numere pe degete sau cu ajutorul unor pietricele *(calculi)*.
- La romani, cursurile începeau dimineaţa devreme, chiar în zorii zilei şi durau până târziu, după amiaza; copiii mergeau la şcoală cam 135 de zile pe an, cursurile fiind întrerupte vara, dar şi în timpul marilor sărbători religioase, al spectacolelor teatrale sau al ceremoniilor consacrate generalilor învingători (triumfuri).
- Începuturile literaturii latine din secolul al III-lea a. Chr. sunt legate de activitatea unor profesori *(grammatici)* cunoscuţi şi ca scriitori: Livius Andronicus traducătorul în limba latină al epopeei homerice ***Odiseea*** (240 a.Chr.) era şi autor de piese de teatru (tragedii) iar Quintus Ennius (234-189 a.Chr.), un alt *grammaticus*, a compus poemul ***Annales***, consacrat istoriei poporului roman.

FIŞE DE DICŢIONAR

SCHOLA

1. tratarea unei teme (filosofice, literare); temă
2. şcoală
3. galerie, portic, sală de aşteptare (la băile publice)
4. corporaţie, colegiu.

Subst: *schola, -ae* = şcoală
Adj.: *scholaris, -e* = de şcoală
scholasticus, -a, -um = de şcoală
Adv.: *scholastice* = ca de şcoală

RHETOR

Subst.: *rhetor, -ōris,* m. = retor, profesor de elocinţă; orator
rhetorica, -ae, f. = retorica, arta de a vorbi
Adj.: *rhetoricus, -a, -um* = de retor, de retorică, de elocinţă
Vb.: *rhetorisso, -āre* = a vorbi ca un retor
Adv.: *rhetorice* = ca un orator, cu elocvenţă

TEME DE PORTOFOLIU

1. Comparaţi, pe baza cunoştinţelor voastre, numeralele cardinale de la 1 la 10 din limba română cu numeralele de acelaşi fel din alte limbi romanice. Întocmiţi un tabel.
2. Găsiţi în limba română neologisme cu etimon latin referitoare la şcoală.

VERB: indicativul viitor al verbelor de conjugările I-IV

CICADA ET FORMICA

VER ❶

Olim, formica vicina cicadae erat. Formica laborabat, sed cicada canebat.

AESTAS ❷

«Tu es pigra! Nunc canis, at cum primum frigus terram operiet, neglegentiae tuae ingemisces».

AUTUMNUS ❸

«Frustra nostram misericordiam implorabis. Tuae querellae vanae erunt. Lues poenam tui delicti».

HIEMS ❹

Aliquanto post, cicada, propter inopiam cibi, miserē suam vitam relinquit.

Morala: „Cel care tinereţea şi-a dus-o-n trândăvie
Nepăsător de câte năpaste-aveau să-i vie,
Strivit, la bătrâneţe, de vârstă – iarnă grea –
Zadarnic cere sprijin. Dar cine să i-l dea?"
(Avianus, Greierele şi furnica - Traducere: A. Tita şi Gh. Moraru)

VOCABULA

❶ olim (adv.) = odinioară
formica, -ae (s.f.) = furnica
vicinus, -a, -um (adj.) = vecin
cicada, -ae (s.f.) = greier
laboro, -āre (vb.) = a munci
sed (conj. coord. adv.) = dar
cano, -ĕre (vb.) = a cânta

❷ piger, -gra, -grum (adj.) = leneş
nunc (adv.) = acum
at (conj. coord. adv.) = însă, dar
cum primum (conj. temp.) = îndată ce
frigus, -oris (s.n.) = frig
terra, -ae (s.f.) = pământ
operio, -īre (vb.) = a acoperi
neglegentia, -ae (s.f.) = nepăsare, neglijenţă
ingemisco, -ĕre (vb.) = a deplânge

❸ frustra (adv.) = în zadar
misericordia, -ae (s.f.) = milă
imploro, -āre = a cere, a implora
luo, -ĕre (vb.) = a ispăşi, a suporta pedeapsa
poena, -ae (s.f.) = pedeapsa
delictum, -i (s.n.) = vină, greşeală

❹ aliquanto post = puţin după aceea
propter (prep. + Ac.) = din cauza
inopia, -ae (s.f.) = lipsă
cibus, -i (s.m.) = hrană
relinquo, -ĕre (vb.) = a părăsi
vita, -ae (s.f.) = viaţă
ver, veris (s.n.) = primăvară
aestas, -ātis (s.f.) = vară
autumnus, -i (s.m.) = toamnă
hiems, -mis (s.f.) = iarnă

IX

OBSERVATE

operiet
ingemisces
implorabis
lues

- Verificaţi conjugarea fiecărui verb, consultând dicţionarul lecţiei.
- Separaţi desinenţele verbale.
- Verificaţi tema de prezent.
- Identificaţi sufixele care marchează timpul viitor.

GRAMMATICA

INDICATIV VIITOR = tema prezentului + sufixele + desinenţele personale

conj. I, II -b -i/-u conj. III, IV, -a (pers. I, sg.)/-e

I. laborāre	II. vidēre	III. cano, -ĕre	IV. operīre
labora -b -o	vide -b -o	can -a -m	operi -a -m
labora -bi -s	vide -bi -s	can -e -s	operi -e -s
labora -bi -t	vide -bi -t	can -e -t	operi -e -t
labora -bi -mus	vide -bi -mus	can -e -mus	operi -e -mus
labora -bi -tis	vide -bi -tis	can -e -tis	operi -e -tis
labora -bu -nt	vide -bu -nt	can -e -nt	operi -e -nt

EXERCITATIONES

1. Precizaţi, cu ajutorul cunoştinţelor din anii anteriori:
   - cărui gen literar îi aparţine fabula;
   - definiţia fabulei;
   - reprezentanţii principali ai acestei specii literare în literatura română.

Mozaic (Casa Faunului, Pompei)

2 • Printre cuvintele următoare se ascund verbe la: indicativ prezent, imperfect, viitor şi un singur verb la infinitiv. Descoperiţi-le şi traduceţi-le!

habes villam dabam gaudio
canes luam inopiam audio

pueris laudabamus discipulus
relinquis laudabimus laborare

• Recunoaşteţi ce sunt ca părţi de vorbire celelalte cuvinte.

3 Traduceţi următorul dialog:

– *Quando autumnus veniet?*
– *Autumnus in nono et decimo mense* (Abl. sg. = lună) *anni erit.*

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite			Cuvinte împrumutate				
Latină		Română	Latină				Română
formica	>	furnică	*neglegentia*	>	*fr.* négligence	>	neglijenţă
vicinus	>	vecin	*implorāre*	>	*fr.* implorer	>	(a) implora
frigus	>	frig	*misericordia*	>	*lat. medievală* (filieră fr., it.)	>	mizericordie
terra	>	ţară (sens special)	*delictum*	>	*fr.* délit	>	delict

Morfologie

• Verbul

• Viitorul indicativ al verbelor latine (conjugările I–IV) nu s-a moştenit în limba română şi nici în celelalte limbi romanice;

• Limba română conservă din „latina dunăreană" exprimarea viitorului printr-o construcţie compusă din verbul *volo* (auxiliar) + infinitivul verbului de conjugat:

(lat. pop.) volo cantare > (rom.) voi cânta.

NOTA BENE!

- limbile romanice occidentale (franceză, spaniolă, italiană) moştenesc din latină o construcţie asemănătoare:

infinitiv + *habēre*, ale cărei elemente s-au sudat cu timpul:

(lat. pop.) cantare habeo > fr. (je) chanterai, sp. cantaré, it. canteró

FABULA

- apare în literatura Orientului antic (India) de unde, circulând pe cale orală, pătrunde în literatura greacă a secolelor VII-VI a. Chr. (Hesiod, Arhiloh);
- creatorul fabulei greceşti este considerat poetul Esop (sec. VI a. Chr.);
- în literatura latină, fabulele lui Esop sunt imitate de poeţii Fedru (sec. I p. Chr.), Avian (sec. IV p. Chr.) apreciaţi ca fabulişti şi în literatura medievală (sec. IX-XVI);
- în literatura europeană fabula atinge perfecţiunea prin opera poetului francez La Fontaine (sec. al XVII-lea) care preia temele şi motivele fabulei greco-latine.

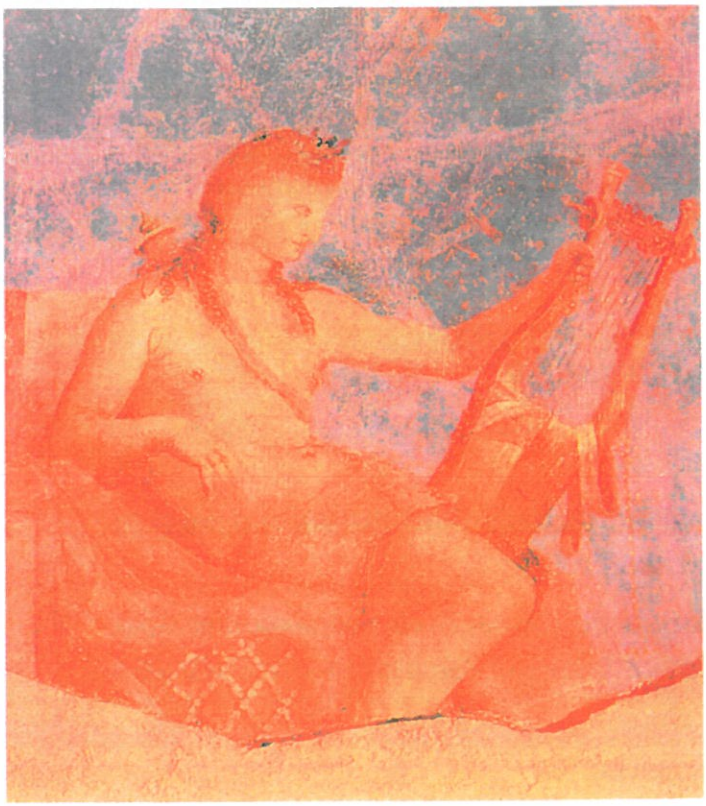

Apollo - protectorul poeţilor

FURNICA reprezintă, în folclorul universal şi în cel românesc, simbolul muncii neobosite, al sârguinţei şi prevederii, al vieţii colective subordonate unui scop bine definit;

GREIERUL este simbolul lipsei de griji, al lipsei de prevedere şi de simţ practic;

- în mitologia unor popoare, de pildă la chinezi, cântecul greierului este considerat a fi de bun augur.

Miscellanea

- în mitologia greacă mirmidonii (*Myrmidones* = oameni-furnici) participă la războiul troian sub conducerea lui Ahile;
- în folclorul românesc, furnicile sunt folosite în anumite practici magice: „când un copil e leneş, se zice că e bine să-i dai aripi de furnică şi atunci se face iute şi sprinten ca furnica."

FIŞĂ DE DICŢIONAR

FABULA

1. vorbe ale lumii, conversaţie
2. poveste, legendă
3. piesă de teatru
4. fabulă (Esop, Fedru)

Subst.: *fabula, -ae,* f. = povestire
fabulatio, -ōnis, f. = convorbire, povestire
fabulator, -ōris, m. = povestitor
fabulo, -ōnis, m. = cel care inventează poveşti mincinoase
Fabulinus, -i, m. = zeu al copiilor care încep să vorbească

Adj.: *fabularis, -e* = fabulos, legendar
fabulosus, -a, -um = fabulos

Vb.: *fabulor, -āri, -ātus, sum* = a vorbi, a povesti

Adv.: *fabulose* = în chip fabulos

Mozaic

TEME DE PORTOFOLIU

1. Având ca reper numele anotimpurilor în limba latină (*ver* = primăvară; *aestas* = vară; *autumnus* = toamnă; *hiems* = iarnă) găsiţi denumirile acestora în limbile romanice.

2. Ce credinţe populare, tradiţii şi obiceiuri româneşti legate de furnică şi de greier provenind din zona în care locuiţi, cunoaşteţi?

X

SUBSTANTIVUL: declinarea a III-a imparisilabică - substantive masculine, feminine şi neutre

IUNONIS ANSERES

A nostro magistro numerosas fabulas de antiquis temporibus accipimus.

Galli in monte Capitolino arcem Romanorum obsidebant.

Nocte, cum Romani dormiunt, Galli muros ascendunt.

In templo Iunonis anseres, consecrati deae, erant.

Clangor anserum, Romanos e somno excitat et milites arma capiunt.

Ita Marcus Manlius, dux Romanus, hostes proturbat suum cognomen Capitolinum

VOCABULA

1. fabula, -ae (s.f.) = povestire
   antiquus, -a, -um (adj.) = vechi
   de (prep. + Abl.) = despre
   tempus, -ŏris (s.n.) = vreme, timp
   accipio, -ĕre (vb.) = a afla
2. Galli, -ōrum (s.m.) = gali
   mons, -ntis (s.m.) = munte, colină
   Capitolinus, -a, -um (adj.) = al Capitoliului
   arx, arcis (s.f.) = cetate, incintă sacră
   obsideo, -ēre (vb.) = a asedia
3. nox, noctis (s.f.) = noapte
   cum (conj. temp.) = când
   dormio, -īre (vb.) = a dormi
   murus, -i (s.m.) = zid
   ascendo, -ĕre (vb.) = a urca
4. templum, -i (s.n.) = templu
   Iuno, -onis (s.f.) = (zeiţa) lunona
   anser, -eris (s.m.) = gâscă
   consecratus, -a, -um (adj.) = consacrat
   dea, -ae (s.f.) = zeiţă
5. clangor, -oris (s.m.) = ţipăt, gâgâit
   miles, -ĭtis (s.m.) = soldat
   e/ex (prep. + Abl.) = din
   somnum, -i (s.n.) = somn
   excito, -āre (vb.) = a trezi
   arma, -ōrum (s.n.) = arme
   capio, -ĕre (vb.) = a lua
6. ita (adv.) = astfel
   dux, ducis (s.m.) = conducător
   hostis, -is (s.m.) = duşman
   proturbo, -āre (vb.) = a izgoni
   cognomen, -ĭnis (s.n.) = poreclă

OBSERVATE!

tempus	temporis
miles	militis
hostis	hostis
N. sg.	G. sg. -is

- Sesizaţi terminaţia cazului G. sg., marca declinării a III-a.
- Număraţi silabele fiecărui cuvânt la formele de N. şi G. sg.
- Comparaţi numerele obţinute.

GRAMMATICA

Substantivul - declinarea a III-a cuprinde substantive de genul masculin, feminin şi neutru, terminate la G. sg. în -is.

- După numărul de silabe al formelor de N. sg. şi G. sg., substantivele aparţin declinării a III-a imparisilabice/parisilabice.

DECLINAREA a III-a IMPARISILABICĂ

N. sg.	mi-	les	
G. sg.	mi-	li-	tis

N. sg.	ho-	mo	
G. sg.	ho-	mi-	nis

tema substantivului

Terminaţiile celor două tipuri de declinare sunt aceleaşi, cu excepţia cazului G. pl.

- um -ium

DECLINAREA a III-a PARISILABICĂ

N. sg.	hos-	tis
G. sg.	hos-	tis

N. sg.	vul-	pes
G. sg.	vul-	pis

tema substantivului

Lupta împotriva barbarilor - sarcofag, 250 p.Chr., Roma

X

DECLINAREA a III-a IMPARISILABICĂ (substantive masculine şi feminine)

	singular		plural
Miles pugnat	miles	**N.** cine? ce? S./N. P./Ap.	milit **-es** *Milites pugnant*
Hasta militis	milit **-is**	**G.** al (a, ai, ale) cui? At.	milit **-um** *Arma militum*
Gladium militi do	milit **-i**	**D.** cui? C.I. (atribuire)	milit **-ĭbus** *Equum militĭbus do*
Militem video	milit **-em**	**Ac.** pe cine? ce? C.D.	milit **-es** *Milites video*
Salve, miles!	miles	**V.** —	milit **-es** *Salvēte, milites!*
Cum milite Gallo pugno	milit **-e**	**Abl.** cu cine? (sociativ) unde? când? cum?	milit **-ĭbus** *Cum militĭbus Gallis pu*

NOTA BENE!

- Terminaţiile cazuale identice sunt: N, V. sg., N., V. pl. - es, D., Abl. pl. -ĭbus
- Cazul Ac. are la singular desinenţa -m şi la plural desinenţa -s ca şi la celelalte declinări.

NOTA BENE!

- Există câteva substantive, monosilabice la N.sg. cu aspect imparisilabic dar cu G.pl. parisilabic (false imparisilabice).

mons, -ntis	G. pl. -ium	montium
urbs, -bis (oraş)		urbium
ars, artis (meşteşug)		artium
gens, -ntis (neam)		gentium
nox, noctis		noctium

- Genul substantivelor de declinarea a III-a se identifică cu ajutorul dicţionarului.

Substantivul - substantivele neutre au în flexiune terminaţiile declinării a III-a imparisilabice, respectând regula neutrelor (vezi declinarea a II-a).

singular	N.Ac.V.	tempus	plural	N.Ac.V.	tempor -a
	G.	tempŏr -is		G.	tempor -um
	D.	tempor -i		D.	tempor -ĭbus
	Abl.	tempor -e		Abl.	tempor -ĭbus

Substantivul de declinarea a III-a imparisilabică însoţit de adjectiv (clasa I)

	m. (declinarea a II-a)	f. (declinarea I)	n. (declinarea a II-a)	
N. sg.	bonus	bona	bonum	Adjectiv (clasa I)
N. sg.	miles	virtus	tempus	Substantiv (decl. III)
	m. (declinarea a III-a imparisilabică)	f. (declinarea a III-a imparisilabică)	n. (declinarea a III-a imparisilabică)	

EXERCITATIONES

1 • Ce sunt, ca părţi de vorbire, cuvintele din grupele A şi B?

A.

Clangores, anseres, obsides, noctes, milites, duces, hostes.

B.

Montis, dormis, numerosis, antiquis, accipis, muris, arcis.

X

- Descrieţi morfologic fiecare cuvânt din cele două grupe după modelul:

clangores: *clangor, -oris,* substantiv comun, declinarea a III-a imparisilabică, gen masculin, nr. plural, caz N/V/Ac.

2

- CAREUL MAGIC se poate citi pe verticală şi pe orizontală.
- Descifraţi-l cu ajutorul dicţionarului.

1) (adverb)...
2) *Amici vocem (vox, vocis* = voce) *meam non audiunt; itaque ... .*
3) *... improbus omnia vincit.* (Vergilius)
4) (Abl. sg.) ...
5) *O tempora, o ...!* (Exclamaţie celebră a lui M. Tullius Cicero).

	1	2	3	4	5
1		C	L	A	M
2	C	L	A	M	O
3	L	A	B	O	R
4	A	M	O	R	E
5	M	O	R	E	S

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
tempus	>	timp
cum	>	cu
dormīre	>	a dormi
miles	>	mire

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
murus, -i	>	fr., it.	>	mur (învechit, livresc)

1. Triada Capitolină, reprezentându-i pe Iupiter, Iunona şi Minerva
2. Iunona cu păunul (ofrandă) şi Minerva cu mistreţul, casca şi lancea

Morfologie

• Substantivul

• limba română, cea mai conservatoare dintre limbile romanice, păstrează numeroase forme cazuale din declinarea a III-a latină, cu modificări fonetice importante:

Limba latină				Limba română				
N. sg.	homo	N. pl.	homines	>	N. sg.	om	N. pl.	oameni
	hospes		hospites	>		oaspe		oaspeţi
	caput		capita	>		cap		capete
G. sg., m.	Martis (dies)			>	N., Ac., f.	marţi		
m.	Iovis (dies)			>	f.	joi		
D. sg. f.	legi			>	G. D. sg., f.	(al, a, ai, ale) (unei) legi		
	vulpi			>		(al, a, ai, ale) (unei) vulpi		
Ac. sg. m.	montem			>	N. Ac. sg. m.	munte		
f.	legem			>	f.	lege		
f	noctem			>	f.	noapte		

Instituţii, tradiţii, obiceiuri

IUNONA (IUNO, -ŌNIS)

• zeiţa principală a panteonului roman; fiica zeului Saturnus, soţia lui Iupiter, identificată în mitologia greacă cu zeiţa Hera;
• numele ei apare adesea însoţit de diferite epitete, sugerând atributele zeiţei: *Iuno Regina* (stăpâna universului), *Iuno Iugalis* (protectoarea căsătoriei), *Iuno Lucina* (care ajută femeile la naştere), *Iuno Moneta* (care dă sfaturi bune);
• îi erau consacrate luna iunie *(Iunius mensis)* şi sărbătoarea *Matronalia* (1 martie);
• în templul închinat zeiţei *Iuno Moneta* de pe colina Capitoliului, gâştele, păsări sacre ale acesteia, erau ţinute la loc de cinste. Tot aici funcţiona şi un atelier de bătut monede *(ad monetam)*, monetăria statului roman.

CELŢII (CELTAE, -ĀRUM)

• ramură a populaţiilor indo-europene, aşezată în vestul şi centrul Europei, după o migraţie ce acoperă un vast teritoriu, de la Marea Neagră şi Munţii Balcani până în Asia Mică;
• erau numiţi de romani gali *(Galli)* sau galaţi *(Galatii)*;
• galii pătrund în Europa centrală, în Peninsula Italică, în secolul al IV-lea a. Chr., stabilindu-se în câmpia Padului *(Gallia Cisalpina)*; de

Traianus

Augustus

Domitianus

Monede romane

aici, timp de aproape două secole, întreprind incursiuni de pradă spre sud. Teritoriile locuite de celţi în vestul şi centrul Europei *(Gallia Transalpina)* este cucerit treptat de romani (sec. II-I a. Chr.) şi anexat provinciilor imperiului;

- în anul 387 a. Chr., în luna iulie, galii îi învinge pe romani în bătălia de pe râul Allia (25 km. N. de Roma). Roma este cucerită, jefuită şi incendiată de gali, cu excepţia citadelei *(arx)* de pe colina Capitoliu, asediată de aceştia timp de şapte luni, fără succes. Galii nu părăsesc ţinutul decât după obţinerea de la romani a unei răscumpărări fabuloase, de 1000 de livre de aur. Cu ocazia cântăririi acesteia, Brennus, conducătorul galilor senoni *(Senones)*, conform legendei, aruncă în talgerul balanţei şi sabia sa, rostind dispreţuitor, ca răspuns la protestele romanilor: ***Vae victis!*** (Vai celor învinşi!).

Greutăţi (sus) şi peceţi (jos)

Miscellanea

- La romani, în ceremoniile consacrate zeiţei *Iuno Lucina*, protectoarea naşterilor, nu erau admise persoane îmbrăcate cu haine având noduri sau cingători, pentru a nu împiedica („lega") naşterea. În folclorul românesc apare o interdicţie asemănătoare în credinţele şi obiceiurile legate de acelaşi moment al vieţii umane: „Femeia însărcinată să nu-şi înnoade pletele că face copilul cu limba împiedicată."
- Pentru exprimarea ideii de „ban"/„monedă" limba latină folosea mai multe cuvinte, dintre care *aes, aeris, moneta, -ae* şi *nummus, -i* erau apropiate ca sens.

FIŞĂ DE DICŢIONAR

	DEUS
Subst.	*deus, -i* = zeu, divinitate
	divus, -i = zeu
	divinatio, -ōnis, f. = arta de a prezice viitorul
	divinitas, -ātis, f. = divinitate, natură divină
Adj.	*divinus, -a, -um* = divin, al zeilor
Vb.	*divino, -āre* = a ghici, a presimţi

Sacrificiu ritual (Roma, Palazzo dei Conservatori)

TEME DE PORTOFOLIU

1. Comparaţi numele zilelor săptămânii din limba română cu acelea din limbile romanice (franceză, italiană etc.). Notaţi-le într-un tabel, pornind de la etimonul latin al acestora.
2. Consultând DEX, explicaţi înrudirea cuvintelor româneşti **monedă, monetar, portmoneu.**
3. Precizaţi denumirea ştiinţei auxiliare istoriei, care se ocupă de studiul monedelor. (Cuvântul are etimon latin: *nummus).*

SUBSTANTIVUL: declinarea a III-a parisilabică
VERBUL: imperativul prezent al verbului **esse** şi al verbelor de conjugările I-IV

IN FORO

«Pueri, hodie forum Romanum perambulabimus!»
«Iulia, agĕ! Festinā!»

«Intendite animos ad turbam permixtam hominum: cives togatos, senatores, mercatores.

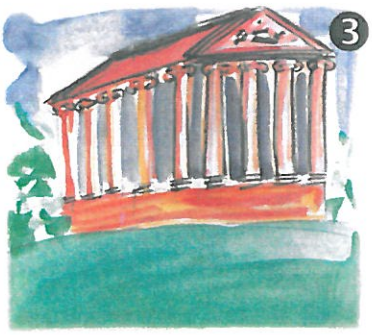

Sub colle Capitolii, in templo Saturni, aerarium publicum est.

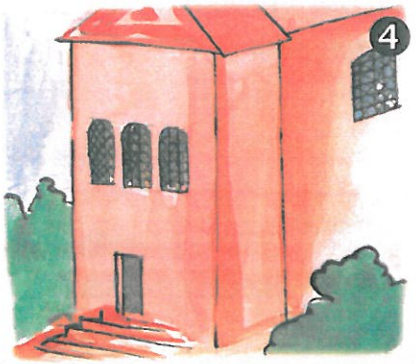

Expectate me, paulum, adversus curiam et audite, interea, fremores fori: recitationes poëtarum, eloquentiam oratorum.

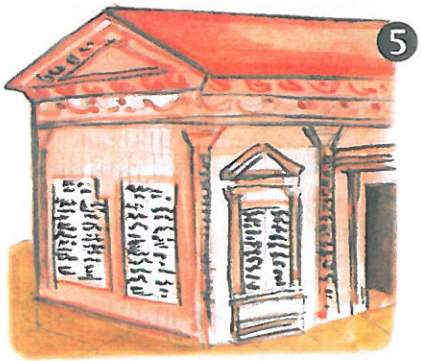

Vidēte Regiam, aedes Pontificis Maximi. Omnes flamines et Vestales Pontifici Maximo oboediunt.

Ecce, pueri, Viam Sacram, iter sacerdotum, imperatorum et triumphorum!»

VOCABULA

1. hodie (adv.) = azi
forum, -i (s.n.) = for
per (prep. + Ac.) = prin (străbaterea)
ago, -ĕre (vb.) = a pune în mişcare
agĕ (imperativ, devenit interjecţie) = hai!
festino, -āre (vb.) = a se grăbi
2. intendo, -ĕre (vb.) = a îndrepta
animus, -i (s.m.) = suflet, spirit
intendĕre animos = a-şi îndrepta atenţia (spre ceva)
turba, -ae (s.f.) = mulţime
permixtus, -a, -um (adj.) = amestecat
homo, -inis (s.m.) = om
civis, -is (s.m.) = cetăţean
togatus, -a, -um (adj.) = îmbrăcat în togă
senator, -oris (s.m.) = senator
mercator, -oris (s.m.) = negustor
3. sub (prep. + Abl.) = sub
collis, -is (s.m.) = colină
aerarium publicum = tezaurul public
4. expecto, -āre (vb.) = a aştepta
adversus (prep. + Ac.) = în faţa
fremor, -oris (s.m.) = zgomot
orator, -oris (s.m.) = orator
5. aedes, -ium (s.f., pl.) = palat
Pontifex Maximus = Marele Preot
omnis, -e (adj.) = tot, toată
flamen, -minis (s.m.) = preot al cultului unei divinităţi
Vestalis, -is (s.f.) = preoteasă a zeiţei Vesta
oboedio, -īre (vb.) = a se supune
6. ecce (interj.) = iată
sacerdos, -ōtis (s.m.) = slujitor al divinităţii
imperator, -ōris (s.m.) = general
triumphus, -i (s.m.) = triumf

XI

OBSERVATE!

Substantivul

N. sg.	ci-	vis	col-	lis
G. sg.	ci-	vis	col-	lis

N. sg.	fa-	mes	vul-	pes
G. sg.	fa-	mis	vul-	pis

tema substantivului

- Care este marca substantivelor alăturate?
- Număraţi silabele de la N. sg. şi G. sg.
- Ce declinare indică?
- Sesizaţi terminaţiile cazului N. la singular.

Verbul

INFINITIV	agĕre	festināre
?	agĕ	festinā

- Folosiţi forma de infinitiv pentru a identifica ce element din structura verbului latin rămâne după îndepărtarea sufixului -re .

GRAMMATICA

Substantivul - în cadrul declinării a III-a, substantivele parisilabice sunt:

masculine şi feminine	neutre
caracteristici	
• N. sg. -is/-es • G. pl. -ium	• N. sg. -e • G. pl. -ium • D. sg. = Abl. sg. -i
• Celelalte terminaţii cazuale sunt identice cu cele ale declinării a III-a imparisilabice.	• Se aplică regula substantivelor neutre: a) terminaţii identice la cazurile N., Ac., V., sg.; b) N., Ac., V., pl. -ia; c) celelalte terminaţii sunt cele caracteristice declinării a III-a.

Templul circular din Forum Boarium

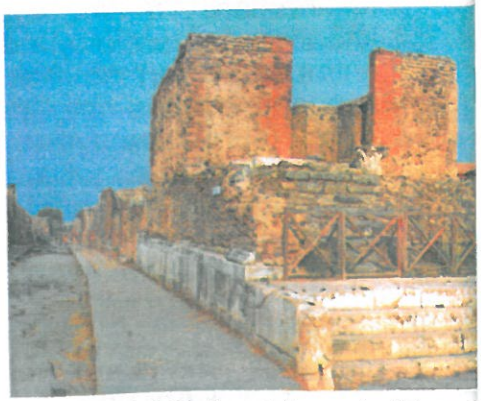

Templul Fortunei Augusta (Pompe

Exemplu: *(mare, -is)* = mare

singular	N. Ac. V.	mare	maria	plural
	G.	maris	marium	
	D., Abl.	mari	marĭbus	

NOTA BENE!

- False parisilabice

mater, -tris	G.pl. -um	matrum
pater, -tris		patrum
frater, -tris		fratrum

Verbul IMPERATIV PREZENT

	I. festin-re	II. vidēre	III. agĕre	IV. audīre		ESSE
pers. a II-a sg.	festinā!	vidē!	agĕ!	audī!	tema prezentului	es!
pers. a II-a pl.	festināte!	vidēte!	agĭte!	audīte!	tema prezentului + te	este!

NOTA BENE!

Excepţii

		• Persoana a II-a singular:	• Persoana a II-a pl.
dicĕre	→	dic	dicĭte!
ducĕre (a duce)	→	duc	ducĭte!
facĕre	→	fac	facĭte!

EXERCITATIONES

1 • Traduceţi cu ajutorul dicţionarului:
Puer, cum (=când) *maturus eris, vir doctus eris.*
• Treceţi la plural.

2 • Ghicitoare:
MITTO TIBI NAVEM SINE PRORA PUPPIQUE. (jəʌɐ)

3 • Descifraţi criptograma alăturată:

• Criptogramă

■ text scris, cu caracter secret, servind drept semn de recunoaştere creştinilor persecutaţi;

■ datează din sec. I p. Chr.;

■ s-a mai păstrat în inscripţiile de pe stânci, în spaţiul fostului Imperiu Roman (de la Insulele Britanice până la Tigru şi Eufrat).

VOCABULA

Arepo (nume propriu)

sator, -oris (s.m.) = semănător, plantator

teneo, -ēre = a ţine

opera (adv.) = cu greu

rota, -ae (s.f.) = roată

S	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	S

Iisus Cristos Pantocrator („Atotputernicul, Împăratul lumii"), mozaic, Roma

4 Completaţi spaţiile libere de pe grilă cu literele extrase din careul de la exerciţiul 3. Veţi descoperi începutul celei mai cunoscute rugăciuni creştine*.

				T						
				E						
				R						
P	A			N			T	E	R	
				O						
				S						

*Bifaţi toate literele folosite; literele A şi O, rămase nefolosite, corespund lui *alfa* şi *omega* din alfabetul grecesc şi reprezintă, în iconografia creştină, atotputernicia lui Iisus Cristos.

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
per + in	>	prin
sub	>	sub
perambulare	>	(a) (se) plimba

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
forum	>	*fr.* for	>	for (interior)
senatus	>	*fr.* sénat	>	senat
senator	>	*fr.* sénateur	>	senator
poëtam	>	*fr.* poète	>	poet

Morfologie

Funduri de pahar aurite

- **Substantivul**

Formele cazuale ale declinării a III-a din limba latină s-au păstrat în limba română fără distincţia imparisilabic - parisilabic (v. lecţia anterioară)

- **Verbul**

Limba română conservă din imperativul prezent latin doar persoana a II-a singular, cu modificări fonetice:

lat.	conj. I:	*canta!*	>	*rom.*	cântă!
	conj. a II-a:	*tene!*	>		ţine!
	conj. a III-a:	*scribe!*	>		scrie!
	conj. a IV-a:	*audi!*	>		auzi!

NOTA BENE!

- conjugarea a III-a română mai păstrează şi forme scurte ale imperativului latin:

dic > zi! *duc* > du! *fac* > fă!

Instituţii, tradiţii, obiceiuri

FORUL ROMAN

- piaţă publică, centru al vieţii politice, religioase, juridice şi comerciale a oraşului Roma, special amenajată pentru spectacole în aer liber, întruniri politice, plimbări etc.;
- situat între colinele Palatin şi Capitoliu;
- în forul roman se aflau cele mai vechi temple şi instituţii ale statului:

- templul Vestei (5), în care ardea focul sacru, simbol al vieţii cetăţii;
- templul lui Saturn (4), unde se găsea şi tezaurul statului *(aerarium);*
- *Curia* (1) – localul în care se desfăşurau şedinţele Senatului Roman, instituţia supremă a statului;
- *Tabularium* – edificiu special pentru păstrarea arhivelor statului;
- *Rostra* (2) – tribuna oratorilor decorată cu ciocurile de fier smulse corăbiilor duşmanilor şi cu statui ale personajelor politice ilustre (Caesar, Pompei etc.);
- *Regia* (3) – reşedinţa Marelui Preot *(Pontifex Maximus)*, pe ale cărei ziduri de culoare albă *(album)* se afişau în fiecare an calendarul şi listele magistraţilor romani;

- între *Rostra* şi *Regia* se întindea *Via Sacra* (Calea Sacră), traseul marilor ceremonii ale vieţii publice şi religioase romane.

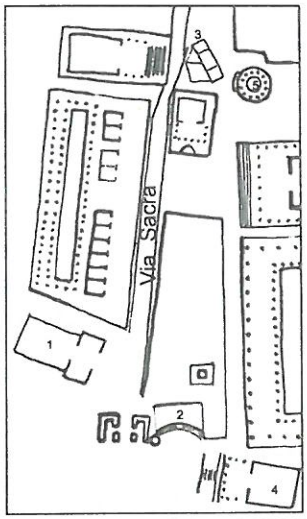

Legenda
1. *Curia* (sediul Senatului)
2. *Rostra* (tribuna de la care se ţineau discursurile)
3. *Regia* (locuinţa Marelui Preot)
4. Templul lui Saturn
5. Templul Vestei (vatra sacră a cetăţii Roma)

PANTEONUL GRECO-ROMAN

ZEI			
greci	romani	Atribute	Simboluri
Zeus	Iupiter	stăpânul zeilor	vulturul, sceptrul, fulgerul
Hera	Iunona	zeiţa protectoare a căsătoriilor	păunul şi rodia
Athena	Minerva	zeiţa înţelepciunii	bufniţa, măslinul
Apollo	Apollo	zeul divinaţiei şi al soarelui	arcul şi lira
Artemis	Diana	zeiţa vânătorii	arcul, căprioara
Afrodita	Venus	zeiţa frumuseţii şi a iubirii	porumbiţa
Ares	Marte	zeul războiului	casca, armele
Poseidon	Neptun	zeul mărilor	tridentul, calul
Demeter	Ceres	zeiţa recoltei	snopul de grâu şi secera
Hefaistos	Vulcan	zeul făurar	ciocanul şi nicovala
Hermes	Mercur	zeul comerţului, hoţilor şi elocvenţei	aripile şi caduceul
Hestia	Vesta	zeiţa căminului	focul

Miscellanea

- Oraşul Roma avea peste 200 de străzi *(viae)* dintre care cea mai importantă era *Via Sacra* (Calea Sacră), destinată marilor ceremonii religioase. Cel mai important oraş *(urbs capitalis)* al statului roman era legat de restul Peninsulei Italice şi al Imperiului printr-o reţea de drumuri publice şi strategice purtând fie numele magistraţilor care le-au construit *(Via Appia, Via Aemilia, Via Egnatia)* fie pe acela al destinaţiei lor (*Via Salaria* „drumul sării"). Drumurile romane aveau o lăţime de circa 12 m, şi erau construite din blocuri de piatră fixate în ciment (*via strata* = drum pavat, aşternut cu piatră).

Via Sacra

FIŞĂ DE DICŢIONAR

CIVIS

Subst.: *civis, -is,* m. = cetăţean
civitas, -ātis, f. = totalitatea cetăţenilor, cetate, neam
civilitas, -ātis, f. = calitatea de cetăţean; gentileţe, afabilitate

Adj.: *civilis, -e* = de cetăţean, cetăţenesc, civil
civicus, -a, -um = cetăţenesc, civil

Adv.: *civiliter* = ca un bun cetăţean; simplu; cu forme legale

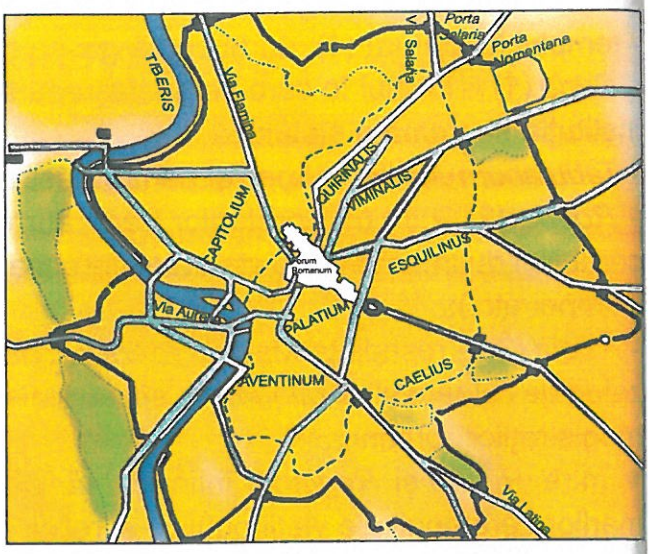

Străzile, porţile şi colinele Romei

TEME DE PORTOFOLIU

1. Priviţi cu atenţie harta căilor de comunicaţie din Imperiul Roman. Comentaţi expresia „Toate drumurile duc la Roma."

2. Consultaţi DEX şi explicaţi originea cuvântului românesc „stradă" şi a expresiei din limbajul transporturilor „Bucureşti-Braşov (*via* Ploieşti)".

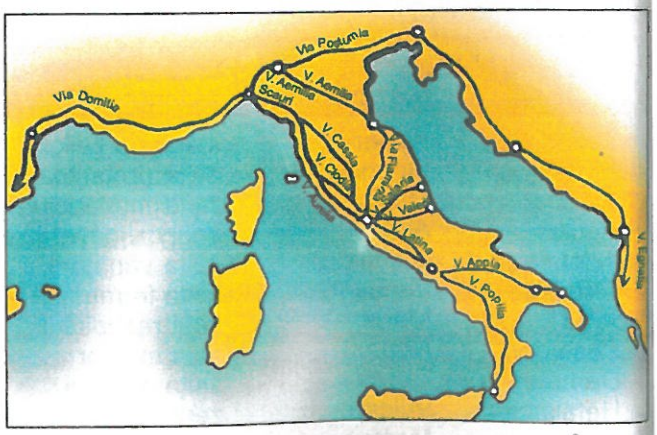

Reţeaua drumurilor romane

ADJECTIVUL: clasa a II-a (cu două terminaţii; cu o terminaţie)

DE BELLIS PUNICIS

„Tite, narrā pueris de illustribus bellis Romanōrum cum Carthaginiensibus.“

„Debemus discĕre de audacia et fortitudine hostium populi Romani.“

«...Temporibus antiquis, Hannibal, dux Poenōrum, atrox hostis Romae erat.

In Hispania omnes gentes subigit; Saguntum expugnat et suos milites usque ad altas Alpes ducit.

Terror altitudinis montium in pectora militum invadebat.

Hannibal in suo ingenti agmine elephantos, equos iumentaque habebat.»

VOCABULA

1. illustris, -e (adj.) = vestit
   Carthaginiensis, -e (adj.) = pun, cartaginez
2. debeo, -ēre (vb.) = a trebui
   disco, -ĕre (vb.) = a învăţa, a studia
   de (prep. + Abl.) = despre
   audacia, -ae (s.f.) = îndrăzneală
   fortitūdo, -ĭnis (s.f.) = tărie, rezistenţă, vitejie
   hostis, -is (s.m.) = duşman
3. tempus, -ŏris (s.n.) = timp, vreme, epocă
   antiquus, -a, -um (adj.) = vechi
   Hannibal, -lis
   dux, ducis (s.m.) = conducător
   Poenus, -i (s.m.) = punul, cartaginezul
   atrox, -ocis (adj.) = crunt
4. omnis, -e (adj.) = tot, toată
   gens, -ntis (s.f.) = neam, popor
   subigo, -ĕre (vb.) = a supune
   expugno, -āre (vb.) = a cuceri
   miles, -ĭtis (s.m.) = soldat
   usque (adv.) = până la
   duco, -ĕre (vb.) = a duce
5. terror, -ōris (s.m.) = spaimă
   altitūdo, -ĭnis (s.f.) = înălţime
   pectus, -ŏris (s.n.) = piept, (fig.) suflet
   invado, -ĕre (vb.) = a pătrunde
6. ingens, -ntis (adj.) = uriaş
   agmen, -mĭnis (s.n.) = coloană de soldaţi (în mişcare)
   iumentum, -i (s.n.) = vită de povară (catâr, măgar)

XII

OBSERVATE!

Adjectivul

Romani antiquis altas	illustrĭbus atrox omnes ingenti

- Identificaţi declinarea căreia îi aparţin terminaţiile adjectivelor alăturate.
- Din ce clasă fac parte adjectivele din prima coloană?

GRAMMATICA

Adjectivele de clasa a II-a:

	cu două terminaţii		cu o singură terminaţie
	m, f	n	m, f, n
N. sg.	illustris	illustre	atrox
G. sg.	illustr|is		atroc|is
N. sg.	omnis	omne	ingens
G. sg	omn|is		ingent|is
	tema adjectivului		tema adjectivului

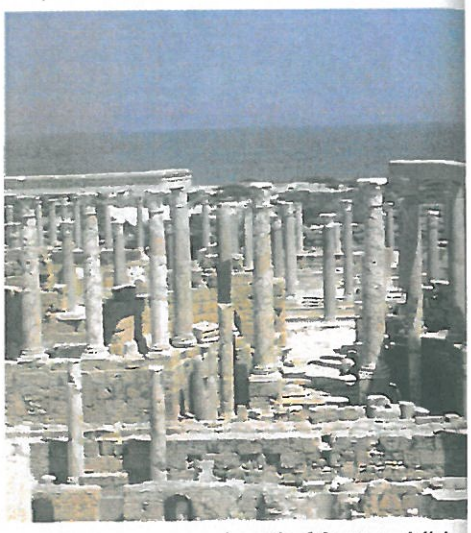

Leptis Magna, Libia

NOTA BENE!

- Marca genitivului singular indică folosirea terminaţiilor declinării a III-a.
- Cele două grupe de adjective de clasa a II-a se declină folosind terminaţiile declinării a III-a parisilabice (adăugate la tema adjectivului).ă
- Singura modificare: la ablativ singular se adaugă -i (ca la subst. *mare, -is).*
- Flexiunea adjectivelor păstrează la genul neutru caracteristicile declinării substantivelor neutre (vezi regula neutrelor).

	m.f.	n.	m.f.	n.
N. V.	illustris homo/mulier	illustre agmen	atrox homo/mulier	agmen
G.	illustris hominis/mulieris	agminis	atrocis hominis/mulieris	agminis
D.	illustri homini/mulieri	agmini	atroci homini/mulieri	agmini
Ac.	illustrem hominem/mulierem	illustre agmen	atrocem hominem/mulierem	atrox agmen
Abl.	illustri homine/muliere	agmine	atroci homine/muliere	agmine

EXERCITATIONES

1 • Alegeţi adjectivul potrivit fiecărui substantiv din prima coloană.
• Faceţi acordul.

vir	*omnis, -e*
puella	*fortis, -e*
hostes	*felix, -icis* (fericit)
agmen	
equis	

2 • Traduceţi: *Audi consilium hominis honesti et prudentis!*
• Treceţi enunţul la plural.

3 • Traduceţi:
Piscem in mare quaerĕre.
• Găsiţi un proverb românesc care să conţină ideea enunţată mai sus.

Mozaic (Pompei)

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
hostem (Ac.)	>	oaste
in + altus, -a, -um	>	(î)nalt, -ă
pectus	>	piept

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
dux	>	*fr.* duc	>	duce
atrox, -ōcis	>	*fr.* atroce	>	atroce
terror	>	*fr.* terreur	>	teroare
altitudo, -ĭnis	>	*fr.* altitude	>	altitudine
prudens,-ntis	>	*fr.* prudent	>	prudent, -ă

Morfologie

• Adjectivul

Limba română moşteneşte din latina populară, cu modificări fonetice, numeroase adjective de declinarea a III-a:

lat.	*viridis* (m. f.) *viride* (n.)	→ Ac. *viridem*	>	rom.	verde (m. f. n.)
	dulcis (m. f.) *dulce* (n.)	→ Ac. *dulcem*	>		dulce (m. f. n.)
	felix, -ĭcis (m. f. n.)	→ Ac. *felicem*	>		ferice (m. f. n.)

RĂZBOAIELE PUNICE

- reprezintă confruntări armate decisive şi de durată (264-146 a. Chr.) între romani şi cartaginezi (puni) pentru hegemonia asupra bazinului occidental al Mării Mediterane;
- în urma celor trei războaie punice (264-241 a. Chr.; 218-201 a. Chr.; 149-146 a. Chr.), desfăşurate atât pe uscat cât şi pe mare *(terrā marīque),* pe un vast teatru de luptă (Insula Sicilia, Peninsula Italică, Spania, nordul Peninsulei Balcanice, Africa de Nord), Roma devine cel mai puternic stat din zona Mediteranei, eliminându-şi definitiv adversarul (Cartagina) de pe scena istoriei.

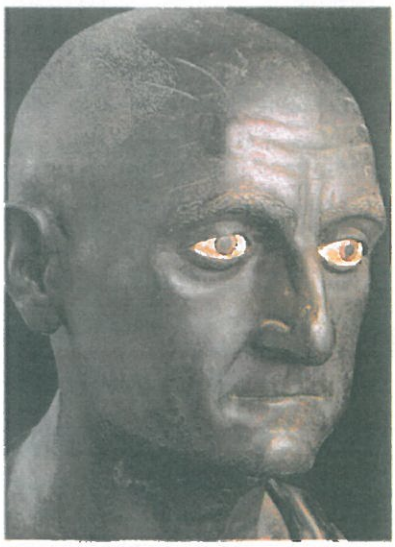

Scipio Africanul

PRIMUL RĂZBOI PUNIC (264-241 a. Chr.)
„RĂZBOIUL SICILIEI"

- declanşat în 264 a. Chr. din cauza ciocnirilor de interese politice, economice şi militare ale Romei şi Cartaginei în Insula Sicilia;
- primul război purtat de Roma în afara hotarelor Italiei durează 24 de ani şi inaugurează politica expansionistă romană;
- înfrângerea flotei cartagineze conduse de generalul Hano în bătălia navală de la Insulele Egate (241 a. Chr.) constrânge Cartagina să încheie o pace umilitoare cu romanii;
- insula Sicilia, cu excepţia teritoriului oraşului Siracuza, devine prima provincie romană;
- Roma se impune ca putere militară în zona Mediteranei occidentale;
- după încheierea războiului, Hamilcar Barcas, tatăl lui Hanibal, pune bazele dominaţiei cartagineze în Spania (237-229 a. Chr.).

Hanibal

AL DOILEA RĂZBOI PUNIC (218-201 a. Chr.)
„RĂZBOIUL LUI HANIBAL"

- Hanibal, fiul generalului Hamilcar Barcas, preia în 221 a. Chr. comanda supremă a forţelor cartagineze în Spania;
- cucerirea cetăţii *Saguntum,* aliată cu romanii, în 219 a. Chr., declanşează un an mai târziu al doilea război punic;
- campania lui Hannibal împotriva Romei a rămas celebră în istorie prin manevrele îndrăzneţe şi rapide ale generalului cartaginez: plecat din Spania *(Saguntum)* cu o armată impunătoare (80000 de soldaţi pedeştri, 10000 de călăreţi, 40 de elefanţi), Hanibal traversează în timp record munţii Pirinei, sudul Italiei, fluviul Ron şi crestele înzăpezite ale Alpilor, intră în Peninsula Italică şi obţine în anii următori câteva victorii răsunătoare împotriva romanilor, învinşi pe propriul lor teritoriu (217 a. Chr. - lacul Trasimenus; 216 a. Chr. - Cannae); în 211 a. Chr. ajunge sub zidurile Romei, provocând panica locuitorilor ***(Hannibal ante portas);***
- rechemat după 15 ani de război în Italia de cartaginezii asediaţi

de romani în nordul Africii, este învins în bătălia de la Zama (202 a. Chr.) de generalul Scipio Africanus Maior;
- Roma devine cel mai puternic stat al Mediteranei occidentale;
- Cartagina pierde toate posesiunile din Mediterana, predă romanilor întreaga flotă şi plăteşte despăgubiri de război.

AL TREILEA RĂZBOI PUNIC (119-146 a. Chr.)
„DISTRUGEREA CARTAGINEI"

- declanşat de romani sub pretextul încălcării de către cartaginezi a tratatului de pace din 201 a. Chr.;
- după o rezistenţă eroică, cetatea Cartagina este cucerită şi apoi distrusă din temelii de generalul roman Scipio Aemilianus;
- 50000 de locuitori sunt vânduţi ca sclavi iar teritoriul cartaginez este transformat în provincia romană Africa.

Miscellanea

- Povestea iubirii tragice dintre frumoasa regină a Cartaginei, feniciana Dido-Elissa şi troianul Enea, ajuns în peregrinările sale pe ţărmurile Africii este cuprinsă în cartea a IV-a a epopeei poetului latin Vergilius.
Iubită şi apoi părăsită de eroul troian care-şi urmează misiunea hărăzită de zei, Didona se sinucide. Aflată în pragul morţii, regina aruncă un cumplit blestem asupra lui şi a urmaşilor acestuia, cerând supuşilor ei cartaginezi să-i împlinească răzbunarea:

*„Ura voastră să-i urmărească neamul şi pe toţi cei care vor veni... Să nu se lege nici prietenie, nici pace între cele două popoare; să se ridice din oasele mele (**ex ossibus ultor**) un om care să ducă sabia răzbunătoare şi focul printre plugarii ieşiţi din Dardanus..."*

(Vergiliu, Eneida, traducere de Eugen Lovinescu)

- Episodul morţii tragice a reginei Didona, admirabil realizat de poetul latin Vergilius, a servit drept sursă de inspiraţie literaturii, muzicii şi picturii europene, fiind reluat de-a lungul timpului de Christopher Marlowe, *Didona regina Cartaginei;* Pietro Metastasio, *Didona părăsită,* melodramă; Henry Purcell, *Dido şi Enea,* operă lirică; Hector Berlioz, *Troienii,* operă; Rubens, *Moartea Didonei;* Claude Lorrain, *Didona;* Joshua Reynolds, *Moartea Didonei.*

Didona se sinucide cu sabia lui Enea (miniatură)

FIŞĂ DE DICŢIONAR

BELLUM

Subst.:	*bellum, -i* = război
	bellator, -ōris = războinic, luptător
Adj.:	*bellicosus, -a, -um* = războinic, -ă
	bellicus, -a, -um = de război
	belliger, -a, -um = care poartă război
Vb.:	*belligero, -āre* = a purta război

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. - Ce evenimente istorice şi ce personaj real credeţi că evocă blestemele personajului vergilian din textul tradus mai sus?
   - Ce figură de stil recunoaşteţi?
   - Ce poet român, traducător al Eneidei, foloseşte expresia latină *Ex ossibus ultor* ca titlu al unei poezii cu tematică socială?

XIII

ADJECTIVUL: gradele de comparaţie ale adjectivelor

ORATIO HANNIBALIS

❶ *Hannibal adhortationibus infirmissimos animos militum varie versat et dicit:*

❷ *«Quid Alpes sunt? Montes altiores quam iuga Pyrenaea?*

❸ *Altissimi montes tam forti agmini iter intercludent?*

❹ *Quomodo Galli, cum suis pueris et mulieribus, hic incolunt? Volant ut aves?*

❺ *Vos, fortissimi viri, in Italiam pervenietis!*

❻ *Roma, caput orbis terrarum, laboris ac gloriae praemium vobis erit!»*

VOCABULA

❶ oratio, -onis (s.f.) = cuvântare, discurs
adhortātio, -ōnis (s.f.) = îndemn
versāre varie = a încerca să atragă (de partea sa) în felurite chipuri

❷ quam (adv.) = decât
iugum, -i (s.n.) = creastă de munte
Pyrenaeus, -a, -um (adj.) = al Pirineilor

❸ intercludo, -ĕre (vb.) = a închide, a întrerupe

❹ mulier, -ris (s.f.) = femeie
hic (adv.) = aici
incolo, -ĕre (vb.) = a locui
volo, -āre (vb.) = a zbura
ut (adv.) = precum, ca
avis, -is (s.f.) = pasăre

❻ orbis terrārum = lumea (cunoscută), întreg pământul
caput, -ĭtis (s.n.) = cap; capitală
labor, -ōris (s.m.) = muncă, efort
praemium, -ii (s.n.) = răsplată

OBSERVATE!

Adjectivul

infirmissimos
altiores
fortissimi

- Recunoaşteţi declinarea căreia îi aparţin terminaţiile adjectivelor alăturate.
- Identificaţi tema fiecărui adjectiv.
- Sesizaţi sufixele.

- Descoperiţi similitudini de formă cu următoarele cuvinte:

pianissimo (it.)
fortissimo (it.)
bravissimo (it.)

Alpii

GRAMMATICA

Adjectivul - gradele de comparaţie:

	Pozitiv (tema adjectivului + terminaţiile declinărilor I şi II)	Comparativ (tema adjectivului + sufix - IOR / -IUS) M,F N	Superlativ (tema adjectivului + sufix ISSIM + term. decl. I, II)
Adj. clasa I 3 termin.	altus, -a, -um tener, -era, -erum pulcher, -chra, -chrum	alt -ior, -ius tener -ior, -ius pulchr -ior, -ius	altissimus, -a, -um * *
	m. f. n. decl.II decl.I decl.II	m., f. n. decl. a III-a imparisilabică	m. f. n. decl.II decl.I decl.II

* Adjectivele terminate în -er la gradul pozitiv primesc direct, la forma de N. sg. masculin, sufixul -rim- urmat de terminaţiile -us, -a, -um .

tener - rim -us, -a, -um
pulcher - rim -us, -a, -um

Adj. clasa II 2 termin. 1 termin.	illustris, -e m., f. n. ingens, -ntis N. sg. (m., f., n.) G. sg.	illustr -ior, -ius ingent -ior, -ius	illustrissimus, -a, -um ingentissimus, -a, -um
	tema adjectivului + terminaţia declinării a III-a parisilabică, Abl. sg. -i, G. pl. -ium, N. n.pl., -ia	m., f. n. (declinarea a III-a imparisilabică)	m. f. n. (declinarea II, I, II)

NOTA BENE!

- Sufixul care marchează gradul comparativ sau superlativ se păstrează pe parcursul flexiunii adjectivului.
- Terminaţiile specifice flexiunii comparativului – declinarea a III-a imparisilabică – şi respectiv superlativului – declinările I şi a II-a – se adaugă după sufixul care indică gradul de comparaţie.

	pozitiv	comparativ		superlativ
	masculin	masculin	neutru	masculin
	(decl. II)	(decl. III imparisilabică)		(decl. II)
N. sg.	altus homo	altior homo	altius flumen	altissimus homo
G. sg.	alti hominis	altioris hominis	altioris fluminis	altissimi hominis

EXERCITATIONES

1 • Formulaţi oral enunţuri corespunzătoare fiecărui desen.

puella est laeta

puer est doctus

flumen est altum

dominus est parcus

laet...

...

...

...

laet...

...

...

...

2 • Grupaţi după gradele de comparaţie ale adjectivelor următoarele sintagme:

duces clari | montes altiores | dona grata | duces clarissimi

avium rapaciorum | animos infirmissimos

- Identificaţi cazul şi numărul.
- Traduceţi-le.

3 • Treceţi sintagmele de mai sus la singular.

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
iugum	>	jug
cum	>	cu
caput	>	cap
mulier, Ac. *mulierem*	>	muiere

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
gloria	>	*fr.* gloire	>	glorie
(lat. med.) praemium	>	*fr., it.*	>	premiu
infirmus, -a, -um	>	*fr.* infirme	>	infirm, -ă

Morfologie

• Adjectivul

- Limba română a păstrat din limba latină sistemul celor trei grade de comparaţie ale adjectivelor: pozitiv, comparativ, superlativ;
- nu a conservat însă gradele de comparaţie formate cu sufixe, ci exprimarea acestora cu ajutorul adverbelor *plus* sau *magis,* extinsă în latina populară*:

comparativ:	lat. *magis* + adjectiv	>	rom. mai + adjectiv
superlativ:	lat. *forte* + adjectiv	>	rom. foarte + adjectiv

NOTĂ

* comparaţia cu adverbul *magis* s-a conservat în ariile periferice ale latinei populare (Peninsula Iberică, Dacia) în timp ce comparaţia cu adverbul *plus* s-a generalizat în ariile centrale ale acesteia (Galia, Italia).

HANIBAL

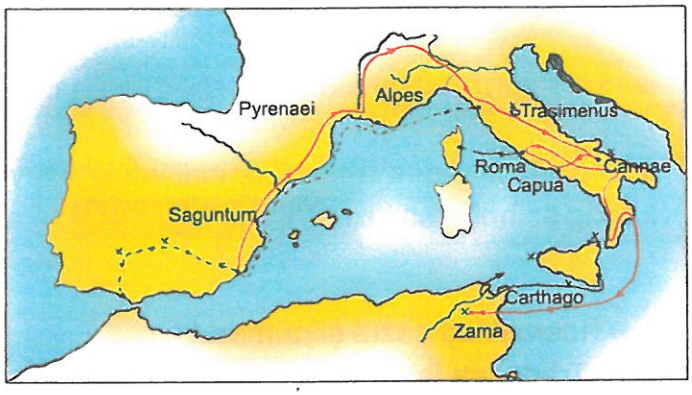

Al doilea război punic (Războiul lui Hanibal)

Repere biografice:

- N: 247, Cartagina – M: 183/182 a. Chr., Bitinia;
- fiul cel mare al generalului Hamilcar Barcas („Fulgerul"), care pune bazele dominaţiei cartaginezilor în sudul Spaniei (237-229 a. Chr.);
- împreună cu fraţii săi Hasdrubal şi Mago, Hanibal îl însoţeşte pe tatăl său în Spania, fiind educat în spiritul urii neîmpăcate faţă de Roma;
- dotat cu excepţionale calităţi, Hanibal preia la doar 25 de ani comanda forţelor cartagineze din Spania (221 a. Chr.);
- hotărât să răzbune umilitoarea pace impusă Cartaginei în 241 a. Chr., extinde dominaţia acesteia în Peninsula Iberică, atacă şi cucereşte cetatea Saguntum, aliată cu Roma, declanşând cel de-al doilea război punic (218 a. Chr.);
- general şi strateg genial, strălucit om politic şi diplomat, iniţiază războiul prin celebra sa campanie împotriva Romei, transformând pentru 15 ani Italia în teatru de război şi dovedindu-se un redutabil adversar al romanilor chiar la ei acasă;
- după înfrângerea sa în bătălia de la Zama (202 a. Chr.), Hanibal rămâne în patrie şi iniţiază o serie de reforme politice, militare şi economice menite să redreseze Cartagina;
- denunţat romanilor de adversarii săi politici, Hanibal este obligat să se refugieze în Siria, la curtea lui Antiohus al III-lea, apoi în Bitinia, pe lângă regele Prusias, încercând să organizeze o coaliţie antiromană;
- aflându-se în pericol de a fi expulzat la cererea romanilor, Hanibal se sinucide în oraşul Lybissa pentru a nu cădea viu în mâinile soldaţilor care îi înconjuraseră casa.

SCRIITORI LATINI DESPRE HANIBAL

TITUS LIVIUS, istoric (59 a. Chr. - 16 p. Chr.):

- *copilăria lui Hanibal:* „Se povesteşte că Hanibal, în vârstă de abia nouă ani, s-a răsfăţat copilăreşte pe lângă taică-său, Hamilcar, ca să-l ia cu el în Spania şi că... în timpul unui sacrificiu pe care îl oficia înainte de a-şi conduce oştirea mai departe, (Hamilcar) îl aduse (pe copil) lângă altar şi-l puse să jure cu mâna pe odoare că, de îndată ce-i va sta în putere, va fi duşmanul poporului roman."
- *portretul lui Hanibal:* „Niciodată n-a existat un suflet mai priceput la două treburi atât de potrivnice: să asculte şi să poruncească... Cum nu se poate mai îndrăzneţ când avea să întâmpine vreo primejdie, era tot atât de chibzuit în mijlocul primejdiei înseşi... Călare sau pedestru, era de departe cel mai bun ostaş; se avânta în bătălie cel dintâi şi era cel din urmă care o părăsea.

Hanibal (G. Tiepolo)

Acestor măreţe virtuţi le făceau pereche vicii cumplite: o cruzime neomenească, o perfidie mai mult decât punică; n-avea nimic adevărat, nimic sfânt, nici o frică de zei, nici un respect faţă de jurăminte, nici o credinţă."

(Titus Livius, De la întemeierea Romei, XXI, cap. 1 şi 4 ,
traducere - R. Albala)

AULUS GELLIUS, sec. II p. Chr.

Un răspuns glumeţ al lui Hanibal dat regelui Antiohus

„Acest rege îi arăta adunate într-o câmpie nenumărate trupe pe care le strânsese pentru a face război poporului roman şi punea toată această oştire care strălucea de podoabe de aur şi de argint, să execute tot felul de mişcări militare. Îi treceau chiar pe sub ochi care armate cu coase, elefanţi încărcaţi cu turnuri şi o cavalerie ale cărei zăbale, şei, coliere şi învelitori sclipeau de te orbeau.
Atunci, privind cu fală această armată aşa de numeroasă şi de frumos echipată, regele se întoarce spre Hanibal: «Crezi, îi zise el, că se poate măsura cu duşmanul şi că toate acestea sunt de ajuns pentru romani?»
Cartaginezul, bătându-şi joc de lipsa de curaj a acestor soldaţi atât de magnific echipaţi, i-a răspuns: «Desigur, cred că toate acestea vor fi de ajuns pentru romani, deşi ei sunt atât de lacomi.»"

(Aulus Gellius, Nopţile atice, în Proza narativă latină,
traducere - I. Teodorescu)

Miscellanea

- Numele oraşului spaniol Barcelona, capitala actualei provincii Catalonia derivă de la acela al aşezării cartagineze Barcino, întemeiată de Hamilcar Barcas.
- Elefanţii jucau un rol important în războaiele antichităţii. Utilizarea pahidermelor de către popoarele orientale miza pe efectul terifiant al înfăţişării, zbieretelor şi mirosului acestora asupra duşmanilor. Înălţimea şi masivitatea lor făcea ca elefanţii să fie folosiţi şi în asedierea cetăţilor, după ce în prealabil li se montau pe spinare turnuri de lemn încărcate cu soldaţi înarmaţi.

FIŞĂ DE DICŢIONAR

MILES

Subst.: *miles, -ĭtis* = soldat, pedestraş
militia, -ae = serviciu militar; campanie; armată

Adj.: *militaris, -e* = de soldat, războinic
militarius, -a, -um = soldăţesc

Vb.: *milito, -āre* = a sluji la oaste; a lupta

Adv.: *militare* = ca un soldat

Elefant pregătit pentru război
(teracotă, Asia Mică, sec. II a. Chr.)

XIV

VERBUL: conjunctivul prezent al verbului **esse** şi al verbelor de conjugările I-IV.

HANNIBALIS MORS

❶ *Hannibal, dux peritissimus artis militaris; multis proeliis Romanos vincebat.*

❷ *Cum ad Urbem appropinquat, cives Romani clamitant: «„Hannibal ante portas!"*

❸ *Memores sitis periculi Carthaginiensis et ametis vestram patriam, saepe a militibus civibusque Romanis defensam. »*

❹ *«– Et Hannibal...?»*

«Victus a Scipione, illustri imperatore Romanorum, in Africa, apud Zamam, postea in Asiam Minorem fugit.

❺ *Post aliquot annos, secutus a legatis populi Romani, venenum bibit.»*

❻ *«– At Roma...?»*
«– Hodie, Roma virtute gloriaque virorum illustrium vivit et firmissima est.»

VOCABULA

❶ peritus, -a, -um (adj. + G) = priceput
ars, artis (s.f.) = artă, îndemânare
militaris, -e (adj.) = militar
vinco, -ĕre (vb.) = a învinge

❷ cum (conj. temp.) = când
urbs, -is (s.f.) = oraş
(Urbs, -is, cu majusculă = Roma)
appropinquo, -āre (vb.) = a se apropia
clamito, -āre (vb.) = a striga tare
ante (prep. + Ac.) = înaintea
porta, -ae (s.f.) = poartă

❸ memor, -oris (adj. + G.) = care îşi aminteşte
memores sitis = să vă aduceţi aminte
periculum, -i (s.n.) = primejdie
defensus, -a, -um (adj.) = apărat

❹ victus, -a, -um (adj.) = învins
Scipio, -onis
postea (adv.) = apoi
Asia Minor = Asia Mică
fugio, -ĕre (vb.) = a fugi

❺ aliquot (adj. indecl.) = câţiva, câteva
secutus, -a, -um (adj.) = urmărit
legatus, -i (s.m.) = sol
venēnum, -i (s.n.) = otravă
bibo, -ĕre (vb.) = a bea

❻ at (conj. coord. advs.) = dar
vivo, -ĕre (vb.) = a trăi
virtus, -ūtis (s.f.) = virtute, vitejie

OBSERVATE!

Verbul

ametis

agat

- Recunoaşteţi desinenţele personale ale formelor verbale alăturate.
- Identificaţi tema de prezent/radicalul verbelor.
- Descoperiţi sufixul.

GRAMMATICA

Verbul

CONJUNCTIV PREZENT = tema prez. + sufix + desinenţe personale

conj. I -e- -a- conj. II-IV

I amāre	II habēre	III agō, -ĕre	fugiō, -ĕre	IV venīre
(eu să iubesc)	(eu să am)	(eu să acţionez)	(eu să fug)	(eu să vin)
am -e-m	habe -a-m	ag -a-m	fugi -a-m	veni -a-m
am -e-s	habe -a-s	ag -a-s	fugi -a-s	veni -a-s
am -e-t	habe -a-t	ag -a-t	fugi -a-t	veni -a-t
am -e-mus	habe -a-mus	ag -a-mus	fugi -a-mus	veni -a-mus
am -e-tis	habe -a-tis	ag -a-tis	fugi -a-tis	veni -a-tis
am -e-nt	habe -a-nt	ag -a-nt	fugi -a-nt	veni -a-nt

NOTA BENE!

- Conjunctivul prezent se foloseşte foarte des în propoziţiile subordonate.
- În propoziţiile principale exprimă: îndemnul, dorinţa, posibilitatea, îndoiala.

Verbul ESSE

sg.	s -i -m	(eu să fiu)	s -i -mus	(noi să fim)	pl.
	s -i- s	(tu să fii)	s -i -tis	(voi să fiţi)	
	s -i -t	(el să fie)	s -i -nt	(ei să fie)	
	radical		desinenţe personale		

XIV

EXERCITATIONES

1. • Găsiţi patru forme ale verbului **esse** care sunt identice, fie că sunt citite de la dreapta la stânga, fie că sunt citite de la stânga la dreapta.
   • Descrieţi-le morfologic.

2. • Priviţi desenul şi traduceţi ce spune *magister:*

   – *Tace ut discas.*
   – *Disce ut cras doceas.*

3. • Traduceţi cu ajutorul dicţionarului următoarele cuvinte, mai întâi ca substantive şi apoi ca verbe: *laborem, vulnera, laudes, iudices, canis, fugam, incolas, canes, ducis, duces.*

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite		Cuvinte împrumutate				
Latină	Română	Latină				Română
(pop.) in + vincere	> (a) învinge	*ars, artis*	> *fr.* art	>		artă
(pop.) appropi(nqu)are	> (a)(se) apropia	*militaris, -e*	> *fr.* militaire	>		militar, -ă
(pop.) in + ab + ante	> înainte	*verbum*	> *fr.* verbe	>		verb
vester, -a, -um	> vostru, voastră	*patria*	> *fr.* patrie	>		patrie
venenum	> venin					
virtus, -utis (Ac. virtutem)	> vîrtute (arh.)					

Morfologie

• Verbul

• Limba română a păstrat din conjunctivul prezent latin doar formele persoanei a III-a (singular şi plural), cu modificări fonetice:

cantet	>	(să) cânte
habeat	>	(să) aibă
cantent	>	(să) cânte
habeant	>	(să) aibă etc.

- Conjuncţia să, marcă a conjunctivului în limba română, provine din conjuncţia latinească *si* > (lat. pop.) *se* > rom. să
- Româna nu continuă formele de conjunctiv prezent ale verbului *esse*, ci pe acelea ale verbului *fieri* (a deveni).

Soldaţi din garda pretoriană, Muzeul Luvru, Paris

Instituţii, tradiţii, obiceiuri

PERSONALITĂŢI ROMANE

Sec. III a. Chr.:

consulul Caius Lutatius

- comandant al flotei romane, obţine o strălucită victorie împotriva celei cartagineze, conduse de Hano, lângă insulele Egate, situate la est de Sicilia, în primăvara anului 241 a. Chr.

Scipio Africanul (P. Cornelius Scipio Africanus, 235-183 a. Chr.)

- face parte din ilustra familie aristocratică a Scipionilor care a dat Republicii romane nu mai puţin de 15 consuli în epoca războaielor punice (264-146 a. Chr.);
- participă la bătăliile celui de-al doilea război punic, distingându-se prin înfrângerea lui Hanibal, în 202 a. Chr.;
- obţine pentru acestă victorie onorurile triumfului şi *cognomen*-ul de *Africanus.*

Sec. II a. Chr.:

Scipio Aemilianus (P. Cornelius Scipio Aemilianus, 184-129 a. Chr.)

- fiu al generalului Paulus Aemilius, cuceritorul Macedoniei (168 a. Chr.), adoptat de unul dintre fiii lui Scipio Africanus;
- de două ori consul, primeşte comanda războiului împotriva Cartaginei (150 a. Chr.), cetate pe care o cucereşte şi o distruge în 146 a. Chr.;
- primeşte din partea Senatului onorurile triumfului şi *cognomen*-ul *Africanus,* ca şi bunicul său;
- mare iubitor al literaturii, organizează „Cercul Scipionilor", importantă grupare literară din sec. II a. Chr.

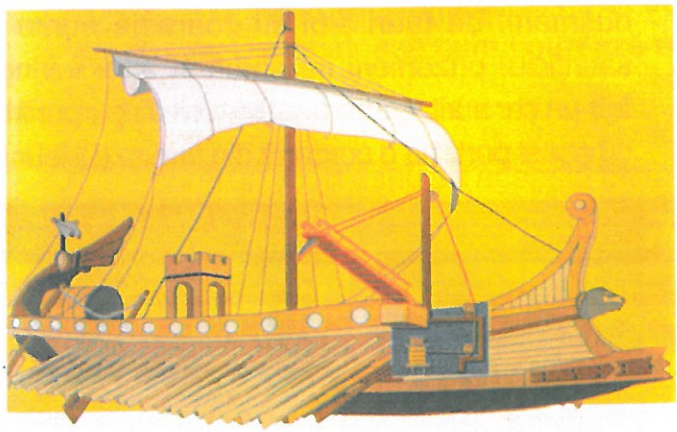

Ambarcaţiune de război cartagineză

VIAŢĂ MILITARĂ

IMPERATOR

- calitate acordată de către romani conducătorului unei campanii militare, deţinător al dreptului de a porunci altora *(imperium);*

- titlu onorific al generalilor victorioşi pe câmpul de luptă; adoptat mai târziu de Augustus şi de ceilalţi împăraţi romani ca prenume al titulaturii lor.

TRIUMPHUS

- cea mai mare recompensă, atribuită comandantului care obţinea succes deplin într-o expediţie;
- la începuturile Romei, triumful reprezenta doar recunoştinţa adusă de un *imperator* lui *Iupiter Optimus Maximus* (Iupiter cel Prea Bun şi Prea Mare) printr-un ceremonial care se desfăşura pe Capitoliu;
- cortegiul triumfal pleca de pe Câmpul lui Marte, traversa Forul Roman şi urca pe Capitoliu;
- în fruntea cortegiului mergeau magistraţii urmaţi de cântăreţi din corn, de purtătorii prăzilor luate de la duşmani, de tauri albi cu coarnele aurite pentru sacrificiu, prizonierii în lanţuri şi apoi învingătorul, într-un car aurit, îmbrăcat cu tunică de purpură brodată cu aur şi purtând o coroană din frunze de laur pe cap.

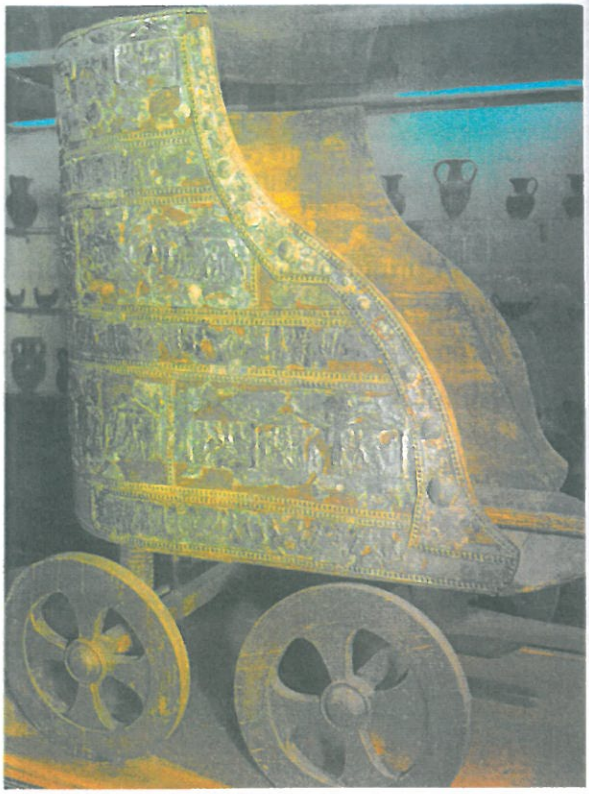

Car de ceremonie (reconstituire)

*1. plecarea la război a împăratului - **profectio**;*
*2. întoarcerea triumfală a împăratului victorios, însoţit de divinităţile **Mars**, **Virtus**, **Victoria** - **adventus**;*
*3. supunerea unui rege barbar - **submissio**.*

1. profectio *2. adventus* *3. submissio*

CONCEPTE MORALE ROMANE

VIRTUS

- concept specific mentalităţii romane, exprimă, alături de *Pietas* şi *Fides,* idealul moral al societăţii romane;
- cuvântul *Virtus* (derivat de la *vir* = bărbat) desemnează o atitudine demnă, bărbătească, plină de curaj în faţa morţii şi a durerii;

- *Virtus sola nobilat.*
  Numai virtutea înnobilează sufletele.
- *Vivit post funera virtus.*
  Virtutea supravieţuieşte omului.
- *Virtus est fugere vitium.*
  Dacă fugi de viciu, asta înseamnă virtute.
- *Virtus post nummos.* (Horatius)
  Virtutea e mai presus decât banul.

- aplicat conduitei umane implică stăpânirea de sine, disciplina morală şi intelectuală, componente esenţiale ale sistemului de valori roman.
- concretizat în existenţa divinităţii romane cu acelaşi nume, personificare a curajului şi bărbăţiei, cultului Virtuţii *(Virtus),* asociat celui al Onoarei *(Honos)* îi era consacrat un templu la Roma.

- *Gloria umbra virtutis est.* (Seneca)
  Gloria este umbra virtuţii.
- *Virtus et conciliat amicitias et conservat.* (Cicero)
  Virtutea creează prieteniile şi le păstrează.

FIŞĂ DE DICŢIONAR

GLORIA

Subst.: *gloria, -ae* = glorie, bun nume, faimă, reputaţie
glorificatio, -ōnis = glorificare
gloriola, -ae = mică glorie

Adj.: *gloriosus, -a, -um* = faimos, glorios

Vb.: *glorifico, -āre* = a glorifica

Adv.: *gloriose* = cu glorie; fălos

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. Ce semnificaţii morale acordaţi gestului similar celui făcut de Hanibal, săvârşit de regele dac Decebal, aşa cum figurează el pe Columna Traiană?

- Întocmiţi un scurt eseu pe această temă.

Camee din sardonix înfăţişându-i pe împăraţii Constantin şi Elena

DISCAMUS CUM POËTA: VULPES ET CORVUS

1. *Corvus caseum invenit et in celsa arbore considit.*
2. *Fallax vulpes corvum videt et caseum cupit. Blandis verbis corvo dicit:*
3. *„– O corve, qualis et quam pulcherrima avis es! Te avium regem appellārem: si modo vocem habēres."*
4. *Tum, stultus corvus, laudibus vulpis inflatus, canĕre incipit. Ita ex aperto rostro caseus cadit et, statim, vulpes eum libenter devorat.*

Morala: Când ţii măgulitoare cuvinte să primeşti,
Vei şi avea îndată prilej să te căieşti.
(Fedru. Vulpea şi corbul, traducere - A. Tita şi Gh. Moraru).

VOCABULA

1. corvus, -i (s.m.) = corb
caseus, -i (s.m.) = caş
invenio, -īre (vb.) = a găsi
celsus, -a, -um (adj.) = înalt
arbor, -oris (s.f.) = copac
consido, -ĕre (vb.) = a se aşeza
2. fallax, -acis (adj.) = perfid
blandus, -a, -um (adj.) = linguşitor
verbum, -i (s.n.) = vorbă
3. qualis, -e (adj.) = ce fel
quam (adv.) = cât de
avis, -is (s.f.) = pasăre
rex, regis (s.m.) = rege
appello, -āre (vb.) = a numi
modo (adv.) = doar, numai
vox, vocis (s.f.) = voce
4. stultus, -a, -um (adj.) = prost
laus, laudis (s.f.) = laudă
inflatus, -a, -um (adj.) = îngâmfat
cano, -ĕre (vb.) = a cânta
incipio, -ĕre (vb.) = a începe
apertus, -a, -um (adj.) = deschis
rostrum, -i (s.n.) = cioc
cado, -ĕre (vb.) = a cădea
statim (adv.) = pe loc
libenter (adv.) = cu plăcere
eum (pron. dem. Ac., sg., m.) = pe el, îl
devoro, -āre (vb.) = a înghiţi pe nemestecate

OBSERVATE!

appellarem
haberes

- Separaţi desinenţele verbale.
- Identificaţi, în ceea ce a rămas, sufixul şi tema de prezent.
- Cu ce alt mod învăţat seamănă formele verbale de mai sus, dacă îndepărtaţi desinenţele personale?

GRAMMATICA

CONJUNCTIV IMPERFECT = tema de prezent + sufix **-re-** + desinenţe personale

I appellāre	II habēre	III cano, -ĕre	IV inveni̅re
(eu aş numi)	(eu aş avea)	(eu aş cânta)	(eu aş găsi)
appella -re -m	habe -re -m	cane -re -m	inveni -re -m
appella -re -s	habe -re -s	cane -re -s	inveni -re -s
appella -re -t	habe -re -t	cane -re -t	inveni -re -t
appella -re -mus	habe -re -mus	cane -re -mus	inveni -re -mus
appella -re -tis	habe -re -tis	cane -re -tis	inveni -re -tis
appella -re -nt	habe -re -nt	cane -re -nt	inveni -re -nt

Verbul ESSE

es -se -m	(eu aş fi)
es -se -s	(tu ai fi)
es -se -t	(el ar fi)
es -se -mus	(noi am fi)
es -se -tis	(voi aţi fi)
es -se -nt	(ei ar fi)

tema prezentului

sufix desinenţe personale

NOTA BENE!

- Conjunctivul imperfect se traduce în limba română cu modul condiţional-optativ.
- Se foloseşte în propoziţii principale pentru a exprima regretul, îndoiala, dorinţa.

XV

EXERCITATIONES

1 • Reconstituiţi conjunctivul imperfect al următoarelor verbe, adăugând ceea ce lipseşte:

a m . . . m	a m . . . n t	. . . . r e m u s
eu aş iubi	ei ar iubi	noi am tăcea
a u d i . . s	h a b . r e . . .	l e g . . . m
tu ai auzi	voi aţi avea	eu aş citi

2 • Recunoaşteţi formele de bază ale verbelor prezentate alăturat.
• Completaţi spaţiile libere conform cerinţei.

CONJUNCTIV

prezent		imperfect
.....	←	laudaremus
habeam	→	.....
venias	→	.....
.....	←	essetis
.....	←	haberent
faciat	→	.....
sint	→	.....

3 • Traduceţi:
Utinam discipuli seduliores essent et lectiones discerent!

Viaţa unui copil, basorelief, Luvru

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite

Latină		Română
corvus	>	corb
caseus	>	caş
arbor, -ris, Ac. *arborem*	>	arbore
vulpes	>	vulpe
qualis, Ac. *qualem*	>	care

Cuvinte împrumutate

Latină				Română
appello, -āre	>	fr. appeler	>	(a) apela
devoro, -āre	>	fr. dévorer	>	(a) devora

Morfologie

• Verbul

- conjunctivul imperfect al verbelor latineşti (conjugările I-IV) nu s-a păstrat în limba română.

Instituţii, tradiţii, obiceiuri

FEDRU (PHAEDRUS/PHAEDER)

- fabulist latin (aproximativ 15 a. Chr. – 50 p. Chr.);
- primul autor de fabule scrise în versuri, după modelul fabulistului grec Esop (sec. VI a. Chr.);
- a scris 5 cărţi de fabule, conţinând o satiră vehementă îndreptată împotriva celor puternici şi bogaţi, ambiţioşi şi nedrepţi, vizând îndreptarea moravurilor societăţii romane;
- creaţia lui Fedru (teme, motive, personaje) stă la baza evoluţiei fabulei în literatura europeană: La Fontaine, Krâlov, Gr. Alexandrescu).

Muza şi poetul (diptic din fildeş), sec. V-VI, Monza, Italia

CORBUL

- simbol al prostiei şi credulităţii în tradiţia fabulisticii europene de origine greco-latină;
- simbolismul corbului în credinţele şi obiceiurile altor popoare ale lumii:
  - CHINA, JAPONIA: mesager divin, pasăre de bun augur, simbol al gratitudinii filiale;
  - LEGENDELE CELTICE: pasăre sacră, legată de ritualurile de întemeiere a oraşelor;
  - MITOLOGIA BIBLICĂ: simbol al perspicacităţii, trimis de Noe după potop să verifice dacă pământul s-a ivit din ape;
  - MITOLOGIA NORDICĂ: corbii Hugin (Spiritul) şi Munnin (Memoria) stau pe tronul zeului suprem Odin, simbolizând principiul creaţiei;
  - FOLCLORUL ROMÂNESC: simbol al înţelepciunii, posedă calităţi profetice; prezent în heraldica medievală, pe stema Ţării Româneşti (corbul Corvineştilor; corbul valah).

VULPEA

- simbol al şireteniei, falsităţii, linguşelii şi egoismului în fabulele şi basmele animaliere;
- în alte mitologii:
  - JAPONIA: simbol al fertilităţii, divinitate a belşugului, protectoare a hranei;
  - LEGENDELE CELTICE: simbol al sufletelor strămoşilor;
  - FOLCLORUL ROMÂNESC: călăuză a sufletului celui mort („dalbul pribeag") în călătoria spre „lumea de dincolo".

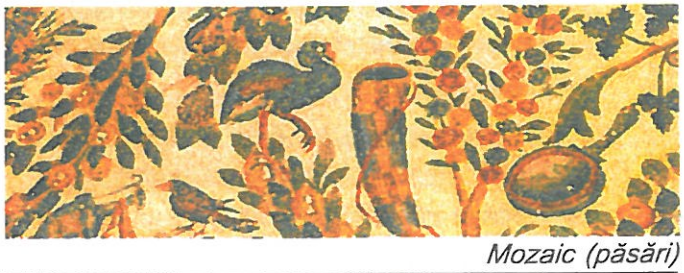

Mozaic (păsări)

LECTURI PARALELE

FEDRU
OMUL ŞI COPACII

Cei ce duşmanii îşi ajută, cumplită soartă au să-ndure

„Făcându-şi un topor, pe vremuri, un om
s-a dus într-o pădure
Cerând copacilor o creangă de lemn mai
tare, pentru coadă,
Copacii (neputând urmarea acestor danii
s-o prevadă),
Îi deteră-un măslin sălbatic şi omul,
ciocârtind de zor,
Cum puse coadă la topor,
Porni să taie fără milă întâi stejarii
seculari,
În timp ce-şi alegea cu grijă, din rândul lor,
pe cei mai mari,
Să-i taie cu nemiluita,
Îi spuse unul unui frasin vecin: «Ne-am
meritat ursita!»“

(traducere - A. Tita şi Gh. Moraru)

LA FONTAINE,
PĂDURARUL ŞI PĂDUREA

„...Îndată Pădurarul, uitând de jurăminte,
purcese s-o sluţească
mai crâncen ca-nainte.
Ce rost avea să plângă
acuma, să n-o darme,
când ea, ca o nătângă,
îi dăruise arme?...“

(traducere - A. Tita)

GRIGORE ALEXANDRESCU
TOPORUL ŞI PĂDUREA

„...Tufani, palteni, ghindari, se îngroziră
foarte
Tristă veste, prieteni, să ne gătim de
moarte –
Începură să zică – toporul e aproape!
În fundul unei sobe ţăranu-o să
ne-ngroape!
– E vreunul d-ai noştri cu ei să le ajute?
Zise un stejar mare, ce avea ani trei
sute...
– Nu.
– Aşa fiţi în pace: astă-dată avem parte
Toporul şi ţăranul alt n-o să izbutească
Decât să ostenească. ...“

Miscellanea

- unul dintre primele romane apărute în literatura europeană occidentală (sec. XII-XIII) are drept erou pe vulpoiul Renart, întruchipare a vicleniei şi furtişagului, aflat în luptă cu duşmanul său, lupul Isengrin;
- numele actualului oraş francez Lyon, provine din cuvântul celtic *Lugdunum* cu semnificaţia „Colina Corbului.”

FIŞĂ DE DICŢIONAR

POËTA

Subst.:	*poëta, -ae,* m. = poet, meşter, artist *poësis, -is* = poezie, arta poeziei *poëtica, -ae* = arta poetică *poëma, -ātis* = poem
Adj.:	*poëticus, -a, -um* = de poet, poetic
Adv.:	*poëtice* = ca un poet

RIDEAMUS CUM PLAUTO

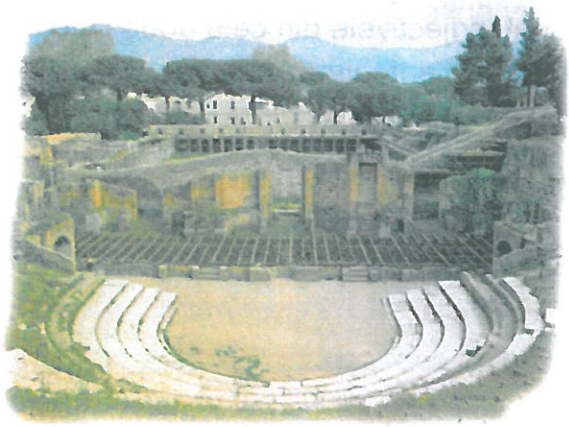

Teatrul lui Pompei din Roma

❶ *Ad theatrum Pompeii Magni, ubi histriones fabulam Plauti „Pseudolus" agunt, vadimus.*

❷ *Personae fabulae comicae omnibus gratae erant; Iulia et Marcus, autem, Simonem Pseudolumque praesertim amabant.*

❸ „Ps. – *Onera tibi humerum atque mecum veni!*
S. – *Egone me onerem?*
Ps. – *Scio, onerabis.*
S. (aparte) – *Quid ego homini faciam? Satisne ultro argentum capit et me irridet?*
Ps. – *Vae victis*! Verte ergo tergum.*
S. – *Heu, Heu, desine! Doleo.*
Ps. – *Potius tibi doleat quam mihi."*

❹ *Ad finem fabulae, Pseudolus spectatoribus dicit: „Si applaudetis et approbabitis gregem et fabulam in crastinum vos voco."*

VOCABULA

❶ theatrum, -i (s.n.) = teatru
ubi (adv.) = unde
histrio, -ōnis (s.m.) = actor comic
agĕre fabulam = a juca o piesă de teatru

❷ persona, -ae (s.f.) = personaj
comicus, -a, -um (adj.) = de comedie
autem (conj. coord. adv.) = însă, dar
praesertim (adv.) = mai ales

❸ onero, -āre = a împovăra
humerus, -i (s.m.) = umăr
quid (pron. interog.) = ce
satis (adv.) = destul
ultro (adv.) = pe deasupra, mai mult chiar
argentum, -i (s.n.) = argint, bani
irrideo, -ēre = a râde (de cineva)
vae victis! = vai de cei învinşi!
verto, -ĕre = a întoarce
ergo (conj.) = aşadar
tergum, -i (s.n.) = spate
heu, heu (interj.) = vai, vai
desino, -ĕre (vb.) = a înceta
dolēre mihi/tibi = mă/te doare
potius... quam = mai degrabă... decât

❹ finis, -is (s.m.) = sfârşit
spectator, -ōris (s.m.) = spectator
si (conj. condiţ.) = dacă
applaudo, -ĕre (vb.) = a aplauda
approbo, -āre (vb.) = a aproba
grex, gregis (s.m.) = trupă (de actori)
in crastinum = a doua zi

* vezi p.68

EXERCITATIONES

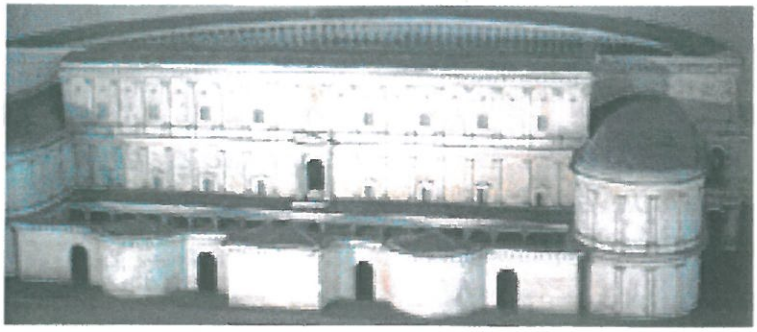

Teatrul lui Marcellus - reconstrucţie, Roma

1 • Identificaţi, în alte literaturi, operele în care se regăsesc temele fabulelor latine citite de voi.

2 • Alcătuiţi un enunţ cu ajutorul cuvintelor *capiet, argentum, servus, Pseudolus, fallax, domini,* conform schemei:

atribut adjectival	+ subiect	+ atribut substantival apoziţional
+ complement direct	+ atribut substantival genitival	+ predicat

3 • Găsiţi sinonime pentru următoarele cuvinte latineşti:

fidus, -a, -um; femina, -ae; habito, -āre; ater, -tra, -trum; impiger, -gra, -grum.

4 • Completaţi seriile cuvintelor următoare ajutându-vă de cunoştinţele voastre:

latină	franceză	italiană	română
lactem	?	?	lapte
focus	feu	?	?
venit	?	viene	?
panem	?	?	pâine
canem	?	cane	?

5 • Grupaţi adjectivele din cele două coloane în perechi de antonime:

sedulus	*infirmus*
laetus	*infidelis, -e*
antiquus	*doctus*
firmus	*piger*
fidelis, -e	*tristis, -e*
stultus	*novus*

6 • Explicaţi cuvintele următoare, pornind de la originea lor latină, şi alcătuiţi cu fiecare dintre ele câte o propoziţie:

credul, expectativă, fratricid, vocativ.

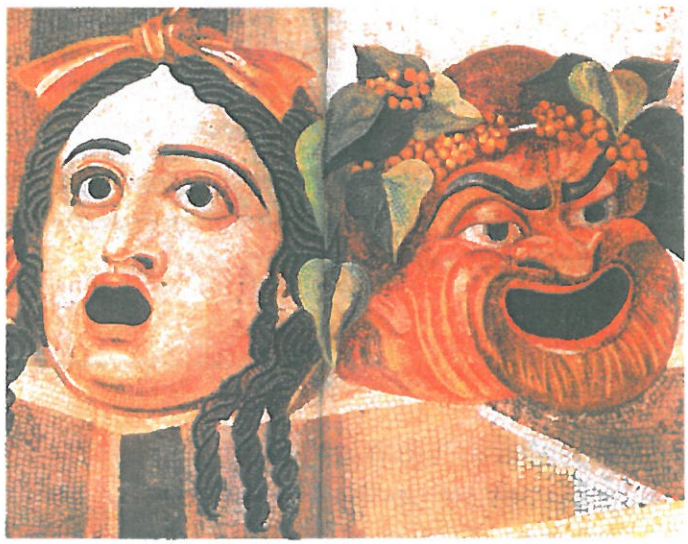

Măşti de teatru (mozaic)

7 • Cuvintele româneşti care aparţin câmpului semantic al cuvântului „cal" provin din:

caballus - cuvânt din latina vulgară;

equus - cuvânt din latina clasică

hippos - cuvânt grec

• Organizaţi cuvintele următoare pe trei coloane, corespunzător etimonului identificat de voi:

ecvestru; hipic; cabalin; hipocamp; echitaţie; călăreţ; hipodrom; cavalcadă; hipopotam; cavalerie; cal.

Războinic samnit (frescă)

8 • Traduceţi sintagmele şi plasaţi-le în contextul potrivit.

• *Urbi et orbi.* • *Alter ego.*

9 • Latine cantemus!

Gaudeamus igitur

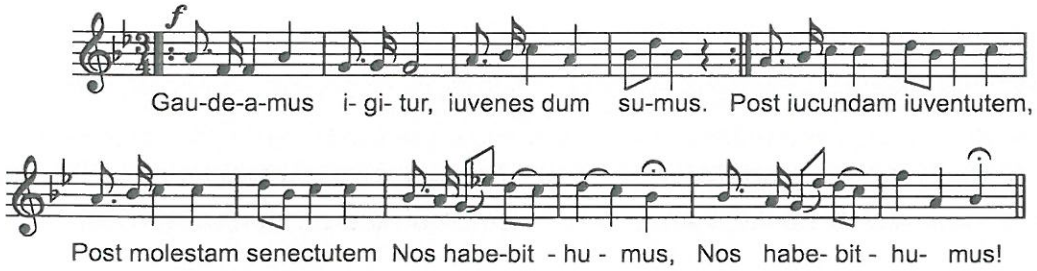

Adeste fideles

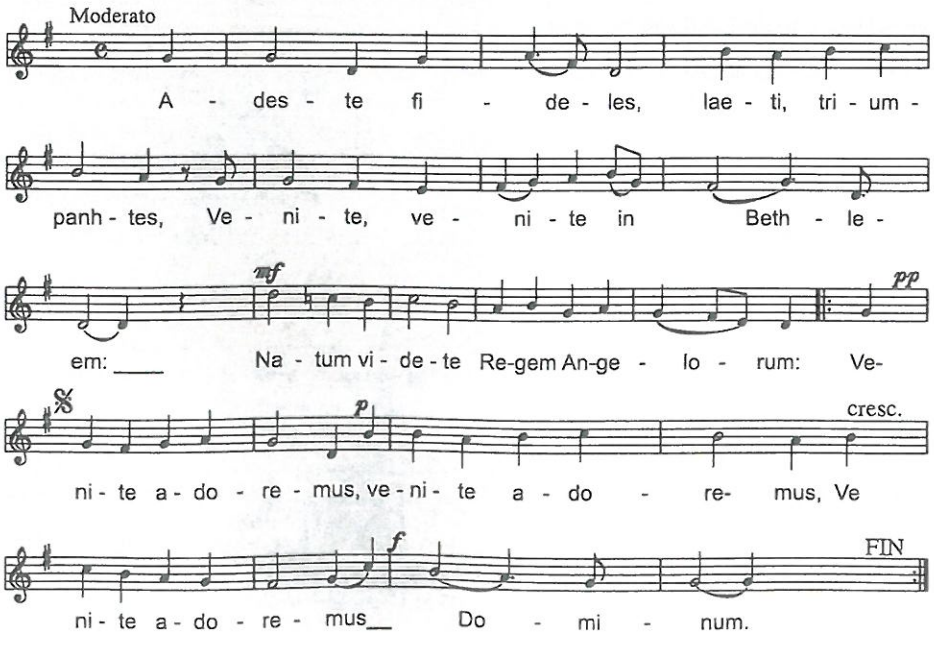

Adeste fideles
Laeti triumphantes
Venite, venite in Bethleem

Natum videte
Regem angelorum.
Venite adoremus Dominum.

• Unul dintre cele mai cunoscute imnuri latine care se bucură de o celebritate universală. Se crede că muzica este originară din Insulele Britanice, datând, probabil, din anii 1740 - 1743 şi atribuită unui anume John F. Wade, profesor de latină şi copist de partituri, care a murit în 1786.

INFORMATIONES

Limbă, cultură şi civilizaţie

Lexic

Cuvinte moştenite			Cuvinte împrumutate			
Latină		Română	Latină			Română
humerus	>	umăr	*theatrum*	> *fr.* théâtre	>	teatru
scire	>	(a) şti	*histrio, -onis*	> *fr.* histrion	>	histrion
facĕre	>	(a) face	*persona*	> *fr.* personne	>	persoană
dolēre	>	(a) durea	*comicus,-a,-um*	> *fr.* comique	>	comic, -ă
			spectator	> *fr.* spectateur	>	spectator

Instituţii, tradiţii, obiceiuri

TEATRUL LA ROMANI

- Începuturile teatrului latin sunt reprezentate de producţii folclorice cu caracter satiric. Farsele populare, numite atelane *(fabulae Atellanae)* erau improvizaţii comice cu personaje fixe:

Maccus (mâncăul beţiv şi desfrânat);
Pappus (bătrânul avar şi destrăbălat);
Bucco (mâncăul mincinos);
Dossenus (cocoşatul).

Scenă de teatru, mozaic, Pompei

- Creaţiile folclorice italice şi influenţa teatrului grec stau la baza literaturii dramatice scrise, apărute în secolul al III-lea a. Chr.

TITUS MACCIUS PLAUTUS

- cca 254-184 a. Chr.;
- primul autor de comedii după model grecesc din literatura latină;
- i se atribuie 21 de piese de teatru, dintre care cele mai cunoscute sunt: *Aulularia* (Ulcica), *Miles Gloriosus* (Soldatul fanfaron), *Amphitryo, Pseudolus;*
- satirizează vicii umane, cum ar fi zgârcenia, minciuna, lăudăroşenia, întruchipate de personaje reprezentative.

PUBLIUS TERENTIUS AFER

- cca. 190-159 a. Chr.;
- al doilea mare comediograf latin, a scris şase comedii,
- dintre care foarte cunoscute sunt: *Andria* (Fata din Andros), *Eunuchus* (Eunucul).

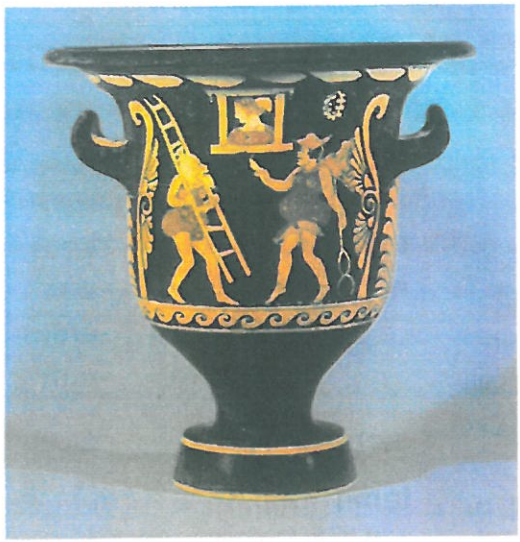

Scenă din teatrul lui Plaut (pictată pe un vas pentru vin)

Miscellanea

- Sclavul şiret şi isteţ, care îşi înşală stăpânul este personajul cel mai îndrăgit al comediilor plautine.
- Personajele şi situaţiile comice din comediile lui Plaut se regăsesc ulterior în etapele de evoluţie ale teatrului european: comedia dell' arte şi piesele lui Molière.
- Lui Terentius îi aparţine maxima:

  „Homo sum, humani nil a me alienum puto."

  (Sunt om şi nimic din ceea ce este omenesc nu-mi este străin)

- În anul 1830 în Franţa au apărut primele mijloace de transport în comun, numite *„voitures omnibus"* (vehicule pentru toţi); al doilea termen al sintagmei (dativul plural al adjectivului *omnis,* „tot, toată") preia cu vremea sensul întregii expresii, fiind folosit cu înţelesul de „vehicul". Prescurtarea lui din limba franceză „bus", a intrat în compunerea cuvintelor *„autobus", „trolleybus"* (vezi rom. autobuz, troleibuz).
- În limbaj diplomatic expresia latinească ***persona non grata*** desemnează pe reprezentantul unui stat străin care nu mai este dorit şi urmează a părăsi ţara în care se află, într-un timp foarte scurt.

Scenă de teatru

Evaluare 2

FIŞĂ DE PORTOFOLIU

ADJECTIVUL - GRADELE DE COMPARAŢIE

	POZITIV	COMPARATIV (prin sufixare)	SUPERLATIV (prin sufixare)
Adj. cu 3 terminaţii clasa I	tema adj.+ m. -us -er -r; f. -a -era -ra; n. -um -erum -rum decl. II I II	tema adj.+ m.,f. -ior; n. -ius decl. a III-a imparisilabică	tema adj.+ m. -issimus; f. -a; n. -um decl. a II I II
Adj. cu 2 terminaţii Adj. cu 1 terminaţie clasa a II-a	tema adj.+ m.,f. -s; n. -s • Adjective cu o singură terminaţie pentru m., f., n. • Tema adjectivului se obţine de la G. sg. decl. a III-a parisilabică:. (Abl. sg. = -i)	tema adj.+ m.,f. -ior; n. -ius decl. a III-a imparisilabică	tema adj.+ m. -issimus; f. -a; n. -um decl. II I II

MODUL CONJUNCTIV
conjugările I-IV

PREZENT — radical + e (conj. I) / radical + a (conj. II-IV) + desinenţe personale

IMPERFECT = tema prezentului + sufix -re + desinenţe personale

ESSE

Conjunctiv prezent		*Conjunctiv imperfect*	
sim	simus	essem	essemus
sis	sitis	esses	essetis
sit	sint	esset	essent

TEMĂ DE PORTOFOLIU

1. Pseudolus, un sclav mai inteligent decât stăpânul său, bătrânul Simo, îl păcăleşte pe acesta făcându-l să piardă un pariu. Simo este obligat să-i plătească un sac de bani.
   • Interpretaţi scena, pe roluri, în limba latină.

FIŞĂ DE DICŢIONAR

THEATRUM

Subst.: *theatrum, -i* = teatru

Adj.: *theatralis, -e* = de teatru, teatral
theatricus, -a, -um = de teatru

HISTRIO

Subst.: *histrio, -onis* = actor, fanfaron, comediant

Adj.: *histrionicus, -a, -um* = de comediant, de actor
histrionalis, -e = de actor

A

a, ab (prep. + Abl.) = de, de la
accipio, -ĕre (vb.) = a lua, a primi, a afla
acriter (adv.) = cu îndârjire, în mod curajos
ad (prep. + Ac.) = la, până la
adhortātio, -ōnis (s.f.) = îndemn, îmbărbătare
adnato, -āre (vb.) = a se apropia înot
adoro, -āre (vb.) = a ruga, a implora
adsum, adesse, affui (vb.) = a fi de faţă, a fi prezent
adversus (prep. + Ac.) = în faţa
aedes, -is (s.f., sg.) = lăcaş al zeilor, templu
pl. = casă, locuinţă, palat
aedificium, -ii, (s.n.) = clădire
Aegyptus, -i (s.f.) = Egipt
aerarium, -ii (s.n.) = tezaur public, vistierie, arhivă
aestas, -ātis (s.f.) = vară
agĕ (imperativ, devenit interjecţie) = hai!
ager, agri (s.m.) = ogor
agmen, -mĭnis (s.n.) = trupă în marş, armată
ago, -ĕre (vb.) = a duce, a acţiona, a face
agricola, -ae (s.m.) = agricultor, cultivator de pământ
aliquanto post = puţin după aceea
aliquot (adj. indecl.) = câţiva, câteva
allicio, -ĕre (vb.) = a atrage (la sine)
Alpes, -ium (s.f., pl.) = munţii Alpi
alter, -era, -erum (pron. neh.) = altul
altitudo, -inis (s.f.) = înălţime
altus, -a, -um (adj.) = (privind în sus) înalt; (privind în jos) adânc, profund
amicus, -i (s.m.) = prieten
amica, -ae (s.f.) = prietenă
amita, -ae (s.f.) = mătuşă după tată
amo, -āre (vb.) = a iubi, a-i plăcea (ceva)
amoenus, -a, -um (adj.) = plăcut
amor, -ōris (s.m.) = iubire, dragoste
ancilla, -ae (s.f.) = slujnică, sclavă
angelus, -i (s.m.) = înger
anima, -ae (s.f.) = aer, suflu, răsuflare, duh, viaţă
animus, -i (s.m.) = suflet, spirit, minte
anser, -eris (s.m.) = gâscă
ante (prep. + Ac.) = înaintea
antepono, -ĕre (vb.) = a prefera
antiquus, -a, -um (adj.) = vechi
apertus, -a, -um (adj.) = deschis
appello, -āre (vb.) = a numi
applaudo, -ĕre (vb.) = a aplauda
approbo, -āre (vb.) = a aproba
appropinquo, -āre (vb.) = a se apropia
apud (prep. + Ac.) = la, lângă
arbor, -oris (s.f.) = copac
argentum, -i (s.n.) = argint, bani
arma, -ōrum (s.n.) = arme (de apărare)
armatus, -a, -um (adj.) = înarmat
armilustrium, -ii (s.n.) = purificare a armelor
aro, -āre (vb.) = a ara
ars, artis (s.f.) = artă, meşteşug, îndemânare
arx, arcis (s.f.) = cetăţuie (a oraşului) citadelă, fortăreaţă
ascendo, -ĕre (vb.) = a se urca, a urca
at (conj.) = dar
ater, atra, atrum (adj.) = negru
atrox, -ocis (adj.) = crunt
audacia, -ae (s.f.) = îndrăzneală
audio, -īre (vb.) = a auzi
auriga, -ae (s.m.) = vizitiu
autem (conj.) = însă
autumnus, -i (s.m.) = toamnă
avē (interj.) = Salut! Cu bine!
avis, -is (s.f.) = pasăre
avus, -i (s.m.) = bunic; pl. strămoşi

B

bellicosus, -a, -um (adj.) = războinic
bene (adv.) = bine
bibo, -ĕre (vb.) = a bea
blandus, -a, -um (adj.) = linguşitor, măgulitor
bonus, -a, -um (adj.) = bun

C

cado, -ĕre (vb.) = a cădea
canis, -is (s.m.) = câine
cano, -ĕre (vb.) = a cânta
canticum, -i (s.n.) = cântec
canto, -āre (vb.) = a cânta
capio, -ĕre (vb.) = a lua, a apuca
Capitolinus, -a, -um (adj.) = al Capitoliului, capitolin
Capitolium, -ii (s.n.) = Capitoliu (una dintre cele 7 coline ale Romei, pe care se afla templul lui Iupiter Capitolinul)
caput, -ĭtis (s.n.) = cap; capitală
Carthaginienses, -ium (s.m. pl.) = cartaginezi, puni
Carthaginiensis, -e (adj.) = cartaginez
carus, -a, -um (adj.) = drag
caseus, -i (s.m.) = caş, brânză
celebro, -āre (vb.) = a sărbători, a frecventa
celsus, -a, -um (adj.) = înalt
cibus, -i (s.m.) = hrană, mâncare
cicada, -ae (s.f.) = greier
cingo, -ĕre (vb.) = a încinge, a înconjura
clam (adv.) = pe ascuns, pe furiş
clamito, -āre (vb.) = a striga neîncetat (tare)
clamo, -āre (vb.) = a striga
clangor, -ōris (s.m.) = ţipăt, gâgâit, croncănit (sunete scoase de păsări)
clarus, -a, -um (adj.) = vestit
cognomen, -inis (s.n.) = cognomen, poreclă, supranume
collega, -ae (s.m.) = coleg
collis, -is (s.m.) = colină
columba, -ae (s.f.) = porumbel
comicus, -a, -um (adj.) = de comedie
condo, -ĕre (vb.) = a întemeia
consecratus, -a, -um (adj.) = consacrat, închinat zeilor
consido, -ĕre (vb.) = a se aşeza
consilium, -ii (s.n.) = deliberare, consiliu, hotărâre, sfat
contentus, -a, -um (adj.) = mulţumit
Corinthus, -i (s.f.) = Corint
corvus, -i (s.m.) = corb
cras (adv.) = mâine
crastinus, -i (s.m.) = ziua de mâine
credo, -ĕre (vb.) = a încredinţa, a da crezare, a se încrede
cum (prep. + Abl.) = cu, împreună cu
(conj. temp. + indicativ) = când
cum primum (conj. temp.) = îndată ce
cupio, -ĕre (vb.) = a dori
curia, -ae (s.f.) = clădirea senatului
curo, -āre (vb.) = a se îngriji, a se ocupa, a conduce, a îngriji un bolnav

D

dea, -ae (s.f.) = zeiţă
debeo, -ēre (vb.) = a trebui
decerno, -ĕre (vb.) = a decide, a hotărî
defendo, -ĕre (vb.) = a respinge (apărând), a apăra
defensus, -a, -um (adj.) = apărat

deinde (adv.) = apoi
delecto, -āre (vb.) = a desfăta, a încânta
delictum, -i (s.n.) = vină, greşeală
delphinus, -i (s.m.) = delfin
desiderium, -ii (s.n.) = dorinţă, regret, supărare, durere
desino, -ĕre (vb.) = a înceta
devoro, -āre (vb.) = a înghiţi pe nemestecate
dico, -ĕre (vb.) = a zice, a spune
disciplina, -ae (s.f.) = învăţătură
discipulus, -i (s.m.) = elev
disco, -ĕre (vb.) = a învăţa (de la cineva)
discurro, -ĕre (vb.) = a alerga din părţi diferite
do, dāre (vb.) = a da
doceo, -ēre (vb.) = a învăţa pe cineva
doctus, -a, -um (adj.) = învăţat, cultivat
doleo, -ēre (vb.) = a durea, a fi îndurerat
domi (locativ) = acasă
dominus, -i (s.m.) = stăpân
donum, -i (s.n.) = dar
dormio, -īre (vb.) = a dormi
dorsum, -i (s.n.) = spate
duco, -ĕre (vb.) = a duce
dum (conj. + indicativ) = cât timp
dux, -cis (s.m.) = conducător

E

ecce (interj.) = iată
ego (pron. pers.) = eu
elephantus, -i (s.m.) = elefant
eloquentia, -ae (s.f.) = elocvenţă, talent al vorbirii
equito, -āre (vb.) = a călări, a merge călare
equus, -i (s.m.) = cal
ergo (conj.) = aşadar
Etrusci, -ōrum (s.m., pl.) = etrusci, locuitorii ţinutului de pe coasta de vest a Italiei
ex, e (prep. + Abl.) = din
excedo, -ĕre (vb.) = a ieşi
excito, -āre (vb.) = a trezi, a stârni
exemplum, -i (s.n.) = exemplu, probă, model
exercitatio, -ōnis (s.f.) = mişcare, exerciţiu, practică
expugno, -āre (vb.) = a cuceri
exspecto, -āre (vb.) = a aştepta
exspiro, -āre (vb.) = a da afară (prin suflu)

F

fabula, -ae (s.f.) = fabulă, poveste imaginată, piesă de teatru, legendă
facio, -ĕre (vb.) = a face
fallax, -ācis (adj.) = perfid, înşelător, viclean
felix, -īcis (adj.) = roditor, fericit
ferio, -īre (vb.) = a lovi
fermus, -a, -um (adj.) = puternic
festino, -āre (vb.) = a se grăbi
fidelis, -e (adj.) = de încredere, devotat, sincer
fidus, -a, -um (adj.) = sigur, de încredere
filia, -ae (s.f.) = fiică
finis, -is (s.m.) = sfârşit, limită, hotar
flamen, -minis (s.m.) = preot al cultului unei divinităţi
flūmen, -inis (s.n.) = fluviu, apă curgătoare
focus, -i (s.m.) = vatră, foc, cămin
formica, -ae (s.f.) = furnică
fortis, -e (adj.) = puternic
fortitūdo, -ĭnis (s.f.) = curaj, vitejie
fortuna, -ae (s.f.) = soartă, noroc
forum, -i (s.n.) = for, piaţă publică
fragmentum, -i (s.n.) = bucată
fremor, -ōris (s.m.) = freamăt

frĭgus, -oris (s.n.) = frig
frustra (adv.) = în zadar
fugio, -ĕre (vb.) = a fugi
fugo, -āre (vb.) = a pune pe fugă, a alunga
funda, -ae (s.f.) = praştie
fundus, -i (s.m.) = fund, proprietate, domeniu

G

galea, -ae (s.f.) = coif
Galli, -ōrum (s.m.) = gali
gaudeo, -ēre (vb.) = a se bucura
gener, -eri (s.m.) = ginere, logodnic
gens, -ntis (s.f.) = neam, familie
gladius, -ii (s.m.) = sabie
Graecia, -ae (s.f.) = Grecia
grammatica, -ae (s.f.) = gramatica
gratus, -a, -um (adj.) = plăcut
grex, gregis (s.m.) = trupă (de actori)
gymnasium, -ii (s.n.) = teren de sport, palestră

H

habeo, -ēre (vb.) = a avea
habito, -āre (vb.) = a locui
hasta, -ae (s.f.) = suliţă
heu (interj.) = vai
hic (adv.) = aici
hiems, hiemis (s.f.) = iarnă
Hispania, -ae (s.f.) = Hispania (azi Spania şi Portugalia)
historia, -ae (s.f.) = istorisire, poveste; operă istorică
historiae, -ārum (s.f., pl.) = povestiri istorice
histrio, -ōnis (s.m.) = actor comic sau tragic
hodie (adv.) = azi
homo, -inis (s.m.) = om
honestus, -a, -um (adj.) = cinstit
hortus, -i (s.m.) = grădină
hospitium, -ii (s.n.) = ospitalitate
hostis, -is (s.m.) = străin, duşman
humerus, -i (s.m.) = umăr
humus, -i (s.f.) = pământ, sol

I

iacio, -ĕre (vb.) = a arunca
ibi (adv.) = acolo, în acel loc
ideo (adv.) = din acest motiv, de aceea
illustris, -e (adj.) = vestit, ilustru
imperator, -ōris (s.m.) = conducător, comandant, împărat
impiger, -gra, -grum (adj.) = harnic
imploro, -āre = a cere, a implora
improbus, -a, -um (adj.) = rău, necinstit, neîncetat (labor)
in (prep. cu Ac. şi cu Abl.) = în, la, pe
incipio, -ĕre (vb.) = a începe
inclamo, -āre (vb.) = a chema pe cineva strigându-l
incola, -ae (s.m.) = locuitor
incolo, -ĕre (vb.) = a locui
industria, -ae (s.f.) = străduinţă, efort, hărnicie
(se) infero, -ferre (vb.) = a se arunca
infidelis, -e (adj.) = în care nu poţi avea încredere, nesincer, nesigur
infirmus, -a, -um (adj.) = slab, neputincios
inflatus, -a, -um (adj.) = îngâmfat
informatio, -ōnis (s.f.) - schiţă, idee, informaţie
ingemisco, -ĕre (vb.) = a deplânge
ingens, -tis (adj.) = imens, uriaş
inimīcus, -i (s.m.) = duşman, adversar
inopia, -ae (s.f.) = lipsă (de ceva)

insula, -ae (s.f.) = insulă
intendo, -ĕre (vb.) = a întinde, a îndrepta
intentus, -a, -um (adj.) = atent, concentrat
inter (prep. cu Ac.) = între
intercludo, -ĕre (vb.) = a închide, a întrerupe
interea (adv.) = în acest timp, în vremea asta, între timp
interrogo, -āre (vb.) = a întreba
invado, -ĕre (vb.) = a pătrunde, a năvăli
invenio, -īre (vb.) = a găsi
invito, -āre (vb.) = a invita
ira, -ae (s.f.) = mânie
iratus, -a, -um (adj.) = mâniat
irrideo, -ēre (vb.) = a râde de cineva
ita (adv.) = astfel
Italia, -ae (s.f.) = Italia
iter, itineris (s.n.) = drum, călătorie
iucundus, -a, -um (adj.) = plăcut, agreabil
iudex, -icis (s.m.) = judecător
iudico, -āre (vb.) = a judeca
iugum, -i (s.m.) = jug; creastă de munte
iumentum, -i (s.n.) = vită de povară (catâr, măgar)
Iuno, -ōnis (s.f.) = zeiţa Iunona
Iupiter, Iovis (s.m.) = zeul Iupiter
iuvenis, -e (adj.) = tânăr
iuventus, -ūtis (s.f.) = tinereţe, tineret

L

labor, -ōris (s.m.) = muncă, efort
laboro, -āre (vb.) = a munci, a lucra
laetus, -a, -um (adj.) = vesel
Latīnus, -a, -um (adj.) = latin
laudo, -āre (vb.) = a lăuda
laus, laudis (s.f.) = laudă, elogiu
legatus, -i (s.m.) = sol, trimis
libenter (adv.) = cu plăcere
longe (adv.) = departe, de departe, mult (timp)
longus, -a, -um (adj.) = lung
lorica, -ae (s.f.) = platoşă (de piele)
ludi, -ōrum (s.m.) = jocuri publice, spectacol, distracţie
ludus, -i (s.m.) = joc, şcoală
luo, -ĕre (vb.) = a ispăşi, a suferi
lupa, -ae (s.f.) = lupoaică
lupus, -i (s.m.) = lup

M

magister, -tri (s.m.) = profesor
magnus, -a, -um (adj.) = mare
mane (adv.) = dimineaţa
mare, -is (s.n.) = mare
mater, -tris (s.f.) = mamă
matrona, -ae (s.f.) = stăpâna casei
matūrus, -a, -um (adj.) = copt, în plină forţă, matur
memor, -oris (adj. + G.) = care-şi aminteşte
mercator, -ōris (s.m.) = negustor
meus, -a, -um (adj. şi pron. pos.) = al meu
miles, -ĭtis (s.m.) = soldat, războinic
militaris, -e (adj.) = militar
militia, -ae (s.f.) = serviciu militar, campanie, armată
miscellānea, -ōrum (s.n., pl.) = scrieri cu conţinut variat
miser, -era, -erum (adj.) = nefericit, nenorocit
miserē (adv.) = în mod nefericit, jalnic, de plâns
misericordia, -ae (s.f.) = milă
mitto, -ĕre (vb.) = a trimite
modo (adv.) = numai, doar
molestus, -a, -um (adj.) = greu de suportat, supărător
mons, -ntis (s.m.) = munte, colină
morbus, -i (s.m.) = boală
mors, mortis (s.f.) = moarte
mos, moris (s.m.) = obicei; (la pl.) moravuri
mox (adv.) = în curând, îndată după aceea

mulier, -eris (s.f.) = femeie
multum (adv.) = mult
murus, -i (s.m.) = zid

N

narro, -āre (vb.) = a povesti
natus, -i (s.m.) = fiu, copil (fiul lui Dumnezeu - Iisus)
nauta, -ae (s.m.) = corăbier
navis, -is (s.f.) = navă, corabie
-ne (adv. interog. enclitic) = oare?, oare nu?
necesse esse (expresie verbală) = a fi necesar, a trebui
neglegentia, -ae (s.f.) = nepăsare, neglijenţă
negotium, -ii (s.n.) = ocupaţie, activitate, afacere
nemo, -minis (pron şi adj. nehot.) = nimeni
niger, -gra, -grum (adj.) = negru
nomen, -inis (s.n.) = nume
non (adv. negând un cuvânt sau o propoziţie) = nu
nos (pron. pers.) = noi
noster, -tra, -trum (adj., pron. pos.) = al nostru, a noastră
noto, -āre (vb.) = a însemna, a observa, a lua seama
novus, -a, -um (adj.) = nou
nox, noctis (s.f.) = noapte
numerōsus, -a, -um (adj.) = numeros
nunc (adv.) = acum
nuptiae, -ārum (s.f., pl.) = nuntă, căsătorie

O

oboedio, -īre (vb.) = a da ascultare, a se supune
observo, -āre (vb.) = a observa cu atenţie, a lua seama
obsideo, -ēre = a ocupa, a asedia
oculus, -i (s.m.) = ochi
olim (adv.) = odinioară, odată
omnis, -e (adj.) = tot, toată
onero, -āre = a împovăra, a încărca, a îngreuna
operio, -īre (vb.) = a acoperi
oppidum, -i (s.n.) = cetate, oraş întărit
oratio, -ōnis (s.f.) = cuvântare, discurs
orator, -ōris (s.m.) = orator
orbis, -is (s.m.) = cerc (*orbis terrarum* = întreg pământul, lumea)
oro, -āre (vb.) = a ruga
otium, -ii (s.n.) = timp liber, odihnă

P

paeninsula, -ae (s.f.) = peninsulă
parcus, -a, -um = econom, strângător, zgârcit
pareo, -ēre (vb.) = a se supune
pariter (adv.) = deopotrivă, la fel
paro, -āre (vb.) = a pregăti
pater, -tris (s.m.) = tată, (la pl.) părinţi, senatori, patricieni
paulum (adv.) = puţin
pectus, -ŏris (s.n.) = piept, suflet
perambulo, -āre (vb.) = a se preumbla, a parcurge, a străbate, a se plimba
periculum, -i (s.n.) = primejdie
peritus, -a, -um (adj. + G) = cunoscător, priceput
permixtus, -a, -um (adj.) = amestecat
persona, -ae (s.f.) = mască, personaj, rol
pervenio, -īre (vb.) = a ajunge
piger, -gra, -grum (adj.) = leneş
pilum, -i (s.n.) = lance
piscis, -is (s.m.) = peşte
poena, -ae (s.f.) = pedeapsă
Poeni, -ōrum (s.m., pl.) = punii
pometum, -i (s.n.) = livadă cu pomi fructiferi
pontifex, -ficis (s.m.) = preot, pontif

pōpulus, -i (s.f.) = plop
pŏpulus, -i (s.m.) = popor
porta, -ae (s.f.) = poartă
post (prep. + Ac.) = după; dincolo de
postea (adv.) = după aceea, apoi
potius (adv.) = mai degrabă
praebeo, -ēre (vb.) = a oferi
praemium, -ii (s.n.) = răsplată
praesertim (adv.) = mai ales
pratum, -i (s.n.) = pajişte
primus, -a, -um (adj. şi num.) = cel dintâi, primul
proelium, -ii (s.n.) = luptă, bătălie
profecto (adv.) = desigur
propitius, -a, -um (adj.) = favorabil
propter (prep. + Ac.) = din cauza
prora, -ae (s.f.) = proră (partea din faţă a corabiei)
proturbo, -āre (vb.) = a pune pe fugă, a izgoni
prudens, -ntis (adj.) = înţelept, priceput
Pseudolus, -i (s.m.) = Mincinosul (titlul unei comedii a lui Plaut)
puella, -ae (s.f.) = copilă, fată tânără
pugna, -ae (s.f.) = luptă
pugno, -āre (vb.) = a lupta
pulcher, -chra, -chrum (adj.) = frumos
puppis, -is (s.f.) = pupă (partea din spate a corabiei)
Pyrenaeus, -a, -um = al munţilor Pirinei

Q

quaero, -ĕre (vb.) = a căuta
qualis, -e (adj.) = ce fel
quam (adv.) = cât de; cât; decât (după comp.)
-que (particulă enclitică) = şi
querella (querela) -ae (s.f.) = tânguire, plânset
quinque (num. card.) = cinci
quisnam, quidnam (pron. interog.) = cine oare? ce oare?
quomodo (adv. interog.) = în ce chip, cum?
quondam (adv.) = odată, într-o bună zi

R

rapax, -acis (adj.) = răpitor, hrăpăreţ
rapio, -ĕre (vb.) = a lua, a răpi, a fura
regia, -ae (s.f.) = palat regal *(Regia);* reşedinţa fostului rege Numa, situat pe Via Sacra lângă templul Vestei, destinat unor ceremonii religioase
regnum, -i (s.n.) = domnie, conducere, putere
relinquo, -ĕre (vb.) = a lăsa, a părăsi
respondeo, -ēre (vb.) = a răspunde
reveho, -ĕre (vb.) = a aduce înapoi
rex, regis (s.m.) = rege
rideo, -ēre = a râde
rostrum, -i (s.n.) = cioc; pinten (din fier sau bronz) de corabie
rus, rūris, (s.n.) = proprietate la ţară
rusticus, -a, -um (adj.) = de ţară, de la ţară

S

Sabini, -ōrum (s.m., pl.) = sabinii (neam italic, locuind în ţinutul muntos la NE de Roma)
sacer, -cra, -crum (adj.) = sfânt, sacru
sacerdos, -ōtis (s.m.) = slujitor al divinităţii, preot
saepe (adv.) = adesea, de multe ori
saepius (adv.) = mai des
sagitta, -ae (s.f.) = săgeată
Saguntum, -i (s.n.) = Sagunt (oraş pe coasta de S-E a Spaniei)

salto, -āre (vb.) = a dansa
salveo, -ēre (vb.) = a fi sănătos
satis (adv.) = destul
schola, -ae (s.f.) = şcoală
scio, -īre (vb.) = a şti
scribo, -ĕre (vb.) = a scrie
scutum, -i (s.n.) = scut
secutus, -a, -um (adj.) = urmărit
sed (conj.) = dar
sedeo, -ēre (vb.) = a şedea
sedulus, -a, -um (adj.) = conştincios, silitor, harnic
senātor, -ōris (s.m.) = senator
senectus, -ūtis (s.f.) = bătrâneţe
sentio, -īre (vb.) = a simţi
sepulcrum, -i (s.n.) = mormânt
servus, -i (s.m.) = sclav
si (conj. condiţ.) = dacă
sic (adv.) = aşa, în acest fel, astfel
Sicilia, -ae (s.f.) = Sicilia
sine (prep. + Abl.) = fără
somnum, -i (s.n.) = somn
spectaculum, -i (s.m.) = spectacol
spectātor, -ōris (s.m.) = spectator
specto, -āre (vb.) = a privi (atent)
statim (adv.) = pe loc, imediat
statua, -ae (s.f.) = statuie
stultus, -a, -um (adj.) = prost, fără judecată
sub (prep. + Abl.) = sub
subigo, -ĕre (vb.) = a supune
sum, esse, fui (vb.) = a fi, a exista

T

taceo, -ēre (vb.) = a tăcea
tam (adv.) = atât (de)
telum, -i (s.n.) = armă de aruncat, săgeată, suliţă, lance, armă ofensivă
templum, -i (s.n.) = templu
tempus, -ŏris (s.n.) = vreme, timp
tener, tenera, tenerum (adj.) = moale, tânăr, gingaş
tergum, -i (s.n.) = spate
terra, -ae (s.f.) = pământ
terror, -ōris (s.m.) = spaimă
theatrum, -i (s.n.) = teatru
togātus, -a, -um (adj.) = îmbrăcat în togă; (pl.) avocaţi
totus, -a, -um (adj.) = tot, întreg
tribunus, -i (s.m.) = tribun (la origine, şeful unuia dintre cele trei triburi primitive din care s-a format poporul roman: Ramnes, Tities, Luceres)
tristis, -e (adj.) = trist, jalnic
triumphans, -antis (adj.) = cel care se bucură ca de un triumf
triumphus, -i (s.m.) = triumf, cortegiu triumfal (acordat de senat generalului care obţinea o victorie deosebită asupra duşmanului)
tropaeum, -i (s.n.) = trofeu, semn de victorie
tum (adv.) = atunci
turba, -ae (s.f.) = zarvă, mulţime

U

ubi (adv.) = unde
ultro (adv.) = peste toate, pe deasupra
unda, -ae (s.f.) = val
unus, -a, -um (adj. num.) = unul, una, unul singur, singurul
urbs, urbis (s.f.) = oraş (împrejmuit de ziduri); Urbs = oraşul Roma
usque (adv.) = până la
ut (conjuncţie + conjunctiv) = ca să
utinam (adv.) = o, dacă

V

vado, -ĕre (vb.) = a merge, a se îndrepta, a porni

vae (interj.) = vai!

valde (adv.) = foarte tare, foarte (mult) ... (+ verb)

vanus, -a, -um (adj.) = gol (fără conţinut); zadarnic, deşert, fără temei

venenum, -i (s.n.) = otravă, venin

venio, -īre (vb.) = a veni

ver, vēris (s.n.) = primăvară

verbum, -i (s.n.) = vorbă, cuvânt

verso, -āre (vb.) = a răsuci

versāre varie = a încerca să atragă (de partea sa) în felurite chipuri

verto, -ĕre (vb.) = a întoarce

Vestalis, -is (s.f.) = vestală, preoteasă a zeiţei Vesta

vestis, -is (s.f.) = veşminte, îmbrăcăminte, haină

via, -ae (s.f.) = drum, cale, stradă

vicinus, -a, -um (adj.) = vecin, învecinat

vicinus, -i (s.m.) = vecin

victoria, -ae (s.f.) = victorie

victus, -a, -um (adj.) = învins

video, -ēre (vb.) = a vedea

vīlicus, -i (s.m.) = îngrijitor de fermă, vechil

villa, -ae (s.f.) = casă de la ţară, fermă

vinco, -ĕre (vb.) = a învinge

vinum, -i (s.n.) = vin

virīlis, -e (adj.) = bărbătesc, viguros

virtūs, -ūtis (s.f.) = virtute, vitejie

vita, -ae (s.f.) = viaţă

vivo, -ĕre (vb.) = a trăi

voco, -āre (vb.) = a chema

vocabulum, -i (s.n.) = denumire, termen, nume, cuvânt

volo, -āre (vb.) = a zbura

vox, vōcis (s.f.) = voce, glas

vulnero, -āre (vb.) = a răni

vulnus, -ĕris (s.n.) = rană

vulpēs, -is (s.f.) = vulpe

Cuprins

I. Introducere în studiul limbii latine 3

II. Roma 12

- Substantivul: declinarea I
- Verbul: indicativul prezent; esse

III. Villa rustica 19

- Substantivul: declinarea a II-a (1)
- Verbul: indicativul prezent; conjugările I-II

IV. Romanae nuptiae 26

- Substantivul: declinarea a II-a (2)
- Adjectivul: clasa I

V. Romani et Sabini 33

- Verbul: indicativul prezent; conjugările III-IV
- Pronumele personal şi reflexiv

VI. Pugna 39

- Verbul: indicativul imperfect; esse
- Pronumele şi adjectivul posesiv

VII. Novus populus 44

- Verbul: indicativul imperfect; conjugările I-IV

EVALUARE 1. Puer et fidus delphinus 48

VIII. Salve, magister! 51

- Verbul: indicativul viitor; esse
- Numeralul cardinal şi ordinal

IX. Cicada et formica 57

- Verbul: indicativul viitor; conjugările I-IV

X. Iunonis anseres 62

- Substantivul: declinarea a III-a imparisilabică

XI. In foro 69

- Substantivul: declinarea a III-a parisilabică
- Verbul: imperativul prezent; conjugările I-IV; esse

XII. De bellis Punicis 75

- Adjectivul: clasa a II-a

XIII. Oratio Hannibalis 80

- Adjectivul: gradele de comparaţie

XIV. Hannibalis mors 86

- Verbul: conjunctivul prezent; conjugările I-IV; esse

XV. Discamus cum poëta - Vulpes et corvus 92

- Verbul: conjunctivul imperfect; conjugările I-IV; esse

EVALUARE 2. Rideamus cum Plauto 97

Dicţionar 103

ISBN 973-8066-72-7